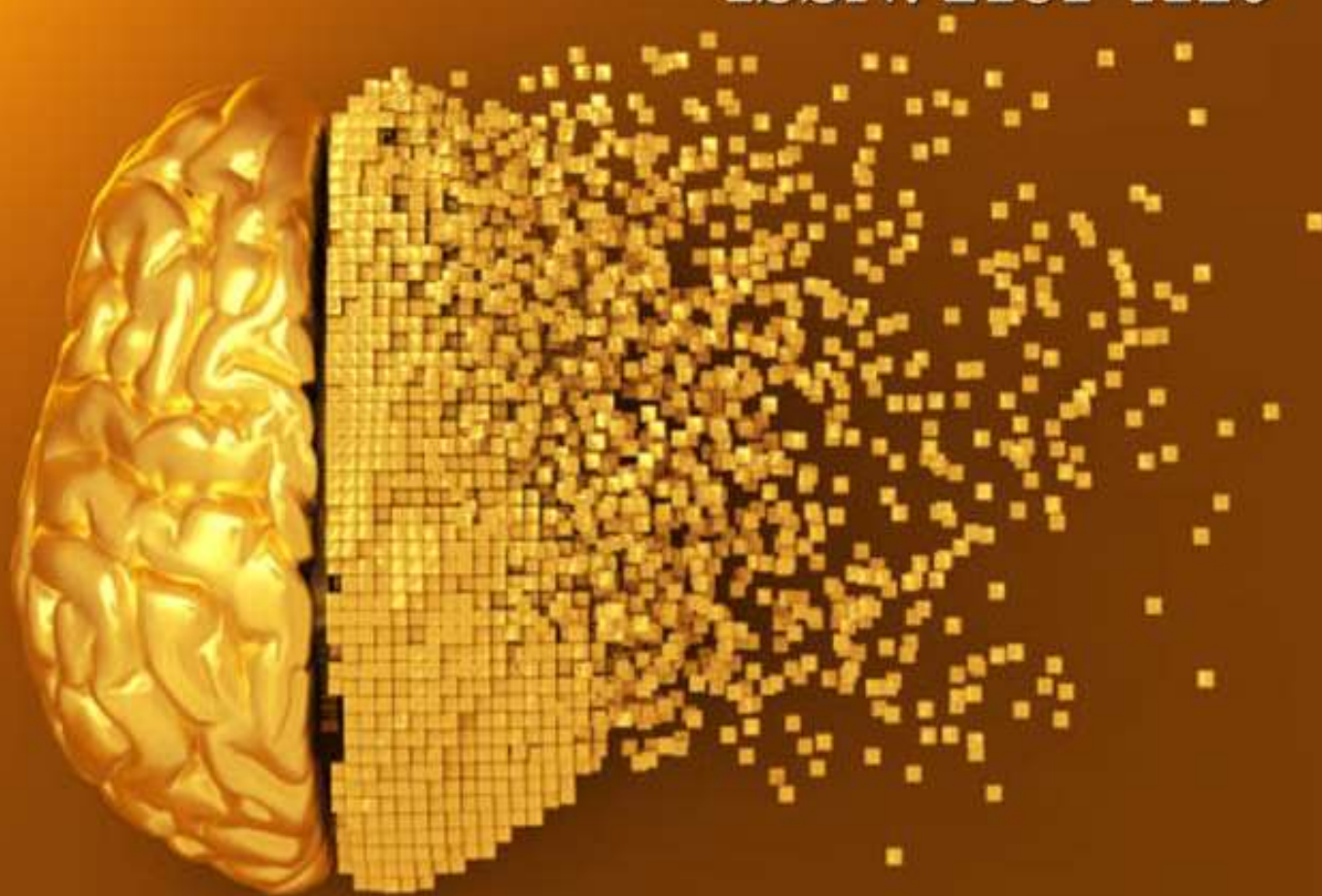

GOLDEN BRAIN

Scientific Journal

ISSN: 2181-4120

Volume 2, Issue 2

2024/1
January

ISSN 2181-4120
VOLUME 2, ISSUE 2
JANUARY 2024

<https://researchedu.org/index.php/goldenbrain>

**“GOLDEN BRAIN” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 2, ISSUE 2, JANUARY, 2024**

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abdusakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of Information Technologies

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

Editorial Secretary: J. Eshonkulov

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING TA‘LIM JARAYONINI TASHKIL QILISHNING NAZARIY ASOSLARI

G.O.Musurmonova

Shahrisabz davlat pedagogika instituti magistranti

gulsevargulsevar97@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quv jarayonini tashkil etish metodologiyasi masalalari ko‘rib chiqiladi. Pedagogik kompetensiyalarning mohiyati va tuzilishi tahlil qilinadi. O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarining turli tasniflari ko‘rib chiqiladi. Asosiy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘quv mazmunini tanlash va o‘quv jarayonini qurish tamoyillari asoslanadi. Kompetensiyaga yo‘naltirilgan o‘qituvchilarni o‘qitishning samarali usullari va texnologiyalari tasvirlangan.

***Kalit so‘zlar:** kompetensiyaga asoslangan yondashuv, pedagogik kompetensiyalar, o‘qitish metodikasi, ta‘lim mazmuni, ta‘lim texnologiyalari.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы методики организации образовательного процесса будущих педагогов на основе компетентностного подхода. Проводится анализ сущности и структуры педагогических компетенций. Рассматриваются различные классификации профессиональных

компетенций педагогов. Обосновываются принципы отбора содержания обучения и построения образовательного процесса с ориентацией на формирование ключевых профессиональных компетенций. Описываются эффективные методы и технологии обучения компетентностно-ориентированных педагогов.

Ключевые слова: компетентностный подход, педагогические компетенции, методика обучения, содержание образования, образовательные технологии.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF A COMPETENCY APPROACH

ABSTRACT

The article discusses the issues of methods of organizing the educational process of future teachers based on a competence-based approach. The analysis of the essence and structure of pedagogical competencies is carried out. Various classifications of professional competencies of teachers are considered. The principles of selecting the content of training and building the educational process with a focus on the formation of key professional competencies are substantiated. Effective methods and technologies of teaching competence-oriented teachers are described.

Keywords: *competence-based approach, pedagogical competencies, teaching methods, educational content, educational technologies.*

KIRISH

Ta'limni rivojlantirishning zamonaviy sharoitida o'quv natijalarini o'rganilgan ma'lumotlarning yig'indisi sifatida emas, balki insonning turli vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati sifatida ko'rib chiqadigan kompetensiyaga asoslangan yondashuvdan foydalanish tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Bu o'qituvchilarni tayyorlash uchun

alohida ahamiyatga ega, chunki ularning kasbiy faoliyatining tabiati aniq faoliyatdir. Shu munosabat bilan o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashning Markaziy vazifasi kasbiy muammolarni hal qilishga tayyorligini belgilaydigan ajralmas xususiyatlar sifatida pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishdir. Ushbu muammoni hal qilish samaradorligi ko'p jihatdan o'quv jarayonining talabalar tomonidan aniq kompetensiyalarni o'zlashtirishga yo'naltirilganligiga, qanday usul va texnologiyalardan foydalanilishiga bog'liq.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot muammolarini hal qilish uchun quyidagi usullar qo'llanilgan:

- ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv, o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarining mohiyati va tuzilishi masalalari bo'yicha ilmiy va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;

- bo'lajak o'qituvchilarning kompetensiyaga yo'naltirilgan o'quv jarayonini tashkil etishning mahalliy va xorijiy tajribasini umumlashtirish;

- asosiy kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish nuqtai nazaridan tizimli, shaxsiy va faoliyatga asoslangan yondashuvlarni birlashtirishga asoslangan ta'lim mazmuni va metodologiyasini modellashtirish.

Tadqiqot muammosi bo'yicha ishlarning tahlili [1, 2, 3 va boshqalar] shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda "o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi" tushunchasi nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, muhim kasbiy va shaxsiy fazilatlar tizimini o'z ichiga olgan murakkab, ko'p qirrali hodisa sifatida qaraladi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi quyidagi asosiy tarkibiy qismlarning yig'indisi sifatida ifodalanishi mumkin [4]:

- talabalarda bilim va ko'nikmalarni shakllantirish usullari sohasidagi uslubiy kompetensiya;

- aloqa jarayonlari sohasidagi ijtimoiy-psixologik kompetensiya;

- talabalarning motivlari, qobiliyatlari sohasidagi differentsial psixologik kompetensiya;

- o‘z faoliyati va shaxsiyatining afzalliklari va kamchiliklari sohasidagi autopsixologik kompetensiya.

Bir qator tadqiqotlar o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini tasniflash va tuzish muammosiga bag‘ishlangan [5, 6 va boshqalar]. A. V. Xutorskiy [7] tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik kompetensiyalarning o‘zaro bog‘liq bloklari modeli eng asosli bo‘lib, ularning quyidagi turlarini ajratib turadi:

Asosiy kompetensiyalar:

- qiymat-semantik;
- umumiy madaniy;
- o‘quv va kognitiv;
- axborot;
- kommunikativ;
- ijtimoiy-mehnat;
- shaxsiy o‘zini takomillashtirish vakolatlari.

Umumiy pedagogik vakolatlar:

- shaxsiy fazilatlar sohasida;
- pedagogik faoliyatning maqsad va vazifalarini belgilashda;
- o‘quv faoliyatini rag‘batlantirishda;
- o‘quv fanlari va pedagogik texnologiyalar dasturlarini ishlab chiqishda;
- pedagogik faoliyatning axborot asoslarini ta’minlashda;
- o‘quv faoliyatini tashkil etishda;

Ilmiy bilim va faoliyatning o‘qitiladigan sohasiga tegishli fan (tarmoq) vakolatlari.

Shunday qilib, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalari tarkibiga umumiy kasbiy xususiyatlar (asosiy va umumiy pedagogik kompetensiyalar) va o‘qitilayotgan

fan sohasining xususiyatlariga va uning doirasidagi o'quv va kognitiv ish usullariga mos keladigan maxsus (fan) kompetensiyalar kiradi.

NATIJALAR

Bo'lajak o'qituvchilarni kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qitish metodikasini ishlab chiqish quyidagi printsiplarga asoslanishi kerak:

Kasbiy faoliyatning predmeti va ijtimoiy mazmunini modellashtirish printsipli kelajakdagi mutaxassislar o'qitilayotgan sohaning kontseptual (nazariy) mazmunini ham, instrumental – kasbiy va pedagogik muammolarni hal qilish usullari va texnologiyalarini ham o'zlashtirishlari kerakligini anglatadi.

Didaktik birliklarni kengaytirish printsipli. Ta'limning kompetension formatida talabalar tomonidan individual bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga emas, balki integral muammolarni hal qilish uchun kompleks kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga e'tibor qaratiladi. Bu o'quv materialini kasbiy pedagogik faoliyatning ayrim turlariga mos keladigan katta bo'limlarga birlashtirishni o'z ichiga oladi.

Kelajakdagi o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarining mavzu va ijtimoiy mazmunini modellashtirishga asoslangan o'qitishning kontekstli printsipli. Ushbu tamoyil muayyan pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va hal qilish, kasbiy va pedagogik vazifalarga asoslangan echimlarni ishlab chiqish orqali amalga oshiriladi.

Ta'limni individuallashtirish printsipli har bir talaba uchun uning ta'lim ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda asosiy kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirishning individual traektoriyasini yaratishga qaratilgan. Ushbu tamoyil ko'p bosqichli vazifalar, ta'limni tashkil etishning turli shakllari orqali ta'minlanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarni kompetensiyaga yo'naltirilgan o'qitish mazmunini loyihalashda ko'rib chiqilgan printsiplarni amalga oshirish kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun didaktik va psixologik sharoitlarni yaratadigan faol va interaktiv usul va texnologiyalarni birlashtirishni o'z ichiga oladi. Ular orasida [8, 9]:

- ish bosqichlari (pedagogik amaliyotdan aniq vaziyatlarni tahlil qilish va muhokama qilish);

- tegishli ta'lim muammolarini hal qilish bilan bog'liq loyihalar usuli;
- simulyatsiya modellashtirish, shu jumladan pedagogik ustaxonalar sharoitida;
- muloqot qobiliyatlari, aks ettirish, o'zini o'zi boshqarish bo'yicha treninglar;
- kollektiv fikrlash faoliyatining turli shakllari: aqliy hujum, guruh muhokamasi, munozara va boshqalar.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishda talabalarning nafaqat mavzu, balki shaxsiy ta'lim natijalarini, shu jumladan kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish darajasini tashxislash va baholashga qaratilgan portfel texnologiyasi alohida e'tiborga loyiqdir. Portfelni yaratish talabalarning o'quv va kognitiv faoliyatini faollashtirishga, aks ettiruvchi, ijodiy, tanqidiy fikrlashni shakllantirishga, shuningdek ta'limning yakuniy natijalari uchun javobgarlikka yordam beradi.

Shunday qilib, kelajakdagi o'qituvchilarning kasbiy vakolatlarini shakllantirish uchun o'qitish mazmuni va metodologiyasini loyihalash quyidagilarni talab qiladi:

- ularning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega xususiyatlariga ishonish;
- fanlararo va muammoga yo'naltirilgan ta'lim mazmunidan foydalanish;
- kasbiy kompetensiyaning predmetli va uslubiy tarkibiy qismlarini rivojlantirishni rag'batlantiradigan faol o'qitish usullaridan foydalanish.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning muhim sharti talabalarning aks ettiruvchi faoliyatini tashkil etishdir, solte o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylanadi. Aks ettirish kelajakdagi o'qituvchilarning kasbiy faoliyatning mazmuni va qadriyatlarini anglashiga, o'zlarining kasbiy vakolatlari darajasini tanqidiy baholashga, qiyinchiliklar sabablarini aniqlashga va o'z-o'zini rivojlantirish vazifalarini belgilashga yordam beradi.

Fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi-bu murabbiylik va murabbiylik texnologiyalari bo'lib, ular talaba va o'qituvchi o'rtasidagi ishonch, hamkorlik, fikr-mulohazalar asosida o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu format bo'lajak o'qituvchilarga kasbiy rivojlanish jarayonida zarur yordamni olish va yo'lda qiyinchiliklarni engish imkonini beradi.

MUHOKAMA

O'qituvchilarni kasbiy tayyorlashda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni faol joriy etish kelajakdagi mutaxassislarning integral xususiyatlari sifatida kasbiy kompetensiyalarni o'zlashtirishga qaratilgan o'quv jarayonini loyihalash masalalarini dolzarblashtiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pedagogik Profil talabalarining asosiy vakolatlarini shakllantirish samaradorligi ko'p jihatdan o'quv mazmunini tanlashda tizimli va faol yondashuvlarni amalga oshirishga, shuningdek mavzuni modellashtiradigan zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan (holatlar, loyihalar, portfellar va boshqalar) foydalanishga bog'liq.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirish bir qator qiyinchiliklarga duch keladi. Xususan, ta'lim standartlari talablari va maktab ta'limining Real amaliyoti o'rtasidagi bog'liqlik mexanizmi yetarlicha ishlab chiqilmagan; universitet o'qituvchilarining yo'nalishi asosan mavzu mazmunini tarjima qilishga qaratilgan; o'qitishning an'anaviy reproduktiv usullari ustunlik qiladi.

Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun bir qator shartlar zarur, shu jumladan: kompetensiyaga yo'naltirilgan modullarni ajratib ko'rsatish bilan modulli tuzilma asosida o'quv-uslubiy komplekslarni ishlab chiqish; faol va interaktiv o'qitish usullaridan keng foydalanish; standartlarda e'lon qilingan vakolatlarining shakllanishini aniqlaydigan baholash vositalarini loyihalash; talabalarning pedagogik amaliyotlari va ilmiy-tadqiqot ishlari dasturlarini yangilash va boshqalar.

XULOSA

Tadqiqotni sarhisob qilsak, quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin.

- Oliy pedagogik ta'lim standartlariga asoslangan kompetensiyaga asoslangan yondashuv, uning amaliy yo'nalishini oshirish uchun oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini sifatli yangilash zarurligini taqozo etadi.

•O‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi ko‘p faktorli tuzilma bo‘lib, u asosiy kompetensiyalarni (qiymat-semantik, kommunikativ, aks ettiruvchi va boshqalar) va o‘qitilayotgan fanning xususiyatlariga mos keladigan maxsus kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi.

•O‘quv materialini tanlash va tuzish pedagogik faoliyatning asosiy turlarini modellashtirish, kelajakdagi mutaxassislarning fundamental va amaliy bilimlarini birlashtirish asosida amalga oshirilishi kerak.

•Kompetensiyaga yo‘naltirilgan o‘qitish metodikasi pedagogik faoliyatga xos bo‘lgan yuqori darajadagi noaniqlik holatlarida maqbul qarorlar qabul qilishga tayyorlikni shakllantiradigan interaktiv texnologiyalardan keng foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Shunday qilib, kelajakdagi o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonining samaradorligiga, agar u pedagogik fan va innovatsion ta’lim amaliyotining yutuqlariga asoslanib, tizimli, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlarni birlashtirish asosida maqsadli loyihalash sharti bilan erishish mumkin.

REFERENCES

1. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения: Методическое пособие. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.

2. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – No 10 – С. 8-14.

3. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.

4. Матушанский Г.У., Атаян А.М. Проблемы реализации компетентностного подхода в профессиональном образовании // Высшее образование в России. 2019. No 2. С. 47-54.

5. Современные образовательные технологии : учебное пособие для бакалавриата и магистратуры / под ред. Н. В. Бордовской. — 3-е изд., стер. — Москва : Издательство Юрайт, 2022. — 132 с.

6. Staton, A.Q. (Ed.), Hunt, S.K. (Ed.), & Taylor, D. (Ed.). (1992). Coaching: A tool for success in the classroom and on the job. National Textbook Company.

7. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ СТУДЕНТАМ В АДАПТАЦИИ К СТРЕССОВЫМ ВОЗДЕЙСТВИЯМ ЭКЗАМЕНАЦИОННЫХ СЕССИЙ

Эшонкулова Зохидахон Усмоновна

e-mail: zohida2404@mail.ru

В современных условиях профессиональная подготовка, и образование связаны, с актуализацией человеческого фактора и нацелены на формирование саморазвивающейся, самореализующейся и самодостаточной личности. В начале вузовского обучения, каждый студент-первокурсник проходит процесс адаптации. Этот процесс далеко не прост. Изменившееся социальное пространство жизнедеятельности, столкновение между наличным «капиталом» студента и вузовскими требованиями, увеличение нагрузки, количества изучаемых предметов и др. вызывает у многих молодых людей чувства замешательства, фрустрацию, стресс, а иногда и полную дезадаптивность.

В этой ситуации особое значение приобретает целенаправленное содействие вуза в адаптации студентов, ведь адаптация личности — это процесс и результат активного приспособления индивида к условиям социальной среды (Петровский А.В.). При благоприятном течении адаптация приводит личность к состоянию адаптированности, под которой понимают оптимальную реализацию внутренних возможностей, способностей человека и его личностного потенциала в значимой сфере.

Проблема адаптации исследуется учёными достаточно широко. Она сближает и интегрирует многие сферы научного познания (медицину, социологию, психологию и пр.). К настоящему времени накоплена богатая теоретическая и эмпирическая база исследований, посвященных процессу социально-психологической адаптации личности в зарубежной (Адлер А., Маслоу А., Роджерс К., Селье Г., Франкл В., Фрейд З., Хартман Х., Эриксон-Э.

и др.) и отечественной психологии (Ананьев Б.Г., Абульханова-Славская К.А., Анохин П.К., Бодалев А.А., Выготский Л.С., Леонтьев А.Н., Милославова И.А., Жмыриков А.Н., Реан А.А., Рубинштейн С.Л., Петровский А.В. и др.).

Сущностью проблемы адаптации студентов к вузу является успешное освоение новых условий деятельности и вхождение в систему новых взаимоотношений, занятие определенного личностного статуса, самоутверждение в эмоционально-комфортной учебно-профессиональной среде. Многочисленные исследования проблемы адаптации молодого человека к изменяющимся условиям окружающей среды направлены на изучение факторов адаптации и личностных особенностей, адаптирующихся (Абрамова Г.С., Айрапетова С.Н., Алексеева О.Ф., Бодалев А.А., Венгер А.Л., Деркач А.А., Кон И.С., Посохова С.Т., Щербатых Ю.В. и др.).

Студент как субъект вузовской системы обладает колоссальными ресурсами. Он- находится' в возрасте наивысших, «пиковых» результатов в процессах биологического, психологического и социального развития. Это возраст оптимумов интеллектуальных и познавательных сил, наиболее активного нравственного и эстетического становления. В этой связи, период обучения в вузе выделяют в качестве центрального- периода онтогенетического развития человека (Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А.). Вместе с тем, надо отметить, что в студенчестве, особенно на начальном его этапе, обострены многие противоречия, провоцирующие самые разнообразные проблемы. Так, в 17-18 лет человеком переживается кризис идентичности, основной смысл которого — поиск себя, своей самоидентичности, самоидентичности. Это пора самоанализа и самооценок, личностных выборов' и самоопределений. С перечисленными проблемами сталкивается практически каждый студент, и способ их разрешения либо содействует его личностному и профессиональному становлению, либо приводит к глубоким внутренним кризисам.

В числе важнейших проблем, с которыми сталкиваются студенты, находится проблема переживания, экзаменационных стрессов. Подготовка и

сдача экзаменов сопряжена с чрезвычайно большими нагрузками, для организма студентов. Интенсивная умственная деятельность и повышенная статическая нагрузка, нарушение режима отдыха и сна, эмоциональные переживания — все это приводит к перенапряжению нервной системы, отрицательно влияет на общее эмоциональное и физическое состояние личности студентов. Экзаменационный стресс нередко обуславливает так называемый экзаменационный невроз и занимает одно из первых мест среди многих причин, вызывающих психическое напряжение обучаемых (Щербатых Ю.В., 1999).

Таким образом, все более очевидным становится тот факт, что студентам необходима помощь специалистов, в полной мере владеющих психологическими знаниями. Сегодня такая помощь реальна и может осуществляться через психологическую службу вуза. Представители службы могут наиболее полно и всесторонне предоставить информацию, отражающую особенности развития каждого студента и социально-психологические процессы и явления, возникающие в студенческом коллективе в связи с адаптацией к обучению. Помощь психологической службы* направлена на поддержку и содействие процессу личностного и профессионального становления студента и обеспечение ему комфортности учебного труда. В настоящее время достаточно актуальным является поиск оптимальных методов психологической коррекции неблагоприятных психоэмоциональных состояний студентов. Часто для снятия личностных и социальных стрессов студенты используют алкоголь или фармакологические средства. В то же время следует активнее использовать в практике вузовского обучения эффективные методы коррекции стрессового состояния личности, которые не вызывают привыкания и, более того, оказывают позитивное влияние на личность студентов; повышают уровень их самооценки, адаптивности и стрессоустойчивости.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абрамова, Г.С. Возрастная психология: Учебник для студентов вузов. Текст. 7 Г. С. Абрамова. - Екатеринбург: Деловая книга, 2002. - 704 с.
2. Абрамова, F.G. Практическая психология: Учебник для студентов вузов Текст. / Г. С. Абрамова. М.: Академический проект, 2002. 496 с.
3. Абульханова- Славская, К.А. Стратегия жизни Текст. / К.А. Абульханова-Славская.-М., 1991.--299 с.
4. Авраменко, Н.Н. Психологическое консультирование как средство личностного развития практических психологов в процессе их профессиональной подготовки: Автореф. дисс. . канд. психол. наук. — Калуга, 2003.-21 с.
5. Авирам, А. Проблемы гуманизации высшего образования Текст. / А. Авирам.//Высшее образование в Европе. 1991. № 36. Авцын, Я.П. Адаптация и дезадаптация с позиций патолога [Текст] / Я.П. Авцын. // Клиническая медицина. - 1974, — № 5, - С. 3-15.
6. Айзенк, Г.Ю. Структура личности Текст. / Г. Ю. Айзенк. — СПб., 1999.
7. Айштейн, В.Г. Преподаватель и студент: практика.общения Текст.7 В.Г. Айштейн: // Высшее образование в России. 1998, - № 2.
8. Айрапетова, С.Н. Проблемы изучения . образа жизни; студенческой молодежи Текст. / С.Н. Айрапетова. / Под ред. Л.Я. Рубиной. // Социальные проблемы образования. Свердловск, 1991.
9. Ю.Алексеева, О.Ф. Индивидуально-психологический фактор адаптации субъекта учебной деятельности (в контексте гуманизации образования) Дисс. . канд. псих. наук. -М., 1995.
10. Амонашвили, Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса Текст. / Ш.А. Амонашвили. Минск, 1990.
11. Алешина, Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование Текст. / Ю.Е. Алешина. -М., 1994.

12. Амбрумова, А.Г., Тихоненко, В.А., Бергельсон, Л.Л. Социально-психологическая дезадаптация мышления и профилактика суицида Текст. / А.Г. Амбрумова, В.А.Тихоненко, Л.Л. Бергельсон. // Вопросы психологии. — 1981,- №4.
13. Анастази, А. А. Психологическое тестирование Текст. / А.А. Анастази. М., 1982.
14. Ананьев, Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста Текст. / Б.Г. Ананьев. // Современные психологические проблемы высшей школы. Л., 1974.
15. Ананьев, Б.Г. Психологическая структура человека как субъекта деятельности Текст. / Б.Г. Ананьев. // Человек и общество. Л., 1967. - 360 с.
16. Ананьев, Б.Г. Психофизиология студенческого возраста и усвоение знаний Текст. / Б.Г. Ананьев. // Вестник высшей школы. 1972, -№ 7.
17. Ананьев, Б.Г. Психология педагогической оценки. Избр. психол. труды. Т.2. Текст. / Б.Г. Ананьев. -М., 1980.
18. Ангеловски, К. Учителя и инновации Текст. / К. Ангеловски. М., 1991.
19. Андреев, В.И. Эвристика для творческого саморазвития. Казань, 1994.
20. Андреева, Д.А. и др. Изучение основных личностных характеристик современного студенчества Текст. / Д.А. Андреева и др. / Под ред. А.С. Пашкова. // Человек и общество. Л., 1971.

ICHIMLIK SUVINI SAMARALI ZARARSIZLANTIRISH USULLARI

Elmurodova Lenara Xudoyberdi qizi

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

Gigiyena kafedrası assistenti

lenaraelmurodova97@gmail.com

Mahammadiyev B.F

Ibragimova F.Ch

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti

Tibbiy profilaktika fakulteti 4-kurs 403-guruh talabalari

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda ichimlik suvi, uning ifloslanishi va ifloslangan suvlarni tozalash hamda oqova suvlarni zararsizlantirish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada respublika aholisini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash va mavjud oqova suvlardan foydalanish masalalari yoritib berilgan. Mavjud suv resurslaridan oqilona foydalanish va mavjud kamchiliklarni bartaraf etish borasida taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: *ichimlik suvini tozalash, organoleptik xususiyat, suvni xlorldash, normal dozada xlorldash, ortiqcha xlorldash, adsorbtsiya, koagulyatsiya, alyuminiy sulfat.*

ABSTRACT

Nowadays, drinking water, it's pollution and treatment of contaminated water and disinfection of waste water are one of the urgent problems. This article describes the issues of providing the population of the republic with clean drinking water and the use of existing waste water. Proposals and recommendations have been developed regarding the rational use of existing water resources and elimination of existing deficiencies.

Key words: *purification of drinking water, organoleptic properties, water chlorination, normal dose chlorination, excessive chlorination, adsorption, coagulation, aluminum sulfate.*

Kirish

Aholini sifatli ichimlik suvi bilan ta'minlash borasida gigiyenik talablarning amaliyotga tadbiiq etilishi, laboratoriya tekshiruvi uchun olinadigan sinamalarni asosiy ko'rsatkichlariga bog'liqdir. Bularni suv tarmog'i inshootlarini sanitariya nuqtai-nazari bo'yicha tekshirish, shu jumladan mahalliy suvlarni sanitariya holatini kuzatish bilan amalga oshiriladi. Suv omili bir qator yuqumli kasalliklar (qorin tifi, paratif, ichburug', vabo, gepatit, sil, sibir yarasi, amyobiaz, gelmintoz va boshqalar) ni, noyuqumli bo'lgan kasalliklar (Urov kasalligi, endemik buqoq, endemic flyuroz va karies, suv-nitratli metgemoglobeniya va boshqalar) ni tarqalishida va kelib chiqishida katta ahamiyatga ega. Iste'molchilarga yuborilayotgan suvni tasodifan yoki muntazam ifloslanishdan muhofaza qilish uchun sanitariya himoya mintaqalarini tashkil qilish va suv tarmog'i tizimini germetik mahkamlash moslamalarini o'rnatish yo'llari bilan himoya qilinishi zarur.

Materiallar va metodlar

Iste'molchilarga yuborilayotgan ichimlik suvining sifati quyida ko'rsatilgan joylarda, uning tarkibi va xususiyatlari bo'yicha baholanadi: suvni olish joylarida, suv ta'minoti manbalaridan suvni tarmoqlariga berishdan avval va taqsimlovchi tarmoqda. Tarmoqqa yuborilayotgan suvning sifati suv manbasining qanday bo'lishidan, sifatini yaxshilash usullaridan foydalanish, suv tarmog'i quvurlarining konstruksiyalari o'ziga xosligidan qat'iy nazar suvning sifat tarkibi va xususiyatlari quyidagi gigiyenik talablarga javob berishi zarur: 1) uning epidemik tomonidan xavfsiz bo'lishi; 2) kimyoviy tarkibi bo'yicha zararsiz bo'lishi; 3) yoqimli organoleptik xususiyatlarga ega bo'lishi; 4) radiatsiya va 5) parazitologik tomondan xavfsiz bo'lishi kerak.

O'rganish natijalari

Hozirgi kunda aholini toza va sifatli ichimlik suvi bilan ta'minlash maqsadida suvni xlorlash Respublika miqyosida eng ko'p qo'llanilayotgan usuldir. Hozirgi vaqtda aholiga tarqatilayotgan suv xoh ochiq suv havzasi suvi xoh yerosti suvi bo'lishidan

qat'iy nazar albatta xlorlanishi zarur. Ichimlik suvini zararsizlantirishda xlor birikmalari va ozondan foydalanilganda, ularning qoldiq miqdorlari har – bir soatda aniqlab turilishi shart.

Reagentlar	Nazorat qilish joyi	Qoldiq miqdori mg.l	Suv bilan reagentni muloqot vaqti
Xlor qoldig'i	Toza suv saqlash rezervuarlaridan so'ng	0.2-0.5	Kamida 30 daqiqadan so'ng
Ozon qoldig'i	Aralashish kamerasidan so'ng	0.1-0.3	Kamida 12 daqiqadan so'ng

Suvni xlorlash odatda kalsiy gipoxlorit $\text{Ca}(\text{ClO})_2$ yordamida amalga oshiriladi, tarkibida 70% gacha faol xlor mavjud. Bunda xlorlashning ikkita usuli qo'llaniladi: normal dozalarda xlorlash va va katta dozalarda xlorlash - ortiqcha xlorlash. Keyingi yillarda suvni xlorlashning yangi usuli ishlab chiqildi. Bunda elektrolit sifatida maxsus tayyorlangan natriy xlorid eritmasi, yuqori minerallasgan yerosti suvi yoki dengiz suvidan foydalanish mumkin. Bunda gipoxlorid elektroliz yo'li bilan vodoprovod stansiyasida olinib suvlarni zararsizlantirish uchun ishlatiladi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy jihatdan tejamli usul hisoblanadi. Suvni tozalashda yuqorida aytilgan sifatga erishish uchun, suvni tayorlashda mineral tarkibi oz miqdorda o'zgarsada zararli komponentlarni ajratishga tayangan adsorbtsiya usulini qo'lash maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga kimyoviy tarkibini saqlagan va suv sifatini yaxshilashga qaratilgan adsorbtsiya va singdirish bir moddaning boshqasiga qanday taqsimlanishida farq qiladi. Adsorbtsiya paytida, singdirish va moddaning tarqalishi suyuqlik yutuvchi butun hajmida sodir bo'ladi. Adsorbtsiya paytida adsorbanning qattiq qismida (qattiq yoki suyuqlik yuzasida) qattiq, suyuq yoki gazsimon sorbat to'planadi.

Adsorbtsiya jarayoni uch bosqichdan iborat:

- eritmadagi moddalarni adsorbent donalari yuzasiga (tashqi diffuziya mintaqasiga) o'tkazish;
- adsorbtsiya jarayoni;

Ichimlik suvi sifatini koagulyatsiya usulida yaxshilashni sanitar baholash.

Suvni koagulyatsiya qilish jarayonida hal qiluvchi rolni koagulyantning optimal dozasini to'g'ri tanlab olish o'ynaydi. Koagulyantning optimal dozasi tanlab olish laboratoriya usulida olib boriladi. Optimal dozasini tanlab olish uchun 5% Alyuminiy sulfat eritmasi olinadi, eritmaning bir millilitri 50 mg moddani tutadi. Suvning ishqoriyligini har bir gradusiga 39,6 mg $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ eritmasi to'g'ri kelsa 1l ga 5% Alyuminiy sulfat eritmasidan 0,8ml to'g'ri keladi. Shunday holda X ml 5% $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$ eritmasi:

$$X = \frac{39,6}{50} = 0.79 \text{ ml } 5\% \text{ Al}_2(\text{SO}_4)_3;$$

Koagulyantning taxminiy dozasini aniqlash quyidagicha o'tkaziladi: buning uchun 10ta kolba olinadi. Har bir kolbaga 1l dan tekshirilayotgan suv solinadi. So'ngra har – bir gradus ishqoriylikka kerakligicha qo'shiladi.

Kolbalar	Koagulyantning % dagi hisob-kitob miqdori	Kolbalar	Koagulyantning % dagi hisob-kitob miqdori
1	100	2	90
3	80	4	70
5	60	6	50
7	40	8	30
9	20	10	10

Koagulyatsiya tozalangan alyuminiy sulfat bilan amalga oshiriladi. Alkalizatsiya uchun sodali suv ishlatiladi. Tozalash texnologiyasi ichimlik suvining yetarlicha barqaror sifatini ta'minlamaydi, chunki manba suvida vaqti-vaqti bilan organik moddalarning ko'payishi kuzatiladi. Koagulyant (alyuminiy sulfat) dozasini oshirishga urinishlar kerakli samarani bermaydi, aksincha, suvda qoldiq alyuminiy konsentratsiyasi oshadi. Bu holat tabiiy suv tarkibining o'ziga xos xususiyatlaridan

kelib chiqib, zamonaviy talablarga javob beradigan samaraliroq texnologiya– ishlab chiqarishni zamonaviylashtirish bo‘yicha ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqardi.

Xulosa. Ushbu jarayondan ko‘rinib turibdiki suv sifatini yaxshilash usullari orasida muhim rol o‘ynaydi. Bu jarayonni olib borishda sinchkovlik

va masuliyat talab etiladi. Suvni zararsizlantirishning gigiyenik ahamiyati shundan

iboratki suv har tomonlama mikroorganizmlardan, osilma zarrachalardan tozalanadi. Gigiyenik jihatdan 950:2011 DavST lariga javob berishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kommunal gigiyena – Sh.Otaboyev.
2. T.Abdullaev., Ichimlik va texnik suvlarni tozalash, o‘quv qo‘llanma, Toshkent - 1979, O‘zbekiston nashriyoti (1979).
3. Tuxtarov B. E., Elmurodova L. X. Q. O‘ZBEKISTONDA TERI LEYSHMANIOZINING TARQALISHI VA UNING OLDINI OLISH CHORA-TADBIRLARI //Scientific progress. – 2023. – T. 4. – №. 2. – С. 42-48.
4. Otoboev SH. T., Iskandarov T. I. 0 86 Kommunal gigie
5. Maxmatmurot o‘g‘li S. M. BOLALAR VA O‘SMIRLARDA TEMIR TANQISLIGI ANEMIYASI. – 2023.
6. Мусаева О. Т., Элмуродова Л. Х., Халилова Б. Р. Старение Как Область Научных Исследований И Организация Гериатрической Медицинской Помощи //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. –2023. –Т. 4. –№. 2. –С. 317-322.
7. Tuichievna M. O., Elmurodova L. K., Rasulovna K. B. The Main Age-Related Diseases and Conditions Common among Elderly Men and Women //Scholastic: Journal of Natural and Medical Education. –2023. –Т. 2. –№. 3. –С. 37-43.
8. Tuxtarov B. E., Mirmuhsin Maxmatmurot O. G. ‘Li Soatov, Mohira Zayniddin Qizi Saydaliyeva UMUMTA’LIM MAKTABLARI VA MAKTABGACHA

TA'LIM MUASSASALARILARDA BOLALAR VA O'SMIRLAR

GIGIYENASINING TUTGAN O'RNI //Scientific progress. – 2023. – №. 2.

9. Mirmuhsin S. et al. MAKTAB JIHOZLARNING O'QUVCHILAR SALOMATLIK HOLATIGA TA'SIRINI GIGIENIK TAHLILI //Involta Scientific Journal. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 193-202.

10. qizi Elmurodova L. X. et al. SUVNI KOAGULYATSIYA QILISHNING GIGIYENIK AHAMIYATI //GOLDEN BRAIN. – 2023. – T. 1. – №. 30. – C. 67-71.

UDC 504.75

**ECOLOGICAL FUNDAMENTALS OF NATURE MANAGEMENT IN THE
MODERN WORLD**

Akramova Parvina Aminovna

Lecturer at the Bukhara Institute of Natural Resources Management,
National Research University Tashkent Institute of
Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers
akramova2707@gmail.com

Berdiyeva Zarina Farhod kizi,

Makhamadzhonova Muslima Murodulla kizi

Students of Bukhara Institute of Natural Resources Management of the
National Research University of Tashkent Institute of
Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers

ANNOTATION

The article describes the complex relationship between nature and society and some environmental problems that arise as a result of this, and also comments on the scientific and ecological foundations of environmental management.

Keywords: *biosphere, environment, natural resource, environmental management, human factor, environmental problems.*

It is known that since the birth of the human race on Earth, it has constantly changed its needs for life and economic activity at the expense of natural resources. At different stages of human development, the use of nature and the scale of anthropogenic pressure on it also varied. Historically, the changes that took place in the natural-geographical environment under the influence of the human factor were initially

uniform, but later, with the constant growth of the world's population, it is no secret that nature is becoming more and more anthropogenic, and the burden of human influence on it has increased. Moreover, since the second half of the twentieth century, the need for natural resources has increased sharply, and the satisfaction of this need by humanity, armed with modern equipment and technologies, thanks to the achievements of science, has created the basis for further expansion. the scale of environmental problems. Today, the environmental situation, which is becoming increasingly urgent, shows that it is now necessary to take into account the environmental factor when rationally using natural resources. First of all, this consists in protecting the environment, increasing the production of environmentally friendly non-waste products, and implementing a socio-economically oriented environmental policy. This process is quite complex, complex and expensive. However, it will be impossible to achieve environmental stability if they are not gradually introduced into the economy. From this point of view, the formation of deep knowledge and skills about the scientific, environmental and geographical foundations of environmental management is of great importance in the transition to sustainable economic development.

The general public recognizes that one of the most pressing problems of our time is optimizing the interaction between nature and society. This process is especially clearly manifested in the constant increase in the exchange of matter and energy between them. In particular, this phenomenon is aggravated due to changes in the natural energy balance as a result of human economic activity, the introduction of many natural resources into the economy, a sharp increase in the volume of industrial and municipal waste and their return to nature, the rapid use of natural resources, the ability to regenerate in process and features of cleaning from released waste.

In the conditions of rapid development of scientific and technological development, complex total problems of the relationship between nature and society have not yet been fully studied theoretically. At first glance, such a conclusion seems unfounded, since many natural sciences have been dealing with environmental

problems for a long time, but, nevertheless, the consequences of many undesirable natural processes and their causes, physical and chemical of an anthropogenic nature, are negative. The impact of factors on ecosystems has not yet been fully studied. The development of mining, construction and other projects, the development of arid lands, the widespread use of pesticides and chemical fertilizers in agriculture, the monopolization of certain crops, large-scale reclamation measures to combat undesirable natural phenomena - its absence causes processes unexpected for society. Intensification of extensive use of natural resources and ignoring long-term technical and economic efficiency often complicates the interaction between nature and society, the economic consequences of which are estimated in very large numbers.

Such errors are often caused by the difficulty of accurately predicting the “reverse impact” of the natural environment in relation to anthropogenic impact, the lack of scientifically based methods for assessing the acceptable level of human activity when using natural resources, and environmental protection tasks due to a limited understanding of the scientific nature of the conflicts that arise between the rapid use of resources. The interaction of humanity with nature is expressed very clearly and is controlled by certain laws. To the extent that human economic activity is compatible with the laws of nature in society, this activity is considered positive for society, and vice versa, if this creates an inverse proportionality to the laws of nature, then due to the development of various natural processes, alarming situations will arise for society. According to Nikolaev, all of nature (including society) consists of an integral system in which individual phenomena are organically connected with each other and form a single whole.

Nature is a whole, it includes countless different forms that exist in relationships. One of the fundamental laws of nature is the law of unity of the existing material system and the external conditions surrounding it. In relation to society, this is its unity with the geographical environment. Existence, space, or rather nature and society in which we live, is an integral and extremely complex system caused by the exchange of matter, energy and information. As a phenomenon changes in nature, other phenomena

associated with it also require changes in the same order. If the interaction between them is strongly expressed, then it affects events in territories adjacent to one local area. According to I.K. Nazarov, there is no rest in nature, it is always in motion and in various changes. It is for this reason that it is advisable for scientists to pay great attention to new phenomena, because they can greatly change the natural environment and neighboring complexes in the processes of emergence, formation and development.

One of the conditions for rapid changes in the natural environment is the law of diversity of landscapes (geosystems). Many experts recognize that there is a certain connection between the development of society and the diversity of nature. It has been established that if the natural conditions and resources of the region are diverse, favorable conditions will be created for the development of society. On the contrary, given the same natural conditions and resources of the territory, there will not be enough opportunities for the development of productive forces. In this context, the law of material systems and the environment and the law of landscape diversity operate simultaneously. In areas with a complex landscape structure, natural geographical conditions lead to intense environmental changes. That is why, in many cases, changes in natural (ecological) conditions are observed over large areas in accordance with the law of compatibility of processes in mutual movement.

It is worth noting that until the middle of the 20th century, the relationship between society and nature was more balanced than in subsequent years, since at that time the use of nature corresponded to needs. In subsequent years, the preservation of extensive environmental management led to an imbalance in the relationship between society and nature. Because due to the large-scale human impact on the environment, not only positive changes arise in the relationship between nature and society, but also negative consequences for humans, changes in the biosphere, ecological balance, environmental pollution and impoverishment of nature. Since the second half of the 20th century, when the level of environmental management has increased, the self-cleaning and control properties of the natural environment have been decreasing. In

this situation, nature has lost its resources and ability to restore ecological balance. We can conclude that in the process of rapid use of resources, nature loses the necessary properties. In this situation, the adverse effects of nature increase in scale and negative consequences begin to appear. This is seen as environmental stress and destruction, the enormous economic and social consequences of which are obvious to all.

References:

1. Akramova P. A. Ecological situation and its impact on the level of health of the younger generation. "O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar" jurnali. Materiallari to‘plami 20 – janvar, 2022 - yil 4 – son. 98-102 bet
2. Uzbekistan. Reviews of environmental performance. United Nations, 2020. Geneva.
3. Third National Communication of the Republic of Uzbekistan under the UNFCCC. Tashkent 2016.
4. Report of the Center for Hydrometeorological Service of the Republic of Uzbekistan (UZHYDROMET) 2022 Bukhara.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНОГО ПРИЕМА «КУБИК БЛУМА» НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Бекмуратова У.А

Научный руководитель PhD, доц.

Адилбаева Д.Н

студентка 4-курса КГУ имени Бердаха

adilbaevadilfuzal612@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы применения интерактивного приема «Кубик Блума» на уроках русского языка. Особое внимание акцентируется на том, как этот прием помогает охарактеризовать понятия, предметы или явления всесторонне и полностью, реализовать различные стороны рассмотрения проблемы, темы, задания, создает условия для конструктивной интерпретации полученной информации, одновременно способствуя при этом развитию критического мышления школьников.

Ключевые слова: интерактивный метод, прием «Кубик Блума», инновационная технология, критическое мышление.

ABSTRACT

The article discusses the use of the interactive technique "Bloom's Cube" in Russian language lessons. Particular attention is paid to how this technique helps to characterize concepts, objects or phenomena comprehensively and completely, to realize various aspects of considering a problem, topic, task, and creates conditions for constructive interpretation of the information received, while simultaneously promoting the development of critical thinking in schoolchildren.

Keywords: interactive method, Bloom's Cube technique, innovative technology, critical thinking.

В период бурной информатизации нашего общества нарастает потребность в обучении и воспитании детей, способных жить в открытом обществе, умеющих общаться, имеющих целостное представление о мире и его информационном единстве.

XXI век даёт заказ на выпускников, обладающих вероятностным мышлением, то есть способных ориентироваться в незнакомой ситуации. И следовательно появилась необходимость внедрения в учебный процесс инновационных методов и новых педагогических технологий, направленных на обеспечение индивидуального характера обучения и воспитания, развитие самостоятельности школьников, а также сохранение и укрепление здоровья. Интерактивные методы в полной мере отвечают данным требованиям.

Понятие «интерактивный» происходит от английского «interact» («inter» — «взаимный», «act» — «действовать»). Интерактивное обучение — это специальная форма организации познавательной деятельности. Она подразумевает вполне конкретные и прогнозируемые цели [1].

Интерактивное обучение – способ познания, основанный на диалоговых формах взаимодействия участников образовательного процесса; обучение, погруженное в общение, в ходе которого у обучающихся формируются навыки совместной деятельности. Это метод, при котором «все обучают каждого и каждый обучает всех» [2].

Принцип интерактивного обучения заключается в том, что процесс обучения происходит в активном взаимодействии учителя и учащихся. При этом ученики сотрудничают, обучая друг друга. На уроках ставятся четкие цели, и вся работа строится на основе обратной связи. Это повышает мотивацию к изучению предмета, развивает личность, а также творческие способности школьника.

По мнению И.П. Подласого, цель использования интерактивных методов обучения – «обогащение и расширение непосредственного чувственного опыта детей, развитие наблюдательности, изучение конкретных свойств предметов,

создание условий для перехода к абстрактному мышлению, опоры для самостоятельного учения и систематизации изученного» [3].

Таким образом, интерактивные методы существенно отличаются от традиционных тем, что результат усвоения знаний зависит от развития обучаемого, поэтому в основе каждого метода заложена идея формирования и развития творческой, коммуникабельной, высокообразованной, демократической, толерантной личности.

Инновационной технологией, позволяющей добиться положительных результатов в формировании мыслительной деятельности учащихся, является технология развития критического мышления. Суть умения критически мыслить заключается не в поиске недостатков, а в объективной оценке положительных и отрицательных сторон воспринимаемого объекта. В этом случае эффективным, на наш взгляд, является использование приема «Кубик Блума», одного из популярных приемов технологии критического мышления, разработанных американским ученым и психологом Бенджамин Блумом.

Бенджамин Блум — американский психолог, создатель таксономии Блума. Таксономия — принцип расположения чего-либо в иерархическом порядке. Таксономия Блума — это система учебных целей, которую разработали ученые Чикагского университета во главе с Бенджамин Блумом. Впервые идеи Блума увидели свет в 1956 году в книге «Таксономия образовательных целей». Предложенная им теория, разделяет образовательные цели на три блока:

Когнитивная сфера — «Знаю». Это знания, понимание и критическое мышление. Сюда относится получение знаний: от запоминаний новых фактов и идей до решения проблем.

Аффективная сфера — «Чувствую». Это чувства и эмоции; то, как человек реагирует на различные ситуации, его ценности, интересы и склонности.

Психомоторная сфера — «Творю». Психомоторные цели связаны с развитием практических навыков и умением пользоваться различными инструментами.

Бенджамин Блум говорил: «Каковы бы ни были способности детей в раннем возрасте, без активной поддержки и специальных методов обучения они вряд ли достигли бы тех высот, покорив которые, стали знаменитыми» [4]. Ребенку предлагают не готовое знание, а проблему. А он, используя свой опыт и познания, должен найти пути разрешения этой проблемы.

Основные преимущества использования «Кубика Блума» в учебном процессе:

- развивает способность формулировать информацию;
- заставляет искать причинно-следственные связи;
- помогает рассмотреть предмет или явление с разных сторон;
- позволяет использовать воображение и творческое мышление;
- развивает стратегическое мышление.

Кубик Блума представляет собой обычный картонный кубик, на гранях которого написаны определенные вопросы: назови, объясни, почему, придумай, поделись и предложи. Эти опорные фразы, которые позволяют сориентироваться ребенку для формулирования правильного ответа.

Назови	Предполагает воспроизведение знаний. Это самые простые вопросы. Ученику предлагается назвать предмет, название, срок, формулу, событие или иную общую информацию	Назови виды односоставных предложений; назови тип предложения, относящийся к предложению с главным членом — подлежащим
Объясни	Это вопросы уточняющие, которые позволяют аргументировано выразить свою точку зрения по данной теме, рассматривая ее с разных сторон	Объясни, чем отличаются односоставные предложения от неполных; объясни употребление обобщенно-личных предложений

Почему	Это блок вопросов позволяет определить причинно-следственные связи определенного процесса, и проверить уровень понимания ребенком взаимосвязи между определенными явлениями	Почему односоставные предложения имеют такое название; почему в безличных предложениях невозможно подставить подлежащее
Предложи	Ученик должен предложить собственный вариант практического применения тех или иных знаний	Предложи свой вариант понятийного кластера по теме; предложи в каких ситуациях можно использовать полученные на уроке знания
Придумай	Это вопросы творческие, которые содержат в себе элемент предположения, вымысла	Придумай лингвистическую сказку, отражающую сущность изученного явления; придумай текст на заданную тему
Поделись	Ученик предполагает выражение собственного эмоционального отношения к предмету обсуждения	Поделись своим впечатлением от урока; поделись новыми знаниями, которые ты получил на уроке; поделись своим мнением по теме

Таким образом, прием «Кубик Блума» развивает у школьников умение анализировать и структурировать информацию, формулировать и выражать собственное мнение. Данный прием можно эффективно использовать для

проверки уровня усвоения при закреплении или обобщении пройденного материала.

«Кубик Блума» является эффективным приемом для развития памяти и мышления, превращает обучение в интересную игру. Систематическое применение метода в учебном процессе может помочь учащимся лучше запоминать информацию и повысить из мотивацию к получению новых знаний.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Воронин А.С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике. А.С. Воронин. – Екатеринбург: ЕГПУ, 2006. – 135 с.
2. Дьяченко, В.К. Коллективно-групповые способы обучения / В.К. Дьяченко. // Педагогика, 1998. – № 2. – С.43-45.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / М.: Издательский центр «Академия», 2012.
4. Блум Б. С. Таксономия образовательных целей.

IMOM G‘AZZOLIY ILMIY MEROSI VA UNING
MA’NAVIY-RUHIY ASOSI

THE SCIENTIFIC HERITAGE OF IMAM GHAZALI
AND ITS SPIRITUAL BASIS

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ИМАМА ГАЗАЛИ И ЕГО ДУХОВНАЯ ОСНОВА

İMAM GAZALI'NİN BİLİM MİRASI VE MANEVİ ESASLARI

Umirzoqov G‘anisher

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Samarqand filiali TTKT fakulteti RI 23-10 guruh talabasi

Elektron pochta manzili: umrzoqovganisher486@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Sharq Uyg‘onish davrining buyuk donishmandlaridan biri, diniy va dunyoviy bilimlar sohibi, tavhid, kalom, tafsir, hadis ilmining rivojiga xizmat qilgan, atoqli faylasuf Muhammad Abu Homid G‘azzoliy asarlarining mazmuni va uning ilmiy merosi tasnifi, uning "zohiriy" va "botiniy" ilmlar masalasiga munosabati, tasavvuf ilmi rivojiga qo‘shgan hissasi va ko‘rsatgan ta’siri, uning ta’limotida shariat va tariqat masalasi kabi mavzular o‘z ifodasini topadi.

Kalit so‘zlar: ma’naviyat, ma’rifat, axloq, qadriyat, yuksak axloqiy fazilat, tasavvuf, shariat, tariqat, imon, aqida, sunnat, fiqh.

Yangi O‘zbekistonda allomalar ilmiy-amaliy, madaniy-ma’rifiy merosini tiklash, uni o‘rganish va keng targ‘ib qilish hamda jahon sivilizatsiyasiga qo‘shgan hissasini ko‘rsatib berish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilayotgani, islom ilm-faniga

e'tibor qaratilayotganidan dalolat beradi. Jumladan, IX-XII asrda ma'naviy-axloqiy taraqqiyotida, islomning buyuk allomalardan, ulug'laridan mutafakkir Mavlono Homid Imom G'azzoliy bo'lib, uning inson kamoloti haqidagi ta'limoti ta'lim-tarbiya sohasida ahamiyatga ega. Shuningdek, islomiy fikr rahnamosi, diniy ruhni jonlantirishda, islom fikrini uyg'otishda katta fazilatlarga ega bo'lgan isloh va tajdid kishisidir. Mavlono Abu Homid Muhammad al-G'azzoliy o'z davrining mujaddidi bo'lib, musulmon urf-odatlariga ko'ra, bu islom taqvimining har bir asrning boshida islomni qayta tiklash, uni begona predmetlardan tozalash va uning pokligini tiklash uchun xizmat qilgan shaxslarga nisbatan ishlatilgan. Shu boisdan ham G'azzoliy o'z asarlarida islom ilohiyotini falsafiy jihatdan asoslash bilan birgalikda ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya masalariga alohida e'tibor bergan. G'azzoliy aql bilan dunyoni anglashni, islomiy ta'lim-tarbiyani esa ruhiy, jismoniy harakatlar - toat-ibodatlar orqali anglash lozim, deb ta'kidlaydi. Muhammad al-G'azzoliyning ilmiy merosidagi ma'naviy-axloqiy qarashlari pedagogik ahamiyati beqiyosdir. Asarlarda axloqiy tarbiyaning asosi axloq va axloqiy me'yorlar bilan birgalikda islomiy ta'lim-tarbiya juda chiroyli bayon etilganki, uni o'rgangan har bir yosh avlod ajdodlarga mos voris bo'lib yetishadi.

Ta'lim va-tarbiya azaldan yoshlarni tarbiyalashda muhim rol o'ynab kelgan diniy kitoblardan bo'lmish "Qur'oni karim", payg'ambarimizning o'gitlari, hadislar, G'azzoliy singari allomalar yaratgan asarlar ta'lim-tarbiya manba sifatida xizmat qiladi. Islomiy ta'lim-tarbiya bir necha asr oldin ta'lim muassasalarida joriy etilib, yoshlar shariat qoidalari asosida tarbiyalangan. IX- XII asrlardan boshlab Imom Buxoriy, Imom at-Termiziydan Qu'roni karim tavsiri, hadislarining mazmun mohiyatini anglagan holda o'rgashishga harakat qilganlar, keyinchalik G'azzoliy ham o'zining asarlarida islomiy ta'lim-tarbiyaning muhim jihatlarini ochib berib, dunyoni diniy va ilmiy jihatdan anglashga, tarbiyaviy jihatdan avlodlar tarbiyasida muhim ahamiyatga ega ekanligi asoslagan. G'azzoliy "Haqiqatga eltuvchi yo'l" nomli asarida o'zini ilmga bag'ishlagan haqiqat tolibi sifatida o'z hayot hikoyasini bayon etadi va barcha toliblariga o'z yo'lidan adashmaslikni hamda zamonning alodovlariga aldanib

qolmaslikni, hushyor bo'lishni maslahat bergan. G'azzoliy Qur'on va sunnatning intellektual va ma'naviy dunyosida yashagan. U o'z hissalarini bilan din olimlari jamiyatini boyitdi. G'azzoliydagi ilmning turli sohalarini birlashtirishdagi qobiliyati faqatgina uning shaxsiy hunarining emas, ayni paytda bir faylasuf va olim sifatida ulg'ayishiga imkon bergan intellektual-ma'naviy iqlimning ham ta'siridir. G'azzoliy ilmni eng ustun fazilat deb hisoblaydi. U ilmga ega bo'lganlar katta hurmat ko'rgan madaniy muhitda yetishgan. Shubhasiz, bu holat Qur'onning ilmga bergan ahamiyatidan kelib chiqadi. G'azzoliyning asarlarining asosida Qur'oni tavsiri bayon etilgan.[1.-B2]

G'azzoliy zohiriy va botiniy ilmlar o'rtasidagi munosabatni asarning «Ilmi zohir birla ilmi botin orasidagi munosabat va muxolifat bayonida» nomli faslida quyidagicha izohlab beradi: «Bas, zohir ilmi po'st va haqiqat ilmi - mag'izdur. Bas, kshikim sa'y va jadal birla zohir ilmi va aqidai ahli sunnat va jamoani yo'liga keltiribdur va ilmi haqiqatdin nasiba topmabdur. U pindor, ya'ni takabburlik bilan gumon qilurkim, hamma ilm mening bilganimdur deb.[1.-B3]

G'azzoliy oldin ilmni shariat ilmlari va g'ayrishariat ilmlari deb ikkiga bo'lgan edi. G'ayri shariat (noshariat) ilmlarining bir qismini to'g'ri deb hisoblagan edi. Masalan, tibbiyot, matematika va shunga o'xshash dunyoviy fanlarkim, yashash uchun ko'p hollarda zarurdir. Sehrgarlik va shomonlik kabi ikkinchi qism ilmlarna u islomga zid mashg'ulot deb tanqid ostiga oladi.

Biroq G'azzoliy tushuntirmoqchi bo'lgan shariat ilmlariga kelganda, ularning barchasi haq va to'g'ri. Faqat ayrimlari borki, ularni diniy bilimlarga qo'shish munosib emas. Shundan kelib chiqib, shariat ilmlari ham to'g'ri va noto'g'ri qismlarga bo'lingan. To'g'ri diniy ilmlar to'rt bobda qarab chiqilgan: asosiy va ikkinchi darajali ruknlar, faraz va qo'shimchalar bayon qilingan. Asosiy rukn (asl)lar Qur'on, Sunnat va ijmo', shuningdek, sahobalar rivoyati ishlaridan foydalanishdir. Ikkinchi darajali rukn(asl)lar bular asosiy asllarning idrok etilishidir. Shunga e'tiborni qaratish o'rinliki, G'azzoliy fikri bo'yicha, ikkinchi darajali asllarni anglash uchun matnning ko'rinishining o'zi kifoya emas, aqlni albatta yordamga chaqirish zarur. Uning

nazarida shariat soʻzi oʻzining lugʻaviy maʼnosidan koʻra kengroq maʼnoga ega. Ikkinchi darajali asllar ikki furuʼ(shoxcha)ga boʻlinadi. Fiqh shugʻullanadigan birinchi shoxcha dunyoviy ishlarni ado etishga yoʻnaltirilgan. Demak, faqihlar dunyoviy olimlardirlar. Ikkinchi shoxcha esa uxraviy olamga yoʻnaltirilgan boʻlib, u qalb olami haqidagi va munosib yoki nomunosib axloq hamda odatlar olami haqidagilarni qamrab oladi. Shunday qilib, Gʻazzoliy fiqhni dunyoviy ilm deb hisoblab, deydi: «Insonning avvali tuproq, uning yakuniy oxiri esa - yo jannat yoki doʻzax. Dunyo bu avval bilan oxir oʻrtasidagi koʻprik. Agar odamlar ziddiyat va dushmanlik paydo boʻlmaganda edi, faqihlarga ehtiyoj qolmagan boʻlardi. Ammo bu dunyo odamlarining hirsu hasadi bir-birlariga nisbatan adovat qoʻzhatadi, natijada, insoniyat jamiyati hukmdorlar va shohlarga ehtiyoj sezadi, ularga esa, oʻz navbatida qonunlar kerak boʻladi, chunki ular qonunlarga asoslanib, odamlarni boshqarishlari lozim. Voqean ham jamiyat faqihlarga va fiqhga shuning uchun ehtiyoj sezadiki, faqihlar siyosat qonunlarini biladilar. Shunday qilib, «faqih siyosiy qonunlarni, xirslariga qul boʻlib, oʻzaro olishadigan odamlar ustidan hukm chiqarish ishlarini yaxshi biladigan kishidir. Shuning uchun ham faqih bu shohning ustoz va maʼnaviy rahbaridir. U shohning adolat yuzasidan odamlarni boshqarishi, ularni himoya qilishi va ular ishlarida tartib oʻrnatishini kuzatib turishi kerak. Tabiiyki, faqih ham din bilan bogʻlangan, ammo toʻgʻridan toʻgʻri emas, balki dunyo orqali bogʻlangandir. Albatta, shuni bilish zarurki, dunyo oxirat uchun urugʻ ekiladigan maydondir. Va diniy ishlar dunyoda oxiriga yetadi».[2.-B3]

Gʻazzoliy boshqa soʻfiylar kabi, qalbni Haqiqatga eltuvchi eng yaqin va toʻgʻri yoʻl deb hisoblaydi. Qalb uning fikricha, ruhiyat olamining eng oliy koʻrinishi boʻlib, tuygʻu va nafs unga tobedir, aql esa uning bir boʻlagi hisoblanadi. Qalbni hech qachon aql bilan qarama-qarshi qoʻyib boʻlmaydi. Qalbning eng oliy darajasi, Gʻazzoliyning fikricha, paygʻambarlarda boʻladi, undan soʻng avliyolar, hakimlar va olimlarning qalbi har biri bu yoʻlda erishgan mavqesiga qarab tabaqalanadi. Haqiqat yoʻlidagi har bir solik oʻzining boshidan oʻtgan ruhoni holatlardan xabari bor va oldidagi yoʻlning nihoyasida uni nima kutmoqligidan bexabar boʻladi. Shuning uchun, paygʻambarlarning holini avliyolar bilmaydi, avliyolar qalbidan hakimlar bexabar. Bu

go‘dak, yigit va keksa odamning holiga o‘xshash bir ko‘rinishdir. Yosh bola yigitning tuyg‘ularidan bexabar bo‘ladi, chunki u hali balog‘at yoshiga yetmagan. Yigit kishi esa, go‘dakning holi va tuyg‘ularidan xabardor bo‘lgani bilan, barkamol insonning fikr-o‘ylari unga begona bo‘ladi, chunki u bu umr bosqichini bosib o‘tmagan.

G‘azzoliy qalbni oynaga o‘xshatadi. Bu oyna kibr, harislik, g‘azab, nafrat, baxillik kabi zang keltiruvchi xislatlardan poklagandan so‘ng axloq suvi bilan yuvib, sayqallangan qallda ilohiy haqiqat tazohir etadi.[2.-B.5]

Xulosa qilib aytganda, o‘zining benazir mehnatlari bilan butun dunyoda "Hujjatul Islom" unvoni bilan ulug‘lanib kelayotgan Imom Abu Homid G‘azzoliy asarlari islom dini mohiyatini barcha nozik jihatlarigacha e‘tiborga olib, teran tafakkur va idrok etish, tushunish xususiyatlari bilan ajralib turadi. Abu Homid G‘azzoliyning asarlarida e‘tiqod masalalarga alohida munosabat bildirilib, mehr-muhabbat bilan yo‘g‘rilgan sifatlar, shubhasiz, talabalarda insoniy sifatning shakllanishida va rivojida muhim rol o‘ynab, ulug‘ maqsad hamda vazifalarini amalga oshirishda manba bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/imom-abu-homid-g-azzoliyning-ma-naviy-axloqiy-qarashlari/viewer>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/imom-g-azzoliy-tasavvuf-nazariyotchisi/viewer>
3. Abu Homid G‘azzoliy «AYYUHAL VALAD» ASARINING O‘ZBEK TILIDAGI TARJIMASI (qayta nashr) T.: Movarounnahr 2005 yil.
4. Imom Abu Homid Muhammad ibn Muhammad al-G‘azzoliy „IHYOU ULUMID-DIN" (Din ilmlarini jonlantirish) Ilm kitobi Birinchi kitob. T.: <<Movarounnahr>> 2005 yil.
5. Ortiqov O. R. GLOBALLASHUV JARAYONIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI //Scientific progress. 2021. T. 1. - №. 5. - C. 160-165.
6. Ortiqov O. R. MA‘NAVIY-MA‘RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

(OLIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) //Экономика и социум.2022. №. 3-2 (94). - С. 1130-1135.

7. Ortikov O. R. MUHAMMAD ABU HOMID IMOM G'AZZOLIY ASARLARIDA ILM-MA'RIFAT VA AXLOQ MASALALARI //MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS, -С. 117-122

8. Ortiqov O. R. TALABALAR MA'NAVIY AXLOQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISHDA "QOBUSNOMA" ASARIDAN FOYDALANISH //Conferencea. 2023. С. 1-5.

9. Imom G'azzoliy. Kimiyoi saodat. -Т.: Yangi asr avlodi, 2005.

10. Sulaymonov, J. (2021) ABDURAHMON IBN XALDUNNING TAMADDUN TARAQQIYOTI HAQIDAGI QARASHLARIDA JAMIYAT TAHLILI//Academic Research in Educational Sciences, Vol. 2 Special Issue 1, 2021. 451-455 R.

11. Sulaymonov, J. Karimov, N. Contribution of Abu Isa Tirmidhi to the Science of Hadith //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering(IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-9 Issue-1, November, 2019. P. 593-599.

12. Sulaymonov, J. B. (2021). ABU ZAYD ABDURAHMON IBN XALDUNNING „MUQADDIMA "ASARIDA DAVLAT TUSHUNCHASIGA YONDASHUVLAR TALQINI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(6), 9-14.

NAVOIY G‘AZALLARIDA NATURALIZM KO‘RINISHLARI

Yusupova Gulnoza

Samarqand davlat universitetining Kattaqo‘rg‘on filiali 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada naturalizm haqida nazariy ma‘lumot berilgan hamda buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning g‘azallarida “naturalizm” ko‘rinishlari aniqlanib, tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: *Lirika, nazm, g‘azal, naturalizm, ramziylik, borliq, Quyosh.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье даются теоретические сведения о натурализме, а также выявляются и анализируются проявления «натурализма» в газелях великого мыслителя Алишера Навои.

Ключевые слова: *Лирика, стихотворение, газель, натурализм, символизм, существование, Солнце.*

ANNOTATION

This article provides theoretical information about naturalism and identifies and analyzes the manifestations of "naturalism" in the ghazals of the great thinker Alisher Navoi.

Key words: *Lyric, poem, ghazal, naturalism, symbolism, existence, Sun.*

Har bir ijodkor, yozuvchi, shoir o‘z asarlarini yangicha ruhda, o‘ziga xos uslubda yaratadi. Kimdir tabiat chizgilarini go‘zal tarzda tasvirlab bersa, yana kimdir hayotiy hodisalar hamda voqelikni tuyg‘ularga ko‘chirib, ularga so‘zlar orqali zeb beradi.

Mana shunday yuksak hislar adabiyotning “lirika” deb ataluvchi bo‘limi, ya’ni “Nazm bo‘stoni” da namoyon bo‘ladi.

Lirika – (yun. , cholg‘u asbobi) adabiy tur sifatida qadimdan shakllangan bo‘lib, o‘zining bir qator xususiyatlariga egadir. Lirikaning belgilovchi xususiyati sifatida uning tuyg‘u-kechinmalarni tasvirlashi olinadi.[3; 182]

Alisher Navoiy bu xususida shunday deydi:

Nazm anga gulshanda gul ochilmog‘lig‘i,

Nasr qaro yerga sochilmog‘lig‘i.[1; 281]

Darhaqiqat, shoir ta’biri bilan aytganda, nasrda so‘zlar nazmdagi kabi jilvalanmaydi, tarqoq holda bo‘ladi. Nazm esa bog‘dagi eng chiroyli gullarni saralab ko‘rsatadi. Navoiy bu ikki sohada ham, birday barakali ijod qilgan. Biz ularni lirik shoir sifatida ham ko‘rishimiz mumkin. Navoiy birgina g‘azal yozish bilan cheklanib qolmaydi.

O‘z ijodida Sharq she’riyatining 16 xil janridan foydalanadi, va ularning ko‘p qismi g‘azal janriga mansubligi bilan alohida ajralib turadi.

G‘azal – arabcha so‘z bo‘lib, uning ma’nosi "oshiqona so‘z" yoki "xotin-qizlar bilan yoqimli muomalada bo‘lish" demakdir.[2;59] Navoiy asarlarini o‘qir ekanmiz, ularda so‘z qo‘llash mahoratini, go‘zal yaratishlarni, qolaversa, borliq tasvirini o‘zida mujassam etuvchi naturalizmning yorqin na’munalarini ko‘rishimiz mumkin.

Naturalizm – (fransuzcha, naturalisme; lotincha, naturalis - tabiiy) real borliqni ob’ektiv, aniq aks ettirishdir. Yozilayotgan asarni ko‘zgu deb oladigan bo‘lsak, borliq bu ko‘zguda o‘z qiyofasini ko‘radi. Demak, adabiyotning eng go‘zal turlaridan bo‘lgan lirikani biz qaysidir ma’noda hissiyotshunoslik deb, unga inson ruhiyatini chizib beruvchi bir musavvir sifatida qarashimiz mumkin. Albatta lirika faqatgina tuyg‘ular bilan chegaralanib qolmay, "naturalizm" oqimi ham unda o‘z xususiyatlarini namoyon etadi. Lirikada naturalizmning ko‘rinishi tabiat hodisalarini, borliq va inson munosabatlarini mujassam etgan holda vujudga keladi.Navoiy g‘azallarida uning ajib na’munalarini ko‘rishimiz mumkin.

"Xazoyin ul-maoniy" kulliyoti tarkibiga kiruvchi "G'aroyib us-sig'ar" dostonining 477-g'azalida shunday bayt bor:

Dahr bog'ining nasimi sovurar, gul xirmanin,

Anga ul gul gulshani sari guzore bo'lmasin.

Hammamizga ma'lumki, xirmon shamolda sovuriladi. Endi shu holat aks ettirilgan misralar mazmuniga to'xtalib o'tamiz.

"Dunyo bog'ining shamoli gul xirmonini sovuradi, bu shamol yor gulshani tomon o'tmasin, ya'ni bormasin, yorim gullarini sovurmasin, deydi.

Bu yerda shamol xirmonni emas, gullarni sovurmoqda. Oshiq esa, yorining bog'iga bu shamol qadam bosishini istamayapti. Oddiy tabiat hodisasidan ajoyib tasvir yaratadi.

Gulshani husningga ziynat berdi, terdin qatralar,

Kim ko'rubtur bo'yla gulbarg uzra shabnam gavhari.

[5; 347]

Tongda maysalar yuziga shudring tushib, ajib bir go'zallik hosil qiladi. Gavhar donalaridek mayda-mayda bo'lib, oftob nurlarida yaltiraydi. Navoiy Ushbu baytida yor yuzida ko'ringan ter tomchilarini maysa yuzidagi shudringga qiyoslaydi. U go'zal husniga yana-da husn qo'shayotganini ta'kidlab o'tadi. Albatta, bu jarayonni kuzatmagan, hayratga tushmagan inson bo'lmasa kerak. Shoir mana shu hayratni misralarida tasvirlab beradi.

Qorong'udurur olam ohim, saylidin,

Quyosh yanglig' och oraz olam aro.

[6; 2]

Quyosh chiqmasa, butun olam zimistonga aylanadi, zamin yuzini allaqanday zulmot egallab oladi. Oshiq yor ko'yida shu qadar oh chekadiki, shu sabab butun olam qorong'ulikka ko'miladi. So'ng iltijo qiladi "Mening ohlarim tufayli qorong'ulikka to'lgan dunyoni Quyosh kabi yuzlaring ochgancha, olamni munavvar et!"

Shoir lirikasida mohirona kuzatishlarni, borliq haqidagi tasavvurlarini timsollarda tasvirlab berganligi hech bir kishini hayratga solmasdan qo‘ymaydi. Yana shuni kuzatishimiz mumkinki, Navoiy ko‘p g‘azallarida, ruboiylarida Quyoshga murojaat qiladi. Albatta, bu yerda ramziylik ham bor. Quyosh – yorug‘lik, mehr va ezgulik timsoli. Shoir doimo ezgulikka talpinib yashaydi. Qalbidagi g‘am-alamlarni nur orqali yo‘qotishga harakat qiladi.

Hijron tun daf‘ olgach, bildimki, yuz ochibsen,
Xurshid vujudig‘a tong nuri dalil ermish. [6; 169]

Tun mahv etilgach, quyosh ko‘tariladi, tong yorishadi. "Bildim, sen yuzingni ochganing sabab, ayroliq tuni daf bo‘ldi. Quyosh vujudidan to‘kilayotgan tong nurlari bunga dalildir." – deb o‘z fikrini tasdiqlaydi.

Navbahor ayyomi bo‘lmish, men diyor-u yorsiz
Bulbul o‘lg‘ondek xazon fasli gul-u gulzorsiz. [8 ; 66]

Bahor kelganda, butun olam yangilikka, yashillikka ko‘miladi.

Daraxtlar gullab, ba‘zi qushlar makonlarini yangilaydi, borliq uyg‘onadi.

Jonivorlar o‘ziga juft qidira boshlaydi, bahor diydor fasliga, muhabbat fasliga qiyoslanadi. Shoir bahor kelishini, tabiatdagi o‘zgarishlarni tasvirlaydi. Ammo olamga bahor kelgan bo‘lsa-da hamon u yolg‘iz, yorsiz, bulbullar o‘lganday, uning bog‘lari xazonliday tuyuladi. So‘ngra his tuyg‘ulari tabiat hodisalariga qorishib ketadi.

Shu g‘azalning keyingi baytini tahlil etamiz:

Goh sarv uzra, gohi gul uzra bulbul nag‘masoz,
Vahke, menmen gungu lol ul sarvi gulruxsorsiz.

Bulbullar goh daraxtga, goh gulga qo‘nib nag‘malanadi. Qahramon bulbul kabi kuylagisi keladi, ammo yori yo‘qdir. U gung va lol qolgan, bulbullarga havasda qaraydi. (Shoir ham butun umrini ijodga baxshida etgan va yolg‘iz o‘tganligi to‘g‘risida ham bir qancha fikrlar mavjud. Balki, bu g‘azal shoirning o‘z qismatiga ishoradir...)

Xas emas girdob arokim, boshinga evrulgali
Suv uza sargashta oshiq jismining xoshokidur.

[4; 164]

Suvda hosil boʻladigan girdoblar yuzida xas-xashaklar toʻplanib qoladi.

Navoiy bu tabiat hodisasini ham goʻzal tarzda ifodalab, suv ustida suzgan narsalarni esa xas-xashakka emas, oshiq jismining boʻlaklariga oʻxshatadi.

Navoiy gʻazallarini oʻqir ekanmiz, shoirning mahorati, kuzatuvchanligi, tasavvurlariga qoyil qolmasdan iloji yoʻq. Ular har lahza tabiat bilan hamnafas yashaydi. Borliq vujudining bir qismiga aylanib ketganday, goʻyo har baytidan soflik, begʻuborlik ufurib turadi. Navoiy ijodini oʻrganganimiz sayin, tobora mehrimiz ortaveradi. Zero, shoir taʼkidlaganlaridek:

" Azal ham sen, abad ham sen, na avval birla oxirkim,
Unda yoʻq ibtido paydo, bunda yoʻq intiho paydo."

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Shuhrat Sirojiddinov, Dilnavoz Yusupova, Olimjon Davlatov. Navoiyshunoslik "Tamaddun". Toshkent (2018)
2. Sharafjon Sariyev. ADABIYOT "Head book". Toshkent (2018)
3. Dilmurod Quronov. Adabiyotshunoslikka kirish. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. Toshkent (2004)
4. Alisher Navoiy. Qaro koʻzim. Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti. Toshkent (1988)
5. Alisher Navoiy. Gʻaroyib us-sigʻar "Fan". Toshkent (1988)
6. Alisher Navoiy. Navodir un-nihoya Toshkent "Fan" Toshkent (1987)
7. Dilnavoz Yusupova. Aruz vazni qoidalari va mumtoz poetika asoslari. "Taʼlim-media" nashriyoti Toshkent (2019)
8. Alisher Navoiy. Vafo qilsang Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi. Toshkent (2004)

ФИНЛАНДИЯДА ТАЪЛИМНИНГ МУВАФФАҚИЯТИНИ АНИҚЛАВЧИ ОМИЛЛАР

Азимов Юсуфжон

ЎзМУ Жиззах филиали Қозон (Волгабўйи) федерал университети

Жиззах филиали катта ўқитувчиси

YGAzimov@kpfu.ru

АННОТАЦИЯ

Маколада Финландия таълим бериш технологиясининг креатив ўқитиш жараёнидаги турли жиҳатлари кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: Финландия таълим бериш технологияси, таълим сифати, компетентлик, компетенциявий ёндошув, креатив, таълим, таълим жараёни, ўқувчилар.

ABSTRACT

The article examines various aspects of the Finnish teaching technology in the process of creative teaching.

Key words: Finnish educational technology, quality of education, competence, competence approach, creative, education, educational process, students.

Ҳозирги даврда эркин, мустақил, креатив фикрловчи шахсни шакллантириш муаммоси таълим муассасаларида, ўқув – тарбиявий ишларни дунё тан олган хорижий давлатларнинг замонавий илғор педагогик технологияларига асосланиб ташкил этишни талаб этмоқда. Бундай жараён осон кечмайди, чунки, хорижий тажрибани маҳаллий шарт-шароитларга мослаб, ўқитиш тизимини қатъиян илмий асосланган педагогик тизимга айлантириш зарур.

Финландия таълим бериш тизими обрўли жаҳон рейтингида етакчи ўринларнинг бирини эгаллайди. Умумтаълим мактаблари ўқувчилари юқори ўқувчанлик даражасини ва табиий-илмий билимдонликни, математика ва физикадан юқори билимларни доимий намоён этиб келишади. Финландия олий таълими эса бутун дунёда машҳур ҳисобланади ва турли мамлакатлар талабаларини ўзига мафтун этиб келмоқда [1].

Финландия таълим бериш тизимида барча фанларнинг тенглиги ва муҳим эканлигига урғу берилади. Барча фанлар тенг ва ўқувчи шахсининг ҳар

томонлама гармоник ривожланишига йўналтирилган бўлиб, ўқувчи етарли даражада математик билимни, тилни, ахлоқий фазилатларни ҳамда жисмоний ривожланишга эришиши зарур. Финландия таълим бериш тизимининг самарадорлик омиллари қуйидаги расмда келтирилган (1-расм).

Бизнинг фикримизча, таълимни ташкил этишнинг яна бир муҳим принципларидан бири мактабгача таълимдан бошлаб то университетгача, таълимнинг барча даражаларининг ўзаро алоқадорлиги ҳисобланади. Ўқувчилар умумий ўрта таълим олишганларидан кейин олий таълим, касбий-техник таълим ёки қўшимча таълим орасида танлаш имконияти мавжуд. Йилдан-йилга, олий таълим олувчи битирувчиларнинг фоиз улуши ортиб боромокда. Европа иттифоқи мамлакатлари билан таққосланганда Финландия таълим босқичларини муваффақиятли тугатишнинг юқори кўрсаткичлари билан фарқ қилади.

3-расм. Финландияда таълимнинг муваффақиятини аниқлавчи омиллар [3].

Финландия таълим бериш тизимининг муваффақиятини ва унинг глобал даражадаги рақобатбардошлигини белгиловчи омиллар классификациясининг таърифларини келтирамиз:

- Финландияда таълимнинг бепуллиги. Ота – оналар таълим учун пул тўлашмайди, мактаб эса ўқувчиларни дарсликлар, овқатланиш, улар учун транспортда ҳаракатланишни ташкил этади. Мамлакат аҳолиси учун олий таълим ҳам тижорат мақсадини (ётоқхона ва овқатланиш - истисно) кўзламайди. Фин тилида амалга оширилувчи таълим дастурларида, олий таълим чет эл фуқаролари учун ҳам бепул. Бундай сиёсат турли фуқаролар тоифалари учун олий таълим олиш имкониятини беради.

- Мактаб таълимининг тенглиги бир неча муҳим жиҳатларда намоён бўлади: мактаблар, фанлар, ўқитувчилар, ота-оналар, таълим жараёни иштирокчилари ҳуқуқларининг тенглиги. Барча таълим муассасалари материал-техник жиҳозланган, бир хил ускуналарга эга, мамлакатнинг қайси ҳудудида таълим олсангиз ҳам – у сифатли.

- Финландия учун хос бўлган таълимдаги ҳамкорлик болалар ва катталар (ўқитувчилар, ота-оналар) ҳуқуқларининг тенглигини назарда тутуди ҳамда ўқувчига ҳурматли муносабатда бўлишга ундайди. Ўқувчиларга 1-синфдан бошлаб, уларнинг ҳуқуқларини тушунтириб борилади. Фин ота-оналари учун бу, уларнинг болалари мустақил шахс эканлигини англаш ва тушунишга рағбатлантириш ҳисобланади. Ўқитувчи ўзаро муносабатга асосланиб, ҳар бир ўқувчининг шахсий хусусиятларини эътиборга олиб, ўқув жараёнини ташкил этади. Мактабларда ўзини англаш ва ривожлантириш жараёнларини фаоллаштиришни, педагогик қўллаб-қувватлашни, мулоқотни, устивор ғояларни амалга оширишни назарда тутувчи, шахсга мўлжал олган педагогик

ғоялар амалга оширилади. Финландияда ўқитувчининг исмини айтиб муражоат қилиш қабул қилинган, ўқитувчи эса ўзаро ҳурмат ва дўстона вазият, қулай педагогик муҳитни яратиш ҳақида ғамхўрлик қилиши керак.

- Ўқитувчининг муваффақияти ва касбий обрўси ҳар қандай мамлакатда таълимнинг устивор ривожланиши учун ниҳоятда зарур. Финландияда ўқитувчилик касби энг ҳурматга сазовор касблардан бири ҳисобланади, ўзининг обрўси бўйича шифокор ва ўт ўчирувчи касбларидан кейин туради, шу билан бирга ўқитувчиларга юқори малака талаблари қўйилади, улардан бири олий маълумот ва магистрлик даражасининг мавжуд бўлиши талаб этилади. Финландияда ўтган асрнинг 60-йилларидан бошлаб барча ўқитувчилар учун магистрлик даражасининг университет дипломи мажбурий бўлди. Бир нечта университетларда касбий-педагогик кадрлар тайёрланади. Финландияда ўқитувчилар илмий-тадқиқотчилик, ижтимоий ва коммуникативлик компетенцияларига эга бўлишларини талаб этилади. Шу билан бирга, ўқитувчилар доимий ўз устида ишлаш ва узлуксиз таълим олиш жараёнига тайёрдирлар. Финландияда педагогик таълим олиш осон эмас. Финландия олий таълим муассасаларида педагогик мутахассисликларга танлов юқори бўлиб, битта жойга ўн киши талабгорлик қилади [2].

- Ўқитувчиларнинг молиявий таъминоти ҳам етарлича юқори. Ўқитувчи ўқув қўлланмаларини эркин ташлашга, уни ўз қизиқишларига мувофиқ ёки “аниқ бир ўқувчига” мослаб, ўқув курсини қайта ишлаш ҳуқуқига. Бундан ташқари, Финландия учун жаҳон таълим майдонига интенсив интеграция ҳам хос хусусият: касбий амалиёт ўташ ва ўзаро тажриба алмашиш.

- Финландия фуқаролари мактабнинг асосий вазифаси, ўқувчини келгуси мустақил муваффақиятли ҳаётга тайёрланишшини ўргатиш зарур деб ҳисоблайдилар. Мактабларда шу сабабли, мустақил билим олиш ва фикрлашга

ўргатадилар. Муҳими ёдланган формулани нафақат эслаш, балки справочниклардан, дарсликлардан, матнлардан, интернет тармоғидан фойдаланиш кўникмасини ҳосил қилишдир. Фин ўқувчилари таълим жараёнининг фаол иштирокчилари бўлиб, улар бундан катта завқ оладилар. Педагогик жараённинг мустақил таълим олишга йўналтирилганлиги муваффақиятга эришувчи, эркин фикрловчи, рақобатбардош шахсни тарбиялашга қаратилган.

- Финландия таълим бериш тизимида шахснинг ўзини намоён этиши учун барча шароитлар яратилган. Финландияда кенг маънода умумий таълимнинг мақсади, жамият аъзосини ахлоқий жавобгар ва шахс сифатида шакллантириш ҳисобланади. Асосий ролни кундалик ҳаёт муваффақияти учун зарур бўлган, амалий кўникма ва малака ўйнайди. Мактабларда дарсдан ташқари фаолият ривожланган, улар доирасида факультативлар, тўғараклар, қизиқиш бўйича жамоалар фаолият юритади. Факультатив фанлар тўплами етарлича кенг бўлиб, одатда турли мактаб фанларини чуқур ўргатилади. Ўқувчилар театр фаолиятида, нотиклик санъатида ва ҳ.к. ўзларининг қобилиятларини ривожлантиришлари мумкин. Университет таълимида турли даражаларда шахснинг мустақил ривожланиши учун катта имкониятлар яратилган. Шунингдек бу ерда, ўқув ва илмий ҳамкорликка истиқболни очиб берувчи академик мобиллик ривожлантирилган [4].

Яқуний хулоса ўрнида айтишимиз мумкинки, Финландия таълим бериш тизимининг устивор принциплари: таълимда ҳамкорлик, индивидуал ёндошув, таълим олувчини ҳар томонлама ривожлантириш, ўқитувчиларнинг юқори билим даражалари, тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро ишонч ҳисобланади. Финландияда бутун таълим тизимига ва ўқитувчилик касбига ҳурматли муносабат кузатилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Стандарты второго поколения, Просвещение. [Электронный ресурс]: URL: <http://prosv.ru/attachment.aspx?id=23395>
2. Сериков В.В. Развитие личности в образовательном процессе / В. В. Сериков. — Москва: Логос, 2012. — 447 с.
3. А.В.Дубаков ва б. Финландияда таълим: муваффақият мўжизаси./Мир науки. Педагогика и психология. 2021,№2, Том 9.//<https://mir-nauki.com>.
4. Е.Е.Син. Школьное образование в Финляндии как феномен XXI века/Е.Е.Син. – Текст:непосредственный//Известия Кыргызской академии образования. – 2016. -№1(37). –С.21-26.

PEDAGOGICAL CONTENT OF SYNERGETIC APPROACH IN PRIMARY EDUCATION CLASSES

Usmonova Mokhichekhra Anvarjon kizi

Tashkent state pedagogical university named after Nizami

Theory of education and training (primary education) 1 st year master

mohichehrausmonova18@gmail.com

ABSTRACT

This article provides scientific and practical information about improving the knowledge of primary school teachers, developing their mental thinking and thinking based on a synergistic approach in education classes.

Keywords: *pedagogical, synergetic approach, primary education, self-determination, self-education, modern knowledge, methods.*

As a result of global changes in the world education system, the attention to education of a free citizen personality is aimed at guiding young people towards social relations, developing such qualities as humanism, tolerance, social intelligence, communicativeness in interaction with people. In order for learners to gain social experience, to realize their natural abilities, to follow the principles of patriotism, respect for national traditions, openness, civility, generosity, politeness in interpersonal relations, to develop methodologies aimed at developing these qualities. great importance is attached. In the leading educational institutions of developed countries, large-scale work is being carried out to educate young people who think independently, have modern knowledge and skills, and have a strong life position. As the Republic of Uzbekistan stabilizes its independence on a global scale year by year, its prospects depend on the development of educated, spiritually mature people of today's generation. At this point, the science of psychology and pedagogy and its correctness

in practice are very important to further increase the effectiveness of forming a full-fledged, active, well-rounded person for the human psyche. We can say that the social sphere is especially based on education, while our society is rapidly developing and its economic and political status is increasing day by day. Reforms are being carried out in the education system as well as in all areas. At the heart of these reforms, upbringing and education of the young generation is defined as one of the most important tasks. A vivid example of this is President Sh. M. Mirziyoyev's statement, "Another important issue that keeps us thinking is related to the manners, behavior, and, in a word, worldview of our youth. Today, the times are rapidly changing... The youth are the ones who feel these changes the most. May the youth be in harmony with the demands of their time. But at the same time, he should not forget his identity. Let the call that we are the descendants of great nobles resonate in their hearts and encourage them to stay true to themselves. How can we achieve this? "Education, education only at the expense of education" is of great importance. Because education of students is very important for improving the quality of education and the educational process. Because of this, we can say that the introduction of the science of "Education" in school institutions was appropriate. Education, like the environment, is one of the external factors affecting human development. The feature of education is that it is carried out regularly under the guidance of an educator, aiming at a specific goal and forming positive qualities in a person.

In today's modern education, the organization of lessons based on new approaches has a significant impact on the effectiveness of lessons, the post-noclassical stage of the development of science is reflected in determining its perspective, new directions and terms are entering the sciences. Including the term "synergetics" is organized by scientists as a new direction. . In the 70s of the 20th century, synergetics began to be formed as an interdisciplinary scientific direction. The scope of scientific and methodological issues of synergetics is aimed at finding such strategic development mechanisms of science. However, the aspects of this approach to the problem that are still controversial are recognized by various scientific experts. Such debates help to

shed light on the undiscovered aspects of synergetics. The synergetic approach is based on the superiority of self-education, self-organization and self-management in educational activities, self-discovery and improvement, self- consists in stimulating or stimulating influence on the subject for the purpose of understanding. This, "pedagogical synergetics" is a new direction of pedagogical knowledge, which is based on the laws of self-organization and development of educational systems. Pedagogical synergetics allows a new approach to the development of self- determination and personality development problems in terms of openness, co-creation and orientation to self-development. GM Kojaspirova, the concept of "synergetics" is very close to the concept of "education" (translated from Greek, it means "joint action", "cooperation"). A synergistic understanding of the world is important in educating a person: a synergistic way of thinking is characterized by openness, dialogism and communication. Synergetics directs parents to study the most complex internal laws of human life as subjects of the virtual-pedagogical process. Synergetic education, like the new pedagogy, means self-education, self-determination that stimulates a person's potential.

The synergetic approach allows to consider each subject of the pedagogical process (parent, student, teacher) as self-developing subsystems that make the transition from development to self-development. Therefore, the formation of the pedagogical culture of parents is one of the most important tasks of modern society, it should be a part of the state social policy. is closely related to the training of highly qualified personnel who will contribute to the rapid development. Accordingly, it is important and necessary to educate every student in the oriental spirit, based on the students of social development. For elementary school students, this period is a period of intellectual development based on figurative thinking. There is no doubt that this is mainly done in the educational process. We cannot conclude that other aspects of the personality do not develop during this educational process. We strive to establish a developmental pathway that is leading to elementary school students. Because the youth are the future of our country. Due to the independence of Uzbekistan, the wise

stories of our forefathers about morals and manners are gaining importance in forming the moral values of young people.

In conclusion, it should be said that the study of scientific-theoretical views on the basis of a synergistic approach among educational subjects is important for everyone. Because, first of all, independence gave us the right to live freely. After all, the right to live freely should not remain just a concept in people's minds. We need to fully understand it, feel it and be able to apply it correctly in practice. Only then will we make our contribution to the eternal independence of our country.

REFERENCES

1. Sh.M.Mirziyoyev: “Yoshlar tarbiyasi- eng muhim masalalardandir” ma’ruza matni
- 2.Ibragimova Sh.Sinergetik yondashuv negizida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodkorlik faoliyatini rivojlantirishning asoslari. (*Общество и инновации 2023.142-143*)
- 3.Ibragimova SH.Ta’lim-tarbiya jarayonida sinergetik yondashuvning bola shakllanishiga ta’siri. (*Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2(6), 9-11.*)
- 4.J.Hasanboyev, X.To‘raqulov, M.Haydarov, O.Hasanboyeva :Pedagogika fanidan izohli lug‘at. T-2008.

СВОЕОБРАЗИЕ ПРОЗЫ ФАЗЫЛЯ ИСКАНДЕРА

Нематжонова Нафиса Боходировна

преподаватель в ФерГУ

Икболжонова Сабрина

студентка 2 курса, ФерГУ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается своеобразие прозы писателя, тематика и проблематика его произведений, а также сложный художественный мир, основными аспектами которого являются открытый смелый юмор, создание духовно - нравственного пространства, оригинальность манеры повествования.

***Ключевые слова:** литература, художественный мир, тематика, проблематика произведения, нравственные ценности.*

В творчестве каждого крупного писателя, каким, несомненно, является Ф.Искандер, существует собственная концепция мира, в которой отражены его взгляды, мировоззрение, мироощущение. Этим определяется вклад творческой личности в мировую литературу. Представление о мире, о нравственно-духовном поиске человеческой личности сложного, глубокого писателя, соединившего в своем творчестве достоинства двух национальных культур - русской и абхазской - представляет особый интерес. Произведения Ф.Искандера, созданные в разные годы, были востребованы не только читательскими кругами, но и критикой. Цель литературной критики, как правило, - истолковать произведение, оценить его художественные достоинства, рассмотреть явления действительности, отраженные в этом произведении. Творческому поиску

Ф.Искандера посвящено немало критических статей, однако, большинство из них является откликом на одно, максимум два, произведения. Проблемы творчества писателя, его новаторство и актуальность в контексте двух литератур, рассматриваются в данной работе в рамках художественной системы писателя, включающей, на формальном уровне, роман, повесть, рассказ, а на содержательном - систему персонажей и событий. Подробно исследуется также художественный мир Ф.Искандера, объемными частями которого являются предметный мир, особенности юмора как основополагающего начала многих произведений, законы собственного литературного времени.

Творческий поиск писателя, его сложный художественный мир, основными аспектами которого являются открытый смелый юмор, создание духовно - нравственного пространства, оригинальность манеры повествования, не раз становились предметом внимания критиков и литературоведов. На искандеровском юморе как составной части мироощущения сделан акцент в книге Н. Б. Ивановой «Смех против страха, или Фазиль Искандер» (1990). Н. Иванова исследует тему противопоставления человеческой личности тоталитарному миру на основе произведений писателя «Рассказы о Чике», «Сандро из Чегема», повести «Созвездие Козлотура», некоторых рассказов. Н. Иванова делает следующие выводы: смех у Ф. Искандера является художественным средством, которое возвращает миру равновесие, потерянное в результате вторжения тоталитаризма в частную жизнь человека. В художественной системе Ф. Искандера юмористическая подоплека повествования имеет коннотативное значение: она противопоставлена страху, приходящему извне.

Смех, по мнению Н. Ивановой, внутренняя защитная реакция, она идет от душевного настроения индивидуума, в то время как страх является внешним, чуждым явлением, смех обладает жизнеутверждающим началом: он углубляет понимание жизни и дает суровую оценку человеческим недостаткам.

Художественным особенностям прозы и публицистики Ф. Искандера посвящена глава в книге В. А. Бигуаа «Абхазская литература в историко-

культурном контексте. Исследования и размышления». По мнению исследователя, важнейшими стилиобразующими средствами и неотъемлемыми компонентами поэтической структуры произведений писателя является гипербола, гротеск и аллегория. Вместе с тем, в прозе Ф. Искандера, в структуре его произведений ощущаются принципы публицистических жанров - статьи, очерка, эссе, а также мемуара. Анализируя особенности поэтики романа «Сандро из Чегема», В. Бигуаа обращает внимание на тот факт, что произведение построено из отдельных рассказов, но вместе они составляют целостное, необычное для жанра современного романа произведение. Мироззрение Ф. Искандера, считает автор, сформировалось под влиянием русской «оппозиционной» философии и литературы первой половины XX века, которые преследовались в СССР. Именно поэтому, считает исследователь, создается впечатление, что взгляды писателя, не смотря на свою оригинальность, не являются новыми.

Творчество Ф. Искандера неоднократно становилось темой научных трудов современных ученых. Большой интерес представляет кандидатская диссертация А.В. Лачинова, защищенная в Нальчике, в 1998 году - «Человек и мир в художественной системе Ф. Искандера». Для творчества многих современных писателей (Ч. Айтматова, В. Распутина, В. Астафьева и др.), среди которых достойное место занимает Ф. Искандер, память является некой мировоззренческой доминантой, организующей единство героя. Важным аспектом данной проблемы является память детства, что в прозе писателя имеет особое место. Для Ф. Искандера память детства - отмечает автор работы - это еще и память о собственном детстве, что придает повествованию правдивость и красочность. Историческая память, по мнению исследователя, является несомненным атрибутом высокого уровня общественного и национального самосознания. Художественное осмысление исторической памяти включает в себя два аспекта - мифологический и собственно исторический. Также в работе детально рассмотрена проблема взаимодействия человека и природы в

художественной системе Ф. Искандера. Автор отмечает, что творчеству писателя присуще очеловечивание природы - антропоморфизм и отражение природного в человеке.

Произведения, созданные на русском языке, отражающие самобытность культуры, к которой принадлежит создавший их автор, непременно должны быть прочитаны русским читателем и изучены русским литературоведением. Диалог двух культур - почва крайне благодатная для исследователя - существование подобного диалога делает возможным взаимное духовное обогащение двух народов, а, значит, способствует бережному, доброжелательному отношению к духовным ценностям людей иной национальности. Обращенные к нам голоса необходимо услышать. Необходимо помочь читателю в понимании произведений, созданных на его родном языке, но в условиях иной культуры, разъяснить ему ценность этих произведений. Именно готовность народов услышать друг друга делает возможным диалог культур и духовных ценностей, столь необходимый в современном мире.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Nematjonova N. B., Fariza M. Artistic World of Iskander Fazil //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 32-34.
2. Nematjonova N. B., Dilafruz R. The Question of the Division of Parts of Speech in the Russian Language //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 29-31.
3. Nematjonova N. B., Samandar M. The Question of the Category of Noun Gender //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 39-42.
4. Nafisa N., Diana K. Analysis of Nabokov's " Lolita" //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 9-11.
5. Нематжонова Н. Б., Каримов Ж. ЯВЛЕНИЕ ГЛОБАЛИЗМА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ //GOLDEN BRAIN. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 281-284.
6. Nematjonova N. PECULIARITIES OF FAZIL ISKANDER'S CREATIVITY THROUGH THE PRISM OF NATIONAL IDENTITY //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 23-26.

CMS PLATFORMALARI YORDAMIDA TA'LIMY SAYTLAR YARATISH VA UNDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI

To'xtayev Jamshid Xamidjonovich

Buxoro innovatsiyalar universiteti, Ta'limda axborot

Texnologiyalari yo'nalishi 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ta'lim resurslarini yaratishda boshqarish tizimlariga asoslangan tarkib muhokama qilinadi. Axborotlashgan bugungi zamon talabidan kelib chiqqan holda dasturlashning zarurati izohlandi. CMS platformalarining xususiyatlari, imkoniyatlari va kamchiliklari aytib o'tiladi.

***Kalit so'zlar:** CMS, ta'limni axborotlashtirish, Joomla, ta'lim materiallari, tarkib, dasturiy ta'minot.*

ABSTRACT

This article discusses content-based management systems in the creation of educational resources. The need for programming based on the requirements of today's information age was explained. Features, capabilities and disadvantages of CMS platforms are mentioned.

***Keywords:** SMS, educational informatization, Joomla, educational materials, content, software.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются системы контент-ориентированного управления при создании образовательных ресурсов. Объяснена необходимость программирования, основанного на требованиях сегодняшнего информационного века. Отмечены особенности, возможности и недостатки CMS-платформ.

***Ключевые слова:** SMS, образовательная информатизация, Joomla, учебные материалы, контент, программное обеспечение.*

Shiddat bilan o'zgarib borayotgan hozirgi davrda axborot oqimini ko'p ekanligi undan o'zimizga foydali va kerakligini ajrata olish ham hozirda muhim va dolzarb muammoga aylanmoqda desak ham bo'ladi. Turli vositalarda, tarmoqlarda kelayotgan axborotning rost yoki yolg'on foydali yoki befoyda ekanligini bilish uchun esa barchamiz fikrlashimiz ishonchli va ishonchsiz manbalarni ajrata olishimiz juda muhimdir. Darslikdagi mavzuga doir, yoki darslikda berilgan ma'lumotlardan tashqari boshqa manbalardan shu mavzuga tegishli bo'lgan turli tuman qiziqarli ma'lumotlarni qidirib topish o'qituvchi uchun hozirgi kunda unchalik muammo bo'lmay qoldi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Lekin shu ko'p ma'lumotni o'quvchiga yetqazib berish (aynan shu vaqt oralig'ida) birmuncha qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Shu ma'lumotlarni saralab kerakliklarini o'rganuvchiga tez va oson va eng asosiysi tushunarli tarzda yetqazish asosiy muammo bo'lmoqda. Ma'lumotlarni to'plab ularni oson usulda bayon etishning usullaridan biri bu infografik materiallar tayyorlash hisoblanadi. Masalan, infografik slayd qilishimiz mumkin dars uchun yoki hujjat ko'rinishida plakat ko'rinishida taqdim etishimiz, qisqagina videorolik tayyorlab olish mumkin. Bu ishlarni amalga oshirish uchun esa amaliy dasturlar bilan tanish bo'lishimiz kerak. Hozirgi kunda kompyuter savodxonligiga ega bo'lmaslik, xuddi o'qish yozishni bilmagan o'quvchi timsolidek gap. Har bir o'qituvchi minimal darajada bo'lsa ham kompyuterda amaliy dasturlarda hujjat qilish, taqdimot tayyorlash ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur. Shundan keyingina u boshqa imkoniyatlardan ham foydalanishga o'ta oladi.

Zamonaviy kontentni boshqarish tizimlari talabni doimiy dasturlash tillariga bo'lgan ehtiyojni yo'q qiladi. Oldindan minglab yaratilgan tayyor modulni va sinovdan o'tganlarini tanlash kifoya qiladi. Tizimga integratsiya uzoq davom etmaydi, shuning uchun barcha qo'shimchalar yagona standart bo'yicha amalga oshiriladi. Bugungi kunda ko'plab kontentni boshqarish tizimlari mavjud (Kontentni boshqarish tizimi yoki CMS), zamonaviy ta'lim resursini qisqa vaqt davomida yaratishga imkon beradi. CMS – bu soddalashtirilgan dasturiy ta'minot va tartibga solish uchun mo'ljallangan hujjatlar va tarkibni birgalikda yaratish. Ko'pincha CMS veb-saytlar va ularning

mazmunini boshqarish uchun veb-ilova sanaladi. Kontentni boshqarish elektron shaklda joylashtirish imkoniyatlarini taqdim etadi, masalan, turli formatdagi o'quv materiallari va ularni manipulyatsiya qilish. Odatda shunday tizim ma'lumotlar bazasi bilan to'planadigan interfeysni o'z ichiga oladi va uni ta'lim mazmuni, kalit so'zlar bo'yicha qidirish imkonini beradi. Tizimlarda ayniqsa kontentni boshqarish tizimlari (CMS) yuqori bo'lgan hollarda samarali bo'ladi, ko'plab o'qituvchilar kerak bo'lgan kurslarni yaratish ustida ishlaydilar va ular turli kurslarda bir xil o'quv materialidan foydalanishadi. Zamonaviy CMS platformalari qo'shimcha dasturlashga murojaat qilmasdan o'z ichiga quyidagilarni olishi kerak:

- sahifalar mazmunini tahrirlash, jumladan qo'shish yoki olib tashlash grafikasi;
- yangi sahifalar qo'shish; sayt tuzilishini o'zgartirish va turli metama'lumotlar;
- ro'yxatga olish shakllarini o'rnatish;
- so'rovlar, so'rovlar va forumlarni boshqarish;
- tashriflar statistikasini chiqarish;
- foydalanuvchilar o'rtasida saytni boshqarish huquqini taqsimlash.

CMS platformasi haqiqatan ham saytlarni ikkita komponentga ajratadi: dizayn (tashqi saytni bir butun sifatida ko'rish, alohida sahifalar, ma'lum ma'lumotlar bloklari) va tarkib. Sayt dizayni, qoida tariqasida, shablonlarda va o'zgarishlarda joylashtiriladi kontentga qaraganda ancha kamroq. Ta'limiy kontentni yaratishda maxsus bilimga ega bo'lish shart emas, matnni loyihalashning oddiy usullarini amalda bajara oladi agar foydalanuvchi Microsoft Officeda ishlay olsa. Bundan kelib chiqadiki, kontentni boshqarish tizimlari ikkita asosiy vazifalarni hal qiladi. Foydalanuvchilar nuqtai nazaridan, yangiliklarni nashr qilish imkonini beruvchi vositadir, saytda yangi sahifalar joylashtirish va ishlab chiqarish foydalanuvchilarga qulay interfeys orqali kontent ustida boshqa operatsiyalarni bajara oladi. Bunday holda, foydalanuvchi Internet va uning rivojlangan texnologiyalariga ega bo'lmasligi mumkin, lekin u aniq sayt qanday ishlashi to'g'risida tushunchalarga ega bo'lishi kerak. Ishlab chiquvchi nuqtai nazaridan saytlar tezashtiruvchi vositadir tayyor bloklardan yechimlar yaratishga imkon beruvchi murakkab saytlarni ishlab chiqish, ish

va dizayn mantig'ini ma'lum chegaralarda o'zgartirish tushuniladi. Boshqaruv tizimi alohida interfeysga bag'ishlangan sayt boshqaruvidir. Foydalanuvchi qachonki veb-ilo va sifatida o'z saytining administrator maydoniga oddiy brauzer orqali kiradi va ma'lum bir manzilda yoki alohida Windows operatsion sistemasida ma'lum dasturlar o'rnatishlar talab qilinadi. CMS platformlari bilan ishlashda turli xil yondashuvlar talab qilinadi va bu platformalar turli xil afzalliklar, kamchiliklarga ega. Barcha kontentni boshqarish tizimlari pullik va bepulga bo'linadi. Bepul kontentni boshqaruv tizimlari Wordpress, Joomla, Drupal va boshqalarni o'z ichiga oladi. Pullikdan keng tarqalgan CMS platformalaridan biri DLE (Data Life Engine) bo'lib, bu ko'proq ko'ngilochar saytlarga mos keladi. CMS Joomla kontentni boshqarish tizimlari orasida yetakchilardan biri hisoblanadi veb-saytlar va kuchli onlayn ilovalar yaratish imkonini beradi. Asosiylaridan biri Joomla xususiyatlari deyarli boshqaruvning nisbatan qulayligidir saytlarni ishlab chiqarishda cheksiz imkoniyatlar va moslashuvchanligidadir. Va albatta to'liq ochiq manba, bu har qanday ishlab chiquvchi uchun mavjud bo'lishiga imkon beradi va foydalanuvchi rivojlanadi. Ayni paytda Joomla uchun 6000 dan ortiq kengaytmalar yozilgan. Umuman olganda, ishlab chiquvchilar va jamiyatning tizimni rivojlantirishga bo'lgan yondashuvini aks ettiradi. Kuchli Joomla veb-saytini boshqarish uchun HTML, PHP, CSS tillarini bilish shart emas. Xulosa o'rnida, ushbu platforma o'quvchilarning ta'limiy ishlarini olib borishning asosiy usuliy qo'llanma bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Горнаков С. Г. Осваиваем популярные системы управления сайтом. М: ДМК пресс, 2009. 336 с.
2. Деревнина А. Ю., Кошелев М. Б. Принципы создания электронных учебников // Открытое образование. 2001. №2

TURISTIK KORXONALAR FAOLIYATIDA MARKETING TADQIQOTLARIDAN FOYDALANISH XUSUSIYATLARI

Ziyodullayeva Marjona

Qardu 2 –bosqich magistranti

marjonaziyodillayeva856@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqola turizm sohasidagi marketing innovatsiyalari va innovatsion texnologiyalarining mohiyatini turizm marketing innovatsiya turlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan va turizm marketing tadqiqotlari turistik korxonani bozorlar, iste‘molchilar, raqobatchilar va uning faoliyat ko‘rsatish muhitining boshqa elementlar bilan bog‘laydigan omillardan biri ekanligi tahlil qilingan. Turizm sohasidagi marketing marketing innovatsiyalarining muallifining ta‘rifi taklif etiladi, turizm sohasidagi marketing asosiy elementlari kontekstida innovatsion marketing kompleksini shakllantirish xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Turistik tashkilotning innovatsion marketing faoliyatining asosiy yo‘nalishlari o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: *Turizm, marketing, innovatsiya, brend, marketing texnologiyalari, turistik korxonalar, innovatsion marketing kompleksi.*

KIRISH.

Turizm jahon iqtisodiyotining yetakchi va eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biridir. Mavzuning dolzarbligi shundaki, turizm bugungi kunda jahon iqtisodiyotida asosiy rollardan birini egallab turibdi va ayni paytda dunyodagi eng daromadli biznes turlaridan biri hisoblanadi. Turizm bizneslari marketingda innovatsiyalar uchun mavjud bo‘lgan axborot texnologiyalari bilan bog‘liq bo‘lgan virtual tashkilotlarga aylandi, shuningdek, Facebook, Instagram va boshqalar kabi ijtimoiy media muhitida boshqa platformalardan foydalanadi. Ijtimoiy tarmoqlardan bunday foydalanish

innovatsiyalarni yaratmoqda, chunki sayyohlar turistik tajribalarning birgalikdagi dizaynerlari, ishlab chiqaruvchilari, sotuvchilari va hammualliflariga aylanishmoqda. Marketing va brendingda raqamli texnologiya qabul qilingandan beri brending strategiyalari usullari, vositalari va jarayoni o'zgarib bormoqda. Turizm bu jismoniy shaxslar yoki sayohatchilar guruhiga sayohat tajribasini yetkazib beruvchi faoliyat, xizmatlar, jarayon va sanoat to'plami, tijorat xizmatlaridan foydalangan holda dam olish, dam olish va zavqlanish uchun uydan uzoqda vaqt o'tkazadigan. Innovatsiya - bu yangi siyosat, tuzilma, usul, jarayon, yangi g'oya, mahsulot yoki xizmatni joriy etish yoki o'zgartirish yoki mavjud mahsulotlar yoki mavjud mahsulotlar uchun yangi bozorlarni yoki hatto yangi marketing usulini o'zgartirishning bilimga asoslangan o'zgartirish jarayoni.

MUHOKAMA. Marketing innovatsiyasi - bu tashkilot o'z mahsuloti va xizmatlarini, g'oyalarini, shuningdek, o'z mijozlarining ehtiyojlarini samarali qondirish uchun marketing jarayonini doimiy ravishda takomillashtirish uchun amal qiladigan qobiliyat va jarayon. Innovatsiyalar zamonaviy jamiyatning eng muhim elementlaridan biriga aylanib bormoqda va biznesning global tabiati o'zgarib bormoqda. Innovatsiyalar va marketing innovatsiyalari bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borildi, ular adabiyotda kuzatilgan asosiy sohalardan biri hisoblanadi; chuqur o'rganilmagan, lekin nisbatan katta foyda keltiradi. Bu shunchaki korxonalar o'zlarini hozirgi va potentsial mijozlariga sotishning yangi usullari sifatida aniqlanadi. Innovatsiyalarga katta e'tibor qaratilayotganining asosiy sabablaridan biri shundaki, kompaniyalar muvaffaqiyat qozonmoqda va ushbu innovatsion mahsulotlar, jarayonlar yoki xizmatlar asosida raqobatdosh ustunlikka erisha olishmoqda. Bugungi global miqyosdagi raqobat sharoitida eng yaxshi bo'lish va eng yuqori bozor ulushiga erishish kaliti mijozlar nimani xohlashini tushunish va ularni o'zgaruvchan ehtiyojlar bilan qondirishdir. Muvaffaqiyatli firmalar mijozlarni jalb qilish ikki tomonlama muloqot ekanligini tan olishdi va bu kompaniyaning uzoq muddatli rivojlanishi va daromadliligi uchun juda muhim narsa. Innovatsiyalar marketing bilan birgalikda iste'molchilar uchun qimmatli mahsulotlar va xizmatlarni taqdim etish orqali kompaniyaning

rivojlanishiga yordam beradi. Marketing - bu oxirgi iste'molchilar va ayniqsa, to'rtta marketing Psi tashkilot barcha asosiy sohalarda innovatsiyalardan foydalanishiga ishonch hosil qiladi. Jadal sur'atlarda rivojlanayotgan dunyo odamlarning turmush tarzini o'zgartirdi va o'zgarishlarga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqardi, shuning uchun marketing innovatsiyasini o'rganish va amalga oshirish uchun yanada muhimroq tushunchaga aylantirdi. Mavjud mijozlar doimo yangi ishlanmalarni izlaydilar, potentsial mijozlar esa marketing innovatsiyasi soyaboni ostidagi ko'plab sohalardan biri bo'lgan farqlovchi omilni xohlashadi. Muvaffaqiyatli bo'lish uchun har bir tashkilot innovatsion bo'lishni talab qiladi va marketing innovatsiyalari ularga mikrodan makro darajagacha, orzu qilgan mavqega ega bo'lishga yordam beradi. Tashkilotlar o'zlarining turistik jozibadorligiga beshta hissiyotga ta'sir qiluvchi multisensorli ma'lumotlar orqali erisha oladilar. Brendning turli audio va vizual elementlarini joriy qilish, yaxshilash va rivojlantirish uchun suyuq branding va audio brandingdan foydalanish brandingning yangi tendentsiyasidir. Shuning uchun, g'isht va ohak yoki virtual tashkilotlar sifatida, maqsadli marketing tashkiloti o'z marketing harakatlarini yangilashi va dinamik biznes muhitidagi o'zgarishlarga javob berishi kerak. Turizm korxonalarining marketing maqsadlarini taxminan uch sinfga bo'lish mumkin: iqtisodiy, nufuzli va ijtimoiy. Iqtisodiy jihat uzoq muddatda maksimal foyda olish, mijozlarning yangi segmentlarini jalb qilish, sotishni yaxshilash va raqobatchilarga nisbatan bozor mavqeini mustahkamlashga qaratilgan. Nufuzli - bu kompaniya, mintaqa yoki muayyan hududning jozibadorligini oshirish va imidjini yaxshilash, bu esa o'z navbatida mijozlarning ko'proq oqimini ta'minlaydi. Nihoyat, ijtimoiy xizmatlar aholining kam ta'minlangan qatlamlarini qanoatlantiradigan, atrof-muhitni muhofaza qilishga hissa qo'shadigan va kichik biznesni kengaytirishni rag'batlantiruvchi xizmatlarning mavjudligi nuqtai nazaridan qaraladi. Turizm marketing tadqiqotlari bu turistik korxonani bozorlar, iste'molchilar, raqobatchilar va uning faoliyat ko'rsatish muhitining boshqa elementlari bilan axborot orqali bog'laydigan funktsiyadir. Marketing tadqiqotining predmeti marketing faoliyati, shuningdek, u yoki bu tarzda u bilan bog'liq bo'lgan jarayonlar va hodisalardir. Bozor,

iste'molchilar, raqobatchilar kabi marketing tadqiqoti ob'ektlarini bir-biridan ajratish nihoyatda qiyin. Bozorni raqobatsiz tasavvur etib bo'lmaydi, iste'molchilarning xulq-atvori esa ma'lum bozor muhitida shakllanadi. Demak, tadqiqot ob'ekti nuqtai nazaridan marketing tadqiqotlari murakkab bo'lishi kerak. Marketing tadqiqotlari mustaqil ravishda, asosan, o'zlariga maxsus bo'limga ega bo'lishga imkon beradigan yirik firmalar tomonidan amalga oshiriladi. Kichik firmalar, amaliyot shuni ko'rsatadiki, bunday tadqiqotni o'tkazish uchun buyurtma bilan ixtisoslashgan kompaniyaga murojaat qilishadi. Buni reklama agentliklari, sotsiologik tadqiqot xizmatlari va boshqalar amalga oshiradi. Demak, xulosa qilib aytadigan bo'lsak, sayohat marketingi istiqbolli va tez rivojlanayotgan sohadir. Turizmning roli ortib borishi, ushbu sohada raqobatning kuchayishi munosabati bilan ushbu yo'nalishda turli marketing usullari dolzarb bo'lib bormoqda. Turizm, boshqa faoliyat sohalari kabi, umumiy qabul qilingan qoidalar bilan bir qatorda, marketingda ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu turistik mahsulotning o'ziga xosligi, turizmda o'zaro ta'sir qiluvchi sub'ektlar guruhi, faoliyat sohasi va tashqi omillarning kuchli ta'siri bilan bog'liq. Turizm marketingi nafaqat "yakuniy iste'molchilar" - turistlarga, balki vositachilar - sayyohlik agentliklariga, hamkorlarga, jamoat turizm birlashmalariga, turizmni tartibga solish bo'yicha davlat organlariga ham qaratilgan.

Turizm sohasidagi marketing yangiliklari mavjud turistik mahsulotlar yoki turistik xizmatlarning funkcionalligi va xususiyatlarini yaxshilashga, shuningdek turistik korxonaning ichki imkoniyatlarini yaxshilashga qaratilishi kerak. Sayyohlik kompaniyalari marketing innovatsiyalarining ba'zi tamoyillariga amal qilishlari kerak:

- mijozlarning talablarini qondirish;
- tashkilotning barqaror raqobatbardosh ustunliklarini shakllantirish;
- tashkilotning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shish.

Turizm sohasida marketing innovatsiyasi konsepsiyasiga raqamlashtirish bilan bog'liq bo'lgan texnologik yangiliklar orqali ijodiy g'oyalarni amalga oshirish orqali erishiladi. Turizm sohasida sodir bo'layotgan raqamlashtirish korxonaning ko'plab biznes jarayonlariga, shu jumladan marketing faoliyatiga ta'sir qiladi. Turistik

korxonalarining marketing faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy yetish jarayoni sizga quyidagilarga imkon beradi:

- turistik kompaniyaning turistik xizmatlar bozoriga kirish jarayonini optimallashtirish;

- raqobat ustunliklarini mustahkamlash;

- korxonaning iqtisodiy va ijtimoiy natijalarini oshirish uchun xalqaro tashkilotlar bilan aloqalar o'rnatish. Biroq, iste'molchilarning xatti-harakatlari va mijozlarning so'rovlarining o'zgarishi jarayonlarda raqamli texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishdan ancha tezroq. Raqamli texnologiyalar faqat sayohatni rejalashtirishning ayrim sohalarida tarqatiladi. Turist, bitta xizmatda mehmonxonani bron qilganda, uning yonida joylashgan diqqatga sazovor joylarni ko'ra olmaydi, chunki bu allaqachon turistik axborot markazlari zimmasida. Shunday qilib, turist sayyohlik yo'nalishi haqida taassurot qoldiradi va sayyohlik yo'nalishi sayyohlarni hududga jalb qilish uchun o'z turistik resurslaridan samarali foydalana olmadi. Shuning uchun barcha biznes jarayonlarini sinxronlash tirish va integratsiya qilish zarur. Raqamli transformatsiya va ijtimoiy tarmoqlar turizm sohasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Innovatsiyalar turizm tashkilotlarida ham, hozirda iste'molchilar tomonidan faol foydalaniladigan ijtimoiy tarmoqlarda ham yaratilmoqda. Innovatsiyalar ijtimoiy tarmoqlarda ham yaratilgan, chunki sayyohlar turistik mahsulotni yaratish, targ'ib qilish va sotish jarayoniga jalb qilingan. Ijtimoiy media platformalari sayyohlarga o'zaro aloqada bo'lish va o'z fikrlarini baham ko'rish, hamkorlik qilish va turistik mahsulot taassurotlarini rivojlantirish, kengaytirish va baholashga hissa qo'shish imkonini beruvchi onlayn aloqalar uchun kuchli ijtimoiy va marketing vositasiga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish orqali iste'molchilar turistik xizmatlarning hammualliflariga aylanishadi. Turistlardan ma'lumot olish, shuningdek, turizm sotuvchilariga mijozlarni yangi sayyohlik mahsulotlarini birgalikda yaratishga yoki mavjud sayyohlik mahsulotlari va xizmatlarini yaxshilashga jalb qilishga yordam beradi. Ba'zi kompaniyalar ushbu turistik mahsulot sifati to'g'risida zarur ma'lumotlar va tavsiyalarni to'plash uchun eng ijtimoiy faol mijozlarga maxsus sharoitlarda turistik

xizmatlarni taklif qilishadi. Masalan, raqobatchilarni taqqoslashda sun'iy intellektdan foydalanish mumkin bo'ladi, bu ham sayyohlik kompaniyasining marketing faoliyatiga o'zgartirishlar kiritishga hissa qo'shadi. Marketingga raqamli texnologiyalarni joriy etish strategiyani shakllantirish va Brendlar usullari va vositalarini o'zgartirmoqda. Turizm sanoati korxonalarini hissiyotlarga yanada samarali ta'sir ko'rsatadigan multisensorli ma'lumotlar orqali turistik jozibadorligini oshirishi mumkin. Brendingning yangi tendensiyasi-bu brendning audio va video elementlaridan foydalanishdir. Sayohat brendi-bu iste'molchilarning idrokida u oqlashni va'da qilgan sayohatdan umidlarini shakllantiradigan tashkilot yoki mahsulotning tasvir hosil qilishdir. Turistik brendning o'ziga xosligi-bu iste'molchi uni boshqa brendlardan ajratib turadigan va u orqali turistik kompaniya yoki turistik mahsulot imijini idrok etadigan tovar xususiyatlari va atributlari tizimidir

Marketing tadqiqotlari turizm bozorining tahdidlari, zaif tomonlari, kuchli va imkoniyatlarini aniqlash, shuningdek, biznes muvaffaqiyati uchun tegishli marketing strategiyasini ishlab chiqish uchun ma'lumotlarni tizimli yig'ish va tahlil qilish jarayonida ma'lum bir firma uchun juda muhimdir. Turizm sohasida olib borilgan tadqiqotlar turizm menejerlari tomonidan to'g'ri boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun axborot bazasini ta'minlaydi. Marketing tadqiqotlari tadbirkorlik faoliyatini samarali olib borishga xalaqit beradigan muammolarni, muammolarning sabablari va ularni hal qilishning mumkin bo'lgan usullarini va turizm bozorining kelajakdagi tendentsiyalarini ko'rsatib beradi. Marketing tadqiqotlari yangi imkoniyatlarni ko'rish, biznes yuritishning samarali usullarini aniqlash, bozor talablarini yaxshiroq tushunish va u doimiy ravishda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga muvofiq xavf ehtimolini kamaytirishga imkon beradi. Qaror qabul qilish jarayonida xavfni kamaytiradigan tadqiqotlar asosan turizm korxonasi muvaffaqiyatini belgilaydi. Menejerlar zarur ma'lumotlarga ega bo'lsalar, turizm faoliyatini yanada muvaffaqiyatli rejalashtirishlari, amalga oshirishlari va nazorat qilishlari mumkin. Barcha boshqaruv qarorlari marketing tadqiqotlari davomida olingan ma'lumotlarni hisobga olgan holda qabul qilinishi kerak. Marketing tadqiqotlari kompaniya faoliyatining barcha

bosqichlarida - mahsulotni ishlab chiqish va ilgari surishdan tortib sotish va sotishdan keyingi xizmat ko'rsatishgacha zarur. Firmalar ikki turdagi marketing tadqiqotlari o'tkazishlari mumkin: turizm bozorida sodir bo'layotgan barcha o'zgarishlar va tendentsiyalarni aniqlash uchun doimiy ravishda olib boriladigan joriy tadqiqotlar (hatto kompaniya muhitidagi kichik o'zgarishlar ham boshqaruv qarorlari natijalariga ta'sir qilishi mumkin); turizm bozoridagi o'zgarishlarni taxmin qilish yoki tahlil qilish uchun bitta aniq vaziyatni (muammoni) o'rganish. Turizm marketing tadqiqotlarining maqsadlari: Muhim muammolarni aniqlash. Kundalik tadbirkorlik faoliyatining intensivligi ijrochilarga korxonaning muvaffaqiyatli ishlashiga to'sqinlik qiladigan faoliyatning muammoli sohalariga e'tibor qaratish uchun kam vaqt qoldiradi. Biznes samarasizligini keltirib chiqaradigan sabablar va muammolarni aniqlash ko'pincha tadqiqot boshqaruv jarayoniga qo'shadigan ko'plab oddiy hissalaridan biridir. Korxonaning maqsadli bozorlari bilan aloqasini saqlab turish. Turizm sohasidagi tadqiqotlar kelajakdagi tendentsiyalarni aniqlash, bozor talablarini yaxshiroq tushunish va tegishli siyosatni ishlab chiqish uchun bozorlardagi o'zgarishlarni kuzatish imkonini beradi. Tadqiqot bozorlardagi kutilmagan o'zgarishlardan kelib chiqadigan xavf ehtimolini kamaytiradi. Tadqiqot ma'lum darajada kompaniya bozordagi o'zgarishlar tufayli ushbu bozor uchun allaqachon eskirgan mahsulotni ishlab chiqarmasligiga kafolat beradi. Xarajatlarni kamaytirish. Tadqiqot eng samarali biznes amaliyotlarini aniqlashga va samarasizlarini yo'q qilishga yordam beradi. Yangi foyda manbalarini ishlab chiqish. Tadqiqot yangi bozorlarni, yangi mahsulotlarni va bozorda mavjud bo'lgan mahsulotlar uchun yangi foydalanishni kashf etishga olib kelishi mumkin. Savdoni rag'batlantirishda yordam berish. Tadqiqot natijalari nafaqat ma'lum bir kompaniya, balki butun jamiyat uchun qiziqarli bo'lib, reklama kampaniyalarida va savdoni rag'batlantirishda foydalanish mumkin. Bu, birinchi navbatda, iste'molchilarning mahsulotga, xizmatga bo'lgan munosabatini o'rganish va iste'molchilardan ma'lum tovarlar va xizmatlarni baholash so'raladigan tadqiqotlar bilan bog'liq. Xaridorlarning ijobiy munosabatini yaratish. Iste'molchilar tadqiqot o'tkazayotgan turistik korxonalariga yaxshi munosabatda

bo'lishadi. Ular bunday ish bilan shug'ullanadigan kompaniyalar haqiqatan ham ularga g'amxo'rlik qilishlariga va ularning ehtiyojlariga javob beradigan mahsulot yoki xizmatni yaratishga harakat qilishlariga ishonishadi. Shunday qilib, agar so'rovning maqsadi, masalan, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, so'rovnomaning muqaddimasida ko'rsatilgan bo'lsa, mijozlar anketa savollariga javob berishga tayyor bo'ladilar va ular kompaniya haqida ijobiy taassurot yaratadilar. taqdim etilayotgan xizmatlar sifatini saqlash yoki yaxshilash haqida g'amxo'rlik qilish. Eng chuqur marketing tadqiqotlarini o'tkazish uchun murakkab texnikalar, turli statistik usullar va kompyuter texnologiyalariga asoslangan qarorlar qabul qilish modellari qo'llaniladi. Bunday tadqiqotlarni o'tkazish uchun marketing bo'yicha mutaxassislarni va ixtisoslashgan marketing tadqiqot kompaniyalarini jalb qilish kerak. Marketing tadqiqotlari katta moliyaviy investitsiyalar talab qiladi va ko'pincha kichik va o'rta biznes turoperatorlari uchun mavjud emas. Shuning uchun ularning birlashishi, birgalikda marketing faoliyatini olib borish, shu jumladan uning narxini pasaytirish maqsadida bozor tadqiqotlarini olib borish va marketologlar va ixtisoslashgan kompaniyalarni jalb qilish maqsadga muvofiqdi

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика: учебник / Е.П. Голубков. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство “Финпресс”, 2008. – 496 с.
2. Ibodov K.M. Turizmda marketing. – T. “Fan va texnologiya”, 2019. – 356 bet.
3. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М.: Эксмо, 2007. С.127.
4. Карпова Г.А., & Волошинова М.В. (2022). МАРКЕТИНГОВЫЕ ИННОВАЦИИ В СФЕРЕ ТУРИЗМА. Инновации и инвестиции, (9), 4-8.
5. Оборин Матвей Сергеевич (2021). СОВРЕМЕННЫЕ МАРКЕТИНГОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНИИ ТУРИСТИЧЕСКИМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ. Сервис в России и за рубежом, 15 (2 (94)), 83-92. doi: 10.24412/1995-042X-2021-2-83-92

6. Temirqulov, A., & Qudbiyev, N. (2022). IQTISODIY RIVOJLANISH MAQSADLARINI AMALGA OSHIRISHDA SOLIQ SIYOSATI O‘RNI. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(2), 121-127.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIK XARITA VA ATLASLAR BILAN ISHLASHDAGI MUAMMOLAR

Nurmamatov Jasur Tashpulatovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti,

Geografiya va ekologiya fakulteti magistranti,

Samarqand viloyati, Payariq tumanidagi 79-maktab, geografiya o'qituvchisi.

jassurziyo88@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada umumta'lim maktablarida geografik xaritalarning dars jarayonidagi ahamiyati, geografik xarita va atlaslar bilan ishlashdagi muammolar hamda ularning yechimlari haqida takliflar yoritilgan.

Kalit so'zlar: geografiya, xarita, masshtab, globus, atlas.

PROBLEMS IN WORKING WITH GEOGRAPHICAL MAPS AND ATLASES IN HIGH SCHOOLS

ANNOTATION

The article highlights the importance of geographic maps in the teaching process in general education schools, problems in working with geographic maps and atlases, and suggestions for their solutions.

Key words: geography, map, scale, globus, atlas.

KIRISH. Xarita geografiyaning eng kerakli va eng muhim ko'rgazmali qurollaridan biridir. Hozirgi kunda umumta'lim maktablarida geografik xaritalarga bo'lgan e'tibor kamayib bormoqda. Vaholangki geografik xaritalar nafaqat geografiya fanining balki tarix, biologiya, rus tili va ingliz tili kabi ko'plab xorijiy tillarni

o'rganayotgan o'quvchilarning yo'lini yorituvchi shamchirog'i hamdir. Shunday ekan geografik xaritalarni ommalashtirish va ulardan unumli foydalanishni tatbiq etish zarur.

Geografik xaritalar haqida Baranskiy "Geografiya xarita bilan boshlanib xarita bilan tugaydi", degan va Kolenskiy "Xarita geografiyaning ikkinchi tilidir" degan fikirlarni o'z asarlarida aytib o'tgan.

Hozirgi vaqtda geografik xaritalar dars vaqtida va amaliy mashg'ulotlarda ko'rgazmali qurol bo'lib qolmasdan, balki geografik voqea-hodisalarning tarqalishini ko'rsatuvchi, ularni sifat va miqdor ko'rsatkichlarda tasvirlovchi bilim manbayi hamdir.

Geografik kitoblar singari xaritalar ham geografik bilimlarni o'rgatadi. Kitoblarda yer yuzasi so'z bilan tasvirlansa, xaritada obraz-belgilari voqelikning modelini ko'rsatadi. Lekin uni tushunib yetish uchun xaritani bilish, tushunish kerak. Bu tushunchalar maktabdan boshlanadi.

Xaritani bilish deganda obrazli-belgi yordamida obyektlarning qayerda joylashganini bilish kifoya qilmaydi. Uni bilish uchun xaritani tuzish, o'qish, tushunish, kartografik model tasviriga ega bo'lmoq zarur. Xaritani o'qish va tushunish deganda xaritada voqea va jarayonlarni o'zaro bog'langan, lekin mazmun jihatdan bir-biridan faqrllovchi belgilarni bilamiz. Xaritada tasvirlangan voqea-hodisalarni shartli belgilar yordamida o'qish degani xaritani mazmuni to'liq tushunib yetadi degani emas. Buning uchun xarita mazmuni to'g'risidagi ma'lum darajadagi nazariy geografik bilimlarga ega bo'lmoq kerak.

Xaritani o'qiy olgan kishi xaritada tasvirlangan hududda nimalar borligini biladi, xolos. Xaritani tushungan kishi esa, tasvirlangan voqea va hodisalarni izohlab, har tomonlama ta'riflab, o'zaro bog'liqliklarni ayta oladi.

O'qish va tushunish bir-biriga bog'liq. Xaritani o'qishni bilmasa, uni tushuna olmaydi. Ammo xaritani tushunmasdan o'qiy olsa bo'ladi.

"Xaritani tushunish" tushunchasi yuqorida takidlaganimizdek, tushunishdan iborat bo'lmasdan, xaritaning tayyorlanishini ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun 5-

sinf geografiyasida oddiy topografik plan olish usullari o'rganiladi, chunki mayda masshtabli geografik xaritalarning asosini yirik masshtabli topografik xaritalar tashkil qilinishini o'quvchilar tushunishlari zarur.

MAQSAD VA VAZIFALARI. Xarita geografiyaning eng kerakli va eng muhim ko'rgazmali qurollaridan biridir. Xaritalar geografiya ta'limida asosiy o'qitish vositalari bo'lib hisoblanadi. Geografik xaritalardan o'qitishning barcha shakllarida foydalanish mumkin (dars berishda, amaliy ishlarda, mustaqil ishlarda, bilimlarni baholashda va x.k).

Maktab geografik xaritalarining boshqa xaritalardan farqi ularni o'quvchilarning yoshi va rivojlanishiga moslab chiqarilishidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun oddiyroq, tushunishi va o'qishi oson bo'lgan xaritalar chiqariladi. Yuqori sinflar uchun esa murakkabroq xaritalar nashr qilinadi. Umumta'lim maktablarida qo'llaniladigan xaritalarni quyidagi guruhlariga bo'lishimiz mumkin: devoriy xaritalar; darsliklar ichidagi xaritalar; atlaslar; globuslar; chiziqli xaritalar.

Mazmuniga ko'ra devoriy maktab xaritalari juda xilma xil bo'ladi: tabiiy; iqlimiy; tuproq, o'simlik; zoogeografik; geologik; foydali qazilmalar; iqtisodiy, siyosiy, sanoat; qishloq xo'jaligi, transport va x.k. Ular turlicha bo'lgani bilan, umumiy o'xshashlikka ham ega. Ularning barchasi sinfda foydalaniladi, o'quvchilarning uzoqdan ko'rishiga moslashgan bo'ladi, ya'ni masshtabi katta bo'ladi. Mazkur xaritalar yordamida o'quvchilar o'rganishda amaliy va mustaqil ish bajarishda va ma'lum bir savollarga javob berishadi. Shuning uchun ular yaxshi ko'rinishga va katta aniqlikka ega bo'lgan o'lchamda bo'lishi lozim.

Xaritalarning turiga ko'ra ularning o'lchamlari turlicha bo'ladi. Dunyo xaritalari, alohida materiklarning xaritalari hozirgi vaqtda 1,5x1,8m o'lchamda chiqarilmoqda. O'zbekiston va O'rta Osiyo xaritalari ham deyarli mazkur o'lchamda chiqarilmoqda.

Xaritalar aniq va ravshan ko'rinib turishi lozim. Ulardagi geografik voqea va borliqni o'quvchilar 5-6 m dan aniq ko'ra bilishlari lozim. Buning uchun xaritada eng muhim narsalar aks ettiriladi. Masalan, daryo tasvirlanayotganida uning asosiy qismi va eng yirik irmoqlari ko'rsatiladi, mayda irmoqlari esa ko'rsatilmaydi. Xarita ravshan

ko‘rinib turishi uchun ranglar yaxshi tanlanishi lozim. Ranglar bir- biridan keskin ajralib turishi lozim. Devoriy xaritalarga qo‘yiladigan yana bitta talab chiroyli bo‘lishidir. Agar xarita chiroyli va aniq qilib ishlangan bo‘lsa o‘quvchilar ularni oson o‘qishadi va tushunishadi. Maktab xaritalarida relyef asosan turli qalinlikda rang berish bilan amalga oshiriladi. Past tekisliklar to‘q yashil, tekisliklar esa och yashil, balandliklar och jigarrang, o‘rtacha tog‘lar jigarrang, baland tog‘lar esa to‘q jigarrangda beriladi. Xarita geografik nomlar bilan to‘lib qolmasligi kerak. Unda faqat o‘quvchilarni yoshi va bilim darajasiga mos bo‘lgan yozuvlar bo‘lmog‘i lozim. Boshlang‘ich sinf xaritalarida geografik nomlar kamroq va yirikroq yozilishi, o‘rta va yuqori sinflarda ularning soni ko‘payib va o‘lchamlari maydalashib borishi mumkin.

Lekin hozirgi kunda mamlakatimizdagi barcha maktablarda ushbu turdagi xaritalar bor deya olmaymiz. Umumta‘lim maktablardagi yana bir muammo geografiya xonasining yo‘qligi. Aholi kamchilikni tashkil etadigan chekka qishloqlardagi maktablarda moddiy texnik bazasi yetishmasa, aholi zich yashaydigan shahar maktablarida o‘quvchi soni ko‘pligi sababli barcha fanlar bitta sinfda o‘tiladi. Bunday maktablarda geografiya xonasini tashkil etish muammo. Ya‘ni geografiya xonasi sifatida geografik xarita va globuslar bilan to‘ldirilgani bilan barcha darslarda ushbu xonadan foydalanishni iloji yo‘q.

Shu bilan birgalikda kitob do‘konlarida geografik xaritalarning turlari kamligi ham geografiyaga qiziquvchi o‘quvchilarni xaritani o‘rganishiga to‘sqinlik qiladi. Hozirgi kunda kitob do‘konlarida geografik xaritalarning o‘zbek tilidagi 4 ta turini uchratish mumkin. Bular “Dunyoning siyosiy xaritasi”, “Dunyoning tabiiy xaritasi”, “O‘zbekistonning ma‘muriy-siyosiy xaritasi” va “O‘zbekistonning tabiiy xaritasi”. Lekin ushbu xaritalarni darsda ko‘rgazma qurol sifatida ishlatish bir qancha muammolarni keltirib chiqaradi. Ya‘ni ushbu xaritalardagi shartli belgilar va yozuvlar juda mayda yozilgan bo‘lib sinf xonasidagi o‘quvchilar xaritani o‘rganishda masofa uzoqligi tufayli yozuvlarni o‘qiy olmaydi. Kitob do‘konlari nafaqat o‘zbek tilidagi balki rus va ingliz tilidagi xarita va globuslarni ham uchratish mumkin. Ushbu horijiy tildagi xarita va globuslarning bir qancha afzallik va kamchiliklari ham bor.

Misol uchun horijiy tildagi xarita va globuslarning afzalligi shundaki o'quvchi horijiy tilda yozilgan geografik atamalarni o'zbek tiliga tarjima qilib tushunadi va til boyligi ham oshadi. Ushbu horijiy tildagi xarita va globuslarning kamchiligi esa ularda dunyo okeani 5 ta okeanga ajratilgan. Bizning darsliklarimizda esa dunyo okeani 4 ta okeanga ajratilgan. Bu kabi geografik obyektlardagi tafovutlar o'quvchi uchun bir qancha tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Va biz qachongacha xorijning mukammal sifatli xaritalariga havas qilamiz. Bizning kitob do'konlarimizda ham o'zbek tilidagi mukammal, sifatli va xilma-xil mavzudagi va xilma-xil hajmdagi xarita va globuslar bo'lishini xohlaymiz.

Bundan tashqari geografiya darslarida 5-9 sinflar uchun mo'ljallangan atlaslar yetishmasligi va ushbu atlaslarni sotib olishga barcha o'quvchilarning qurbi yetmasligi ham muammo. O'rtacha hisobda bitta sinfdan 30 ta o'quvchidan ko'pi bilan 6-8 ta o'quvchi atlas sotib olishi mumkin. Atlasni sotib olish bilan muammo hal bo'lganida qani edi. Agar barcha o'quvchilar atlas bilan taminlangan taqdirda ham dars davomida xarita bilan ishlash uchun vaqt yetishmaydi. Haftasiga 1, 1,5 yoki 2 soatga mo'ljallangan darslikdagi 34, 51 yoki 68 soat o'quv rejada faqatgina mavzular bilan ishlash qambar olingan. Vaholangki, atlas va xarita bilan ishlash uchun darslikdagi mavzulardan tashqari kamida haftasiga yana 1 soat ajratilishi lozim.

NATIJARLAR VA ULARNING MUHOKAMASI.

Geografiya ta'limi sifat va samaradorligini oshirishning tashkiliy pedagogik jihatlari, ya'ni o'quv muassasalarini umumgeografiya va mavzuli devoriy xaritalar, topografik xaritalar, o'quv globuslari, atlaslar, yozuvsiz xaritalar va geografik asbob uskunalari (kompas, barometr, anemometr, fluger va boshq.) bilan ta'minlashni takomillashtirish zarur. Ma'lumki, xaritasiz geografiya ta'limiy jarayonini tasavvur qilish qiyin. Ta'lim amaliyotida bugungi kunda asosan "Dunyoning siyosiy xaritasi", "Dunyoning tabiiy xaritasi", "O'zbekistonning ma'muriy-siyosiy xaritasi" va "O'zbekistonning tabiiy xaritasi" xaritalaridan foydalaniladi. Bu ham o'qituvchining shaxsiy tashabbusi yoki moddiy holati bilan bog'liq. Amalda esa 5-9 sinf geografiya

ta'limi uchun 40 dan ortiq mavzudagi devoriy geografik xaritalar talab qilinadi. Ushbu xaritalarni yaratish va uni nashr qilish uchun "Kartografiya" ilmiy ishlab chiqarish davlat korxonasida ilmiy texnik salohiyat yetarli. Lekin buning uchun yuqoridagi xaritalar Xalq ta'limi vazirligi yoki ushbu jarayonga mutasaddi bo'lgan tashkilotlar tomonidan buyurtma qilinishi va ular umumiy o'rta ta'lim maktablariga tarqatilishi lozim.

XULOSA.

O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, geografiya ta'limi jarayonida o'quv atlaslari va yozuvsiz xaritalar bilan ta'minlanish va undan foydalanishda ham muammolar mavjud. Fikrimizcha, o'quv atlaslari darsliklarga qo'shimcha majburiy manba sifatida umumiy o'rta ta'lim maktablariga yetkazib berilishi lozim.

O'qituvchilar, ayniqsa, yosh o'qituvchilarning dars jarayonida mavzuli xaritalardan, o'quv atlaslari va yozuvsiz xaritalardan, globuslardan samarali foydalanish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish zarur. Buning uchun Xalq ta'limi vazirligining o'quv dasturlariga tegishli o'zgartirishlar kiritish va xaritalardan samarali foydalanishga yo'naltirilgan o'quv va metodik qo'llanmalarni yaratish talab qilinadi.

Yoki 2022-yilda 7 va 10 sinflar uchun yangi taxrirdagi darsliklar chop etildi. Yangi darsliklar hajmi katta va mavzuga oid xaritalarga boy. Misol uchun 7-sinflar uchun mo'ljallangan geografiya darsligida materik va okeanlar mavzusiga oid bir qancha mavzuli xaritalar mavjud bo'lib ushbu sinf uchun o'quvchi atlas sotib olishi ham shart emas. Faqatgina ushbu kitobdagi mavzuli xaritalarga moslab yozuvsiz xaritalar ishlab chiqib kitob do'konlariga sotuvga chiqarish kerak. Ya'ni 7-10 sinflar uchun chop etiladigan yangi taxrirdagi darsliklarda mavzuli xaritalar sonini ko'paytirish va ushbu darsliklar uchun yozuvsiz xaritalar ishlab chiqarish talab qilinadi. Shunda atlaslar bilan ishlashdagi muammo hal bo'lib, o'quvchi ortiqcha pul sarflab atlas sotib olib o'tirmaydi va atlaslar bilan ishlashdagi muammo hal bo'ladi. Mavzuli xaritalarni tushuntirishda va mavzuli xaritalarni yozuvsiz xaritaga tushirishda uyga vazifa sifatida berish ancha osonlashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirzaliyev T. va boshqalar. “Kartalar va ulardan maktabda geografiya darslarida foydalanish”. Toshkent, “O‘qituvchi”, 1977.
2. Мирзалиев Т. “Картография” Тошкент, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан” нашриёти, 2006.
3. Xamilov A. “Geografiya fanidan turli boshqotirmalar to‘plami”
4. Mirzaliyev T., Musayev I. “Kartografiya” Toshkent . «ILM ZIYO» 2007.
5. Mirzaliyev T., Safarov E. Yu., Egamberdiyev A., Qoraboyev J. S . “Kartashunoslik” Toshkent, Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi 2012.
6. Reymov P., Uzaqbaev J. “Kartografiya” Nukus 2013.
7. Negmatov S. Q. “ТОПОГРАФИЯ ВА КАРТОГРАФИЯ ASOSLARI *fanidan* MA’RUZALAR MATNI” Navoiy 2016.
8. Vaxobov H., Mirzamuhammedov O. T. “Geografiya o‘qitish metodikasi” Namangan 2016.
9. Muqumova H. “GEOGRAFIYA O‘QITISH METODIKASI” fanidan O‘QUV-USLUBIY MAJMUA, QARSHI 2017.
10. Vaxobov H., Alimqulov N. R., Sultanova N. B. “Geografiya o‘qitish metodikasi” Toshkent 2020.

ЧТО НУЖНО ДЕЛАТЬ ДЛЯ ТОГО ЧТОБ ДЕТИ НАЧАЛИ ЧИТАТЬ?

Ахмадалиева Г.

Студентка 1 курса 01-23 ПП (Соп)

Эшонкулова З.У

Научный руководитель Преподаватель КГПИ

E-mail: zohida2404@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются проблемы как, что нужно делать детям для того чтоб дети начали читать. Всем известно дети современного мира стали гораздо мало читать книги. Вместо книг заняло цифровой формат общения.

Ключевые слова: *цифровой формат, книги, информационные технологии, компьютеры, гаджеты.*

ANNOTATION

The article discusses the problems of what children need to do in order for children to start reading. Everyone knows that the children of the modern world have begun to read books much less. Instead of books, the digital format of communication has taken place.

Keywords: *Digital format, books, information technology, computers, gadgets.*

В современном мире дети действительно стали гораздо мало читать книги, чем раньше.

Виной тому что является информационные технологии, как компьютер, телефон, телевизор, которые поддаются более легкой и краткой форме восприятие фона, чем печатные формы. Нельзя сказать все очень плохо с

компьютерными технологиями, но никакой телевизор или гаджеты не заменят книгу.

Почему полезно читать книги детям?

Через книгу у детей развивается воображение, они учатся излагать свои мысли четко и ясно, по сколько книга остается главным источником знаний.

1. Чтение учит ребенка формировать новые знания, умение и навыки.
2. Чтение обогащает речевой запас, развивает речь, тем самым развивается левое полушарие мозга ребенка.
3. Дети, которые много читали мало допускают грамматических ошибок, а это в свою очередь влияет на учебы, дает положительную оценку.
4. Книги учат детей добру понимать близких людей, сопереживать им.

Привить любовь к чтению нужно начать с раннего возраста, потому что любознательность детей формируется уже с 3 лет, читая малышу каждый день детские книжки. Исходя из этого возникает вопрос, если не начали приучать ребенка в раннем возрасте, дальше бесполезно? Я бы сказала нет, потому что в любом возрасте можно заинтересовать ребенка.

Как приучить ребенка читать?

Как мой собственный опыт показывает нельзя заставлять ребенка полюбить читать книгу. Нужно дать ребенку всегда право выбора, а точнее показать если не читать книги чем может это грозить. Если сам родителем не читает книгу, он не может требовать это у ребенка.

Основном чтобы заинтересовать ребенка нужно замотивировать, вместе с ребенком сходить книжный магазин или в библиотеку и помочь выбрать заинтересованную книгу. Возможно для этого требуется время, но не торопите ребенка. С этим можно узнать какие книги интересны ребенку. Современным детям очень нравится книги, по мотивам которых были созданы их любимые герои.

Чтобы привить ребенку интерес к чтению, рекомендуется пересказать ребенку какую-то часть книги. И возможно заинтриговать его смесью во время

чтения. Как по природе дети очень любопытны, они наверняка спросят, что рассмешило и обязательно прочитают эту книгу.

Отличным стимулом для ребенка, считается словесные игры, дети с большим удовольствием включаются в игру.

Вот, например:

«Кто знает больше слов» правила элементарны, родитель загадывает букву, а ребенок в течение одной минуты на листе бумаге пишет, как больше много слов, затем участники меняются местами и сравнивают результаты. И обязательно награждают победителя, это является мотивом дальнейшей работы.

Исходя из вышесказанного можно сделать вывод, чтобы сделать другом книги ребенка, нужно показать ему, действительно это дружба принесет много приятных моментов. Добиться этого нельзя методом кнута. А с убеждением вполне возможна.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Журнал «Счастливые родители» статья «Ребенок и современные гаджеты»
2. Сайт журнала «Здоровье»: <http://zdr.ru/>, Статья Электронные дети
3. <http://shkolazhizni.ru> Гаджеты.
3. Подросток и современные гаджеты. Эксперимент. <http://www.artofcare.ru/top/6665.html> Дети и электронные гаджеты:

SUNIY INTELLEKTNING MUAMMOLARI, O‘RNI VA ISTIQBOLLARI

Ergashev Ulug‘bek Erkinovich

Jizzax shahridagi “Qozon (Volgabo‘yi) federal universiteti” federal davlat avtonom oliy ta’lim muassasasining filiali katta-o‘qituvchisi

UEErgashev@kpfu.ru

Umarov Boburjon Qilich o‘g‘li

Jizzax shahridagi “Qozon (Volgabo‘yi) federal universiteti” federal davlat avtonom oliy ta’lim muassasasining filiali o‘qituvchisi

BKUmarov@kpfu.ru

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda sun‘iy intellekt juda ko‘p sohalarda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan ajoyib texnologiyadir. Yangiliklarga ko‘ra, so‘rovlar va investitsion jozibadorlik ko‘rsatkichlari, sun‘iy intellekt va mashinani o‘rganish tez orada kundalik hayotning ajralmas qismiga aylanadi. Ushbu maqola sun‘iy intellekt muammolarini ochib beradi, shuningdek, zamonaviy iqtisodiyotda sun‘iy intellektning o‘rni va rivojlanish istiqbollari qanday degan savolga javobni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: *sun‘iy intellekt, texnologiyalar, algoritmlar, muammolar, insoniyat.*

ABSTRACT

Nowadays, artificial intelligence is an advanced technology that can be used in many fields. According to news reports, surveys and investment attractiveness indicators, artificial intelligence and machine learning will soon become an integral part of everyday life. This article reveals the problems of artificial intelligence, and also includes an answer to the question of the role of artificial intelligence in the modern economies and the prospects for its development.

Keywords: *Artificial intelligence, technologies, algorithm, problems, humanity.*

Ko‘rib chiqilayotgan muammo dolzarbdir, chunki bugungi kunda zamonaviy ilmiy kosmosda sun‘iy intellekt tobora ko‘proq o‘rganilmoqda va natijada uni kengroq qo‘llash istiqbollari va xavflari to‘g‘risida bahslar kuchayib bormoqda. Bugungi kunda sun‘iy intellekt va mashinali o‘rganish inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida qo‘llanila boshlandi. Fotosuratlarda fonni xiralashtirishning oddiy texnologiyasidan superkompyuterlar tomonidan jiddiy tibbiy kasalliklarga genetik moyillikni tahlil qilishgacha.

Ishning maqsadi: Ushbu ishning maqsadi sun‘iy intellektning asosiy muammolarini tahlil qilishdir.

Ish vazifalari: Sun‘iy intellektning zamonaviy hayotdagi ahamiyati va o‘rnini shakllantirish; Sun‘iy intellektning mavjud muammolarini aniqlash; raqamli iqtisodiyot sharoitida insoniyat uchun sun‘iy intellektni rivojlantirishning o‘rni va istiqbollari aniqlash.

Tadqiqot ob‘ekti va predmeti: Sun‘iy intellekt muammolari.

Tadqiqot mavzusi: Sun‘iy intellekt.

Zamonaviy dunyoda hamma narsa so‘nggi paytlarda tobora ko‘proq rivojlanayotgan, ammo nomukammal bo‘lib qolayotgan axborot texnologiyalari bilan bog‘liq. Tadqiqotchilar axborot texnologiyalari fanining imkoniyatlarini kengaytirish bilan faol shug‘ullanmoqdalar. Zamonaviy hisoblash tizimlari o‘zlarining funktsional imkoniyatlarida inson miyasiga tez yaqinlashmoqda. Mashinaning, masalan, shaxmatda odamni mag‘lub eta olishi endi hech kimni ajablantirmaydi. Sun‘iy intellekt o‘ziga xos va kuchli vosita bo‘lib, u dunyo ongini ostin-ustun qilib qo‘yadi.

Sun‘iy intellekt axborot texnologiyalarining inson aql-zakovati imkoniyatlariga ega bo‘lgan tizimlarni o‘rganadigan va ishlab chiqadigan sohalardan birini anglatadi: o‘rganish qobiliyati, mantiqiy fikrlash va boshqalar. Agar odamlar kuchli sun‘iy intellekt qulay bo‘lgan jamiyatni yaratmoqchi bo‘lsa, u holda turlararo jamiyatni yaratishdan boshlash kerak. Yangi turlarni galaktika jamiyatiga qo‘shish jarayoni oldingi turlarning oqilona turlarga nisbatan "ko‘tarilishi" jarayoni bilan birga keladi, birinchisining keyingi xizmat ko‘rsatishi bilan.

Odamlar insoniyat jamiyati nima ekanligini, uning delfinlar va boshqa aqlli turlar jamiyatidan qanday farq qilishini tushunishlari, yagona turning chegaralaridan tashqaridagi farqlarni qabul qilishga qodir bo'lgan global madaniyatning umumiy mezonlarini ishlab chiqishlari kerak. Insonning globallashtirish jarayoniga butun yer ekotizimining resurslarini joylashtirish va yutib yuborish jarayoni sifatida emas, balki yer insoniy uy bo'lib, g'amxo'rlikni talab qiladigan global madaniyatni yaratish jarayoni sifatida qarang.

Inson hayotiga sun'iy intellektni joriy etishning yuksak ahamiyatining tasdig'i sifatida hayotning turli sohalarida haqiqiy kuch va samaradorlikni aks ettiruvchi qator innovatsiyalar va yutuqlar mavjud, jumladan tibbiyot, tijorat, moliya, ommaviy axborot vositalari, jinoyatchilikka qarshi kurash va boshqalar.

Biroq, shu bilan birga, sun'iy intellektning jadal rivojlanishi mashinalar odamlarga o'z muammolarini hal qilishda yordam berish bilan birga, jamiyatimizning iqtisodiy, huquqiy va axloqiy asoslariga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan yangi muammolarni ham yaratishi mumkinligini ta'kidladi.

Shu munosabat bilan, texnologiya rivojlanishi va uning ko'lami kengayishi bilan uni ishlab chiqishda ishtirok etuvchi kompaniyalar hal qilishi kerak bo'lgan sun'iy muammolarni batafsilroq ko'rib chiqish tavsiya etiladi.

Birinchi muammo bandlik sohasida yuzaga keladi. Ko'p yillar davomida ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish ish o'rinlari sonini muntazam ravishda qisqartirdi. O'z navbatida, sun'iy intellekt rivojlanishining jadal sur'atlari bu jarayonni tezlashtirdi va uni inson hayotining uzoq vaqt davomida inson intellektining monopoliyasi bo'lib qolishi kerak bo'lgan sohalariga kengaytirdi. Shaklning boshlanishi shaklning oxiri bugungi kunda sun'iy intellekt algoritmlari hech qachon bo'lmagan ishlarga tahdid solmoqda. Shifokorlar, advokatlar yoki hatto prezidentlarni sun'iy intellektga almashtirish g'oyasi umuman fantastik ko'rinmaydi.

Sun'iy intellekt inqilobi hayotning turli sohalarida ko'plab yangi ish o'rinlarini yaratadi, ammo muammo shundaki, aksariyat hollarda ishini yo'qotgan odamlar bunday bo'sh lavozimlarni egallash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga ega emaslar.

Vaziyat ustidan nazoratni yo'qotmaslik uchun yuqori texnologiyali sanoat jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy landshaftga ta'sir qiladigan asosiy o'zgarishlarga moslashishiga yordam berishi va robotlar tobora ko'proq ish joylarini egallaydigan kelajakka muammosiz o'tishi kerak.

Keyingi masala - tarafkashlik. So'nggi yillarda sun'iy intellekt insonning o'zidan ko'ra ko'proq tarafkash bo'lib qoldi. Muammoning o'zi shundaki, bugungi kunda sun'iy intellekt sohasi keng tarqalgan ofatdan aziyat chekmoqda, bu "oq odam muammosi", ya'ni faoliyati natijalarida oq tanli erkaklarning ustunligi.

Ko'p bahs-munozaralarga sabab bo'lgan muammo ham o'tkir - bu "filtr pufakchasi". Bu hodisa turli ommaviy axborot vositalarida kuzatilgan, ular foydalanuvchilarning xohish-istaklaridan kelib chiqib, o'sha imtiyozlar bo'yicha tavsiyalar bergan va turli nuqtai nazarlarni yashirgan.

Keyingi masala - javobgarlik. Texnologiyalar davrida dasturiy ta'minot yoki apparatdagi nosozlik uchun kim aybdor ekanligini aniqlashning to'liq imkoni yo'q. Mashinali o'rganish algoritmlarining o'zi voqealarga qanday javob berishni aniqlaydi. Sun'iy intellekt algoritmlari muhimroq qarorlar qabul qila boshlaganda, bu muammoga aylanishi mumkin.

Yana bir muammo - maxfiylik. Sun'iy intellekt juda katta hajmdagi ma'lumotlarni iste'mol qiladi va biznesi ushbu texnologiyalar asosida qurilgan kompaniyalar o'z xizmatlarini maqsadli va samaraliroq qilish uchun ularning roziligisiz foydalanuvchi ma'lumotlarini to'plashni ko'paytiradilar. Ko'proq ma'lumotlar uchun kompaniyalar maxfiylik chegaralarini bosib o'tishlari mumkin.

2022 yilga sun'iy intellekt bozori 52 milliard dollarga yetishi kutilmoqda. Ehtimol, bu unchalik katta ko'rsatkich emasdir - masalan, joriy yilga borib kompyuter o'yinlari bozori 130 milliarddan oshadi, smartfonlar bozori esa 2018 yilda allaqachon 10 barobar ko'p bo'lgan - 520 milliard. Ammo sun'iy intellekt bozori misli ko'rilmagan sur'atlarda o'sib bormoqda - ba'zi hisob-kitoblarga ko'ra, u har yili taxminan 30% ga o'sadi. Agar texnologiyani o'zlashtirishning bu sur'ati yana bir necha yil davom etsa, biz tez orada sun'iy intellekt tom ma'noda hamma joyda bo'lishini

kutishimiz mumkin. Dunyoning eng yirik IT-kompaniyalari: Google, IBM, Intel, Nvidia sun'iy intellektni rivojlantirishga o'z hissasini qo'shmoqda. AQSh, Xitoy va Buyuk Britaniya yetakchilik qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellektni rivojlantirish istiqbollarini ko'rib chiqishga arziydi. Sun'iy intellektning maqsadi odamlarga yordam berish va qiyin yoki odatiy vazifalarni bajarishdir. Buning uchun u falsafiy mavzularda suhbatlar olib borish shart emas. Biroq, agar sun'iy intellekt bir kun kelib inson tafakkuri darajasiga chiqsa, bu sivilizatsiya uchun muhim bosqich bo'ladi.

Inson bugunoq miyaning aql bovar qilmaydigan murakkabligi tufayli musiqa chalishi va ertaga C++ da dasturlashni boshlashi mumkin. Unda 86 milliard neyron va ular orasidagi son-sanoqsiz sinaptik aloqalar mavjud.

Sun'iy neyron tarmoqlar hali ham bu ko'rsatkichlardan uzoqda: ular bir necha mingdan millionlab neyronlarga ega. Neyron tarmoqlarning o'lchamida texnik cheklovlar mavjud: hatto superkompyuterlar ham inson miyasi bilan taqqoslanadigan neyron tarmoqni "tortib" olmaydilar. Uning mashg'ulotlari ahamiyatsiz bo'lmagan vazifa bo'lishini aytmasa ham bo'ladi.

Aql-idrokning "quvvati" hisob-kitoblar tezligi bilan emas, balki neyron tarmog'ining murakkabligi bilan bog'liq. Inson miyasi undagi jarayonlar tezligi kompyuterlarga qaraganda ancha past bo'lishiga qaramay, quvvat jihatidan har qanday sun'iy neyron tarmoqdan ustundir.

Sun'iy intellekt murakkab yozuv va vazifalarni hal qilish yoki saraton kasalligini tashxislash kabi muammolarni hal qilishda inson yordamchisidir. Sun'iy intellekt tufayli kompyuterlar mustaqil ravishda ma'lumotlar to'plami va o'rnatilgan qoidalar orasidagi naqshlarni tanib olishni yani u inson miyasidagi kabi qatlamlarga bog'langan sun'iy neyron tarmoqlarga ega va u tovushlar va tasvirlarni tasniflay oladi.

Aqlli kompyuterlar ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini ham oshiradi. Sun'iy intellekt uy maslahatchisi sifatida ishlay oladi va hatto his-tuyg'ularni taniy oladi va o'z-o'zidan boshqariladigan mashinalar odamlarga qaraganda avariylarning oldini olishda yaxshiroqdir.

Ammo "aqlli" tizimlar va kamchiliklar mavjud. Shunday qilib, ular xakerlik hujumlari qurboni bo'lishlari yoki xato qilishlari mumkin. Sun'iy intellekt nazoratdan chiqib, insoniyatning dushmaniga aylanishi mumkinmi? Hozir ushbu mavzu atrofida faol bahs-munozaralar olib borilmoqda, unda Ilon Mask, Mark Sukerberg va Bill Geys kabi zamonaviy texnologiyalar olamining birinchi odamlari qatnashmoqda.

Masalan, Sukerberg insoniyat uchun xavfni ko'rmayapti, biroq Maskning fikricha, sun'iy intellektni qattiq nazorat qilish kerak, chunki bu "tsivilizatsiya sifatida biz duch keladigan eng katta xavf". Bill Geys ham sun'iy intellektni potentsial xavfli deb ataydi.

Bu dunyoning qudratlilaridan qaysi biri to'g'ri va sun'iy intellekt foydaliroq yoki xavfliroq ekanligini faqat bir necha o'n yil ichida ko'rish mumkin. Ayni paytda sun'iy intellekt yordamida yaratilgan imtiyozlardan bahramand bo'lishdan boshqa hech narsa qolmadi.

Xulosa. Sun'iy intellektning asosiy muammolarini tahlil qilishni o'z oldimizga maqsad qilib qo'ygan holda, biz quyidagi vazifalarni hal qildik: Zamonaviy dunyoda sun'iy intellektning ahamiyatini shakllantirish sun'iy intellektning mavjud muammolarini belgilab berdi, raqamli iqtisodiyotda insoniyat uchun sun'iy intellektni rivojlantirishning o'rni va istiqbollari ochib berdi. Tadqiqotlar asosida shunday xulosa qilish mumkinki, sun'iy intellekt insoniyatning global rivojlanish istiqboliga ega bo'lgan muhim ilmiy kashfiyotidir. Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanish va kelajakda rivojlanishi bilan bog'liq bir qator muammolar hali ham mavjud.

Mavjud xavf hech kimni befarq qoldirmaydi. Olimlar mavjud qarama-qarshiliklarni bartaraf etish yo'llari va bir qator savollarga javob izlash bilan faol shug'ullanmoqdalar. Kelajakda, agar insoniyat hali ham o'z hayotini yashay oladigan to'liq huquqli sun'iy intellektni yaratishga muvaffaq bo'lsa, ehtimol hisoblash kuchining ustunligi, shuningdek, barcha elektronikaga potentsial kirish tufayli dunyo betartiblikka tushib qolishi mumkin va insoniyat yo'qoladi, shuning uchun bu masala bo'yicha murojaat doimiy bo'lishi kerak. Robot odamga zarar keltirmaydi, faqat unga yordam beradi, deb umid qilish kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Kolesnikova G.I. Sun'iy intellekt: muammolar va istiqbollari [Elektron resurs]. URL: <https://videonauka.ru/stati/44-novye-tehnologii/190> (kirish 12/08/2019)
2. Shkodnik V. Sun'iy intellektni rivojlantirish istiqbollari [Elektron resurs]. URL: <https://trashbox.ru/topics/120627/perspektivy-razvitiya-iskusstvennogo-intellekta> (kirish 12/08/2019)
3. Xoffman K. Sun'iy intellekt muammosi: mashinalar o'rganishi mumkin, ammo tushuna olmaydi [Elektron resurs]. URL: <https://www.kv.by/post/1056045-problema-iskusstvennogo-intellekta-mashiny-mogut-nauchitsya-no-ne-mogut-ponimat> (kirish 08.12.2019)

PEDAGOGIKA FANINING ILMIY-TADQIQOT METODLARIDAN FOYDALANISH

Imomqulov Rasul Raxmonovich

Termiz davlat univertseti ijtimoiy fanlar

fakulteti ijtimoiy ish kafedrası

Pedagogika fanlar nomzodi dosent

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada pedagogika fani va uning ilmiy-tadqiqot metodlari va ularning turlari haqida soʻz yuritiladi.

***Tayanch soʻzlar:** pedagogika, ilmiy-tadqiqot metodlar, tadqiqot, jarayon, mazmun, shaxs*

Har qanday fan oʻzining ilmiy-tadqiqot metodlariga ega. Bu metodlari orqali u oʻz mazmunini boyitib, yangilab boradi. Hayotda va obyektiv dunyoni bilish nazariyasida nimani oʻrgatish va qanday oʻrgatish kerak, kimni qanday tarbiyalash lozim degan masalalar mavjud boʻlib, ular oʻzaro bogʻliqdir. Pedagogika oʻz mazmunini boyitish va yangilash maqsadida mavjud pedagogik hodisa hamda jarayonlarni uning maqsadi va vazifalariga muvofiq keladigan metodlari bilan oʻrganadi.

Pedagogikaning ilmiy-tadqiqot metodlari qanchalik mukammal, aqlga muvofiq, toʻgʻri tanlansa taʼlim-tarbiya mazmuni yangilash va takomillashtirish shu darajada yaxshilanadi, pedagogika fani ham boyib boradi. Pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlari shaxsni tarbiyalash, unga muayyan yoʻnalishlarda chuqur, puxta ilmiy bilimlarni berish tamoyillari, obyekt va subyektiv omillarini aniqlovchi pedagogik jarayonning ichki mohiyati, aloqa va qonuniyatlarini maxsus tekshirish va bilish usullaridir. Zamonaviy sharoitda, pedagogik yoʻnalishda tadqiqotlarni olib borishda quyidagi metodlardan foydalanilmoqda:

1. Pedagogik kuzatish metodi.
2. Suhbat metodi.
3. Anketa metodi.
4. Intervyu metodi.
5. Talim muassasasi hujjatlarini tahlil qilish metodi.
6. Test metodi.
7. Pedagogik tahlil metodi.
8. Bolalar ijodini o'rganish metodi.
9. Pedagogik tajriba metodi.
10. Matematik-statistik metod

Pedagogik kuzatish metodi. Uni qo'llash jarayonida ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiya ishlari jarayonini o'rganish asosida tadqiq etilayotgan muammo holati aniqlanadi, tajriba avvali va yakunida qo'lga kiritilgan ko'rsatkichlar o'rtasidagi farq to'g'risidagi ma'lumotga ega bo'linadi. Pedagogik kuzatish murakkab va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Kuzatish aniq maqsad asosida, uzluksiz, izchil va tizimli amalga oshirilsa, kutilgan natijani qo'lga kiritish mumkin. Olib borilayotgan pedagogik kuzatish ta'lim-tarbiya sifatini oshirish, o'quvchi shaxsini shakllantirishga xizmat qilsa, mazkur metodning ahamiyati yanada oshadi. Pedagogik kuzatuvni tashkil etishda xatoga yo'l qo'ymaslik muhimdir. Buning uchun tadqiqotchidan quyidagilar talab etiladi:

- 1) kuzatuv jarayonida aniq maqsadga egalik;
- 2) kuzatishni tizimli ravishda yo'lga qo'yish;
- 3) kuzatishning har bir bosqichida muayyan vazifalarni hal etish;
- 4) har bir holatning mohiyatini sinchiklab o'rganish;
- 5) xulosa chiqarishga shoshilmaslik.

Suhbat metodi. Bu metod pedagogik kuzatish jarayonida ega bo'lingan ma'lumotlarni boyitish, mavjud holatga to'g'ri baho berish, muammoning yechimini topishga imkon beruvchi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, tajriba-sinov ishlari subyektlari imkoniyatlarini muammo yechimiga jalb etishga yordam beradi. Suhbat

maqsadga muvofiq holda indiviudal, guruhli hamda ommaviy shaklda o'tkaziladi. Suhbat jarayonida respondentlarning imkoniyatlari to'la-to'kis namoyon bo'lishga erishish muhimdir. Anketa metodi (fransuzcha - tekshirish). Ushbu metod yordamida pedagogik kuzatish va suhbat jarayonida to'plangan dalillar boyitiladi. Anketa metodi ham tizimlangan savollar asosida respondentlar bilan muloqotni tashkil etishga asoslanadi. Anketa savollariga javoblar, ko'p hollarda, yozma ravishda olinadi. O'rganilayotgan jarayon mohiyatidan kelib chiqqan holda anketa savollari quyidagicha bo'ladi:

1) ochiq turdagi savollar (respondentlarning erkin, batafsil javob berishlari uchun imkon beruvchi savollar);

2) yopiq turdagi savollar (respondentlar «ha», «yo'q», «qisman» yoki «ijobiy», «qoniqarli», «salbiy» va hokazo tarzdagi javob variantlarini tanlash orqali savollarga javob beradilar) Intervyu metodi respondent tomonidan tadqiq etilayotgan muammoning u yoki bu jihatini yorituvchi hodisaga nisbatan munosabat bildirilishini ta'minlaydi. Intervyu respondent e'tiboriga turkum savollarni havola etish asosida o'tkaziladi. Intervyu jarayonida olingan savollarga nisbatan tadqiqotchi tomonidan munosabat bildirilishi uning samarasini oshiradi. Ta'lim muassasasi hujjatlarni tahlil qilish metodi. Pedagogik hodisa va dalillarni tekshirish maqsadida ta'lim muassasalari faoliyati mazmunini yorituvchi ma'lumotlarni tekshirish maqsadga muvofiqdir. Mazkur metod O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonuni hamda «Kadriar tayyorlash milliy dasturi» talablarining ta'lim muassasalari amaliyotidagi bajarilish holatini o'rganish, bu boradagi faollik darajasi, erishilgan yutuq hamda yo'l qo'yilgan kamchiliklarni aniqlash, ilg'or tajribalarni ommalashtirish va ta'lim muassasasi pedagogik tajribasini oshirish maqsadida qo'llaniladi. Ta'lim muassasasi faoliyati mohiyatini yorituvchi hujjatlar quyidagilardan iborat: o'quv mashg'ulotlarining jadvali, o'quv dasturi, guruh (yoki sinf) jumallari, o'quvchilarning shaxsiy varaqalari, buyruqlar, Pedagogik Kengash yig'ilishi bayonnomalari yozilgan daftar, Pedagogik Kengash qarorlari, ta'lim muassasasi smetasi hamda pasporti, tarbiyaviy ishlar rejasi, o'quv-tarbiya ishlarini tashkil etish borasidagi hisobotlar,

ta'lim muassasasi jihozlari (o'quv partalari, stol stullar, yumshoq inebellar va hokazolar) qayd etilgan daftar va hokazolar.

Test metodi.

Ushbu metod respondentlar tomonidan muayyan fan sohasi yoki faoliyat (shu jumladan, kasbiy faoliyat) bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy bilim va amaliy ko'nikma, malakalar darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Test metodini qo'llashda aniqlanishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalami turkum asosida berilishiga e'tibor berish maqsadga muvofiqdir. Ushbu metodning afzalligi respondentlar javoblarini aniq mezonlar bo'yicha tahlil etish imkoniyati mavjudligi hamda vaqtning tejallishi bilan tavsiflanadi. Biroq metod ayrim kamchilikdan ham holi emas. Chunonchi, aksariyat holatlarda javoblar yozma ravishda olinadi, shuningdek, respondent taklif etilayotgan javob variantlaridan birini tanlashi zarur. Shu bois respondent o'z fikrini batafsil ifoda etish imkoniyatiga ega emas. Pedagogik tahlil metodi. Tadqiqotni olib borish jarayonida ushbu metodni qo'llashdan ko'zlangan maqsad tanlangan muammoning falsafiy, psixologik hamda pedagogik yo'nalishlarda o'rganilganlik darajasini aniqlashdan iborat bo'lib, tadqiqotchi ilgari surayotgan g'oyaning nazariy jihatdan haqqoniyligini asoslashga xizmat qiladi. Bolalar ijodini o'rganish metodi. Mazkur metod o'quvchilarning muayyan yo'nalishlardagi layoqati, qobiliyati, shuningdek, ma'lum fan sohalari bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalari darajasini aniqlash maqsadida qo'llaniladi. Uni qo'llashda o'quvchilarning ijodiy ishlari - kundalıkları, insholari, yozma ishlari, referatlari, hisobotlari muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Metodning afzalligi shundaki, u ma'lum o'quvchiga xos bo'lgan individual imkoniyatni ko'ra olish, baholash va uni rivojlantirish uchun zamin yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik tadqiqot metodlari o'qituvchining pedagogik faoliyatini oshirishga qaratilgan tadqiqot vazifalarining aniqligi, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, bolalar psixologiyasi qonuniyatlarini hisobga olish kabi xususiyatlarini yaxshilab, uning darajasini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. X.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. -T."Sano standart" nashiriyoti. 2017.
2. Khaydarov, S. A. (2021). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. International scientific and practical conference. CUTTING EDGE-SCIENCE. In Conference Proceedings (pp. 41-43).
3. Davrenov, J., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘RGANISHDA XVI-XVIII ASRLARDA YAPONIYA DAVLATI TARIXINI AHAMIYATI. Scientific progress, 1(6).
4. Narmatov, D., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘QITISHDA ISPANIYA XV-XVII ASRLARDAGI TARIXI. Scientific progress, 1(6).
5. Elguzarov, B. B. O. G. L., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘RGANISHDA MITANNI DAVLATCHILIGINING O‘RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(6), 616-619.
6. Erkinov, A. S. O., & Haydarov, S. (2021). YUNON-BAQTRYA PODSHOLIGINING IJTIMOYI TUZIMI, XO‘JALIGI VA MADANIYATI. Scientific progress, 1(6), 620-622.
7. Nematov, M. D. O., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘RGANISHDA SHUMER-AKKAD DAVLATCHILIGINING O‘RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1(6).
8. Ermatov, F., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘QITISHDA 1870-1914 YILLARDA ANGLIYANING O‘RGANILISHI. Scientific progress, 1(6).
9. Do‘stmurodov, S., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘QITISHDA XVIXVIII ASRLARDA HINDISTONNI O‘RGANISH. Scientific progress, 1(6).
10. Mengboyev, S. N., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O‘QITISHDA URARTU PODSHOLIGINING O‘RNI. Scientific progress, 1(6).
11. Asqarov, N. S. O., & Haydarov, S. (2021). ARAB XALIFALIGINING POYTAXTI BAG‘DODNING TANAZZULGA YUZ TUTISHI. Scientific progress, 1(6).

12. Ҳайдаров, С.А., (2022). Заҳриддин Муҳаммад Бобур: бир қўлда мўйқаламу, бир қўлда тож. Scientific progress, 3(3).

13. <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/pedagogik-psixologiya/pedagogic-tadqiqotfunksiyalari-va-metodlari>

14. <https://new.tdpu.uz/news/1647>

YANGI O‘ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASIDA MA’NAVIY YANGILANISH MUAMMOLARI

Aminjonov Shahzod G‘ani o‘g‘li

G‘ijduvon tuman 1-son kasb-hunar maktabi o‘qituvchisi

aminjonovshahzod2018@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada bugungi kunda O‘zbekiston taraqqiyotining yangi davri va bu rivojlangan yangi ma’naviy makonni shakllantirishni taqozo qilishi yoritilgan. Yangi O‘zbekiston strategiyasi bu boradagi ishlarning huquqiy va asosiy poydevori bo‘lib xizmat qilishi e’tiborga olingan.

Kalit so‘zlar: *Yangi O‘zbekiston, taraqqiyot strategiyasi, ma’naviy islohotlar, milliy g‘oya, mafkuraviy jarayonlar*

ANNOTATION

The article examines nowadays new era of Uzbekistan’s development and the need to create a new developed spiritual space. It was noted that the strategy of New Uzbekistan serves as the legal and main foundation of work in this regard.

Key words: *New Uzbekistan, development strategy, spiritual development, national idea processes*

KIRISH

Maqolada Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ma’naviy yangilanish muammolari keltirib o‘tilgan. Ilmiy maqolada “Inson qadri uchun” tamoyiliga asoslangan ustuvor yo‘nalishdan iborat Yangi O‘zbekistonning 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi va ma’naviy yangilanishlar yoritib berilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ushbu maqolada muhtaram Prezidentimizning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asaridan foydalanilgan. Asarda Yangi O‘zbekiston va Uchinchi Renessansni qurish bo‘yicha qilinayotgan ishlar va milliy taraqqiyot istiqbollari haqida fikr yuritiladi.

Bunda xalqimizning faravonligini yanada oshirish, iqtisodiyot tarmoqlarini transformatsiya qilish va tadbirkorlikni rivojlantirish, inson huquqlari va manfaatlarini so‘zsiz ta‘minlash hamda faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishga qaratilgan islohotlarning ustuvor yo‘nalishlari belgilandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Yangi O‘zbekiston strategiyasi har birimizdan yangicha tafakkur uslublari va zamonaviy dunyoqarash tamoyillarini shakllantirishga alohida e‘tibor qaratishimizni taqozo etmoqda. Shu bilan birga, jamiyat hayoti va davlat qurilishi takomillashib, hayotimiz va unga munosabatimiz o‘zgarib borayotgani ham bu boradagi tasavvurlarimiz yangilanishining ma‘naviy mezoniga aylanmoqda.

Strategiyadagi inson qadrini yuksaltirish, uning haq-huquqlarini himoyalash, orzu-umidlarini ro‘yobga chiqarish borasida amalga oshirilishi ko‘zda tutilayotgan ustuvor tamoyillar va dolzarb vazifalar esa bu yo‘nalishda ham ong va tasavvurlarimizni o‘zgartirishni, bir so‘z bilan aytganda, butun jamiyatimizning ma‘naviy yangilanishini zaruratga aylantirdi. Ushbu strategiya ana shu yo‘lda fuqarolarni birlashtiradi, yakdil va hamfikir bo‘lishlariga xizmat qiladi. Jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlarini qat‘iy belgilab olib, kuch va imkoniyatlarni jamlash, qayd etilgan ustuvor yo‘nalishlar bo‘yicha taraqqiyotni ta‘minlash uning ma‘no-mazmunini tashkil etdi.

XULOSA

Milliy g‘oya paradigmasi asosida milliy masalani shakllantirish va hal qilish modelini ishlab chiqish dolzarb muammolardan hisoblanadi. Shu o‘rinda ta‘kidlash kerakki, milliy g‘oyani tahlil qilish va uni muvaffaqiyatli ishlashi uchun xalq turmush tarzining ma‘naviy-axloqiy mezonlarini hisobga olganda holda ish tutish muhim

ahamiyatga ega. Aynan taraqqiyot strategiyasida milliy g'oyani milliy miqyosdagi g'oyalar majmuasi sifatida tushunish va zamonaviy siyosiy jarayonda uning roli va ahamiyatini o'rganishda ustuvor ahamiyat kasb etdi.

XXI asr insoniyat tarixida yangi davrni boshlab berdi. Bashariyat taqdirida inson va jamiyatni ozod etishning yangi bosqichi, yalpi yangilanishlar jarayoni amal qila boshladi. Bunday tarixiy o'zgarishlar dunyo iqtisodiy, ma'naviy hamda mafkuraviy jarayonlarining keng miqyosli yangilanishlar pallasiga kirganligining ifodasidir.

Umumjahoniy yangilanishlar jarayoni avval muayyan mamlakat, keyin bir guruh davlatlar, oxir-oqibatda barcha mamlakatlar taqdiriga, jamiyatlar va jamoalar, alohida insonlar hayotiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsata boshladi. Dunyo yangilanishlari jarayoniga har bir davlat o'z taraqqiyot ko'lami, ilmiy-ma'rifiy va ma'naviy saviyasi, kamoloti darajasidan kelib chiqqan holda qo'shila boshladi.

Yangilanayotgan O'zbekiston jahon hamjamiyatida oqimida o'zining ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, ma'naviy-mafkuraviy yangilanishlar dasturini ishlab chiqqan mamlakat sifatida o'ziga xos va o'ziga mos mavqe egallab bormoqda.

Ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy hayotni maqsadli takomillashtirish, bu muhitni umuminsoniy va milliy qadriyatlar uyg'unligi ruhida rivojlantirish, "Islohotlar xalq uchun" tamoyili asosida mamlakatimizda yangilanishlar jarayoni boshlanishiga nazariy poydevor qo'yildi. Davlat tizimi, jamiyat qurilishi va shaxs ma'naviy dunyosini tubdan isloh qilish yangilangan davlat, o'zgargan jamiyat va komil shaxsni yaratish imkonini bermoqda. O'zbekiston yangilanishlar jarayonini ikki o'zaro uzviy bog'langan yo'nalishlarda amalga oshirishga kirishdi, Birinchisi, mamlakatning ichki dunyosida, yani iqtisodiyog, ma'naviyat, siyosat, turmush tarzida amalga oshiriladigan yangilanishlar majmuidan iborat bo'lsa, ikkinchi yo'nalish, xalqaro hamjamiyatda Yangi O'zbekiston ma'naviy qiyofasini, ijtimoiy muhit manzarasini takomillashtirish, ya'ni qarama-qarshi kuchlar o'rtasidagi ziddiyatlarni barqarorlashtirish, hamjihatlik, tinchlik madaniyatiga o'tish, insoniyatga umumiy xavf tug'diruvchi terrorizm, narkobiznes, ekstremizmga qarshi xalqaro tashkilot tuzilmalari bilan hamkorlik va boshqa faoliyatlar majmuidan tashkil topadi.

O‘zbekistonda ma’naviy-mafkuraviy islohotlar olib borish, milliy qadriyatlarni tiklash, yangi avlodni tarbiyalash konsepsiyasi amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning tomonidan ilgari surilgan “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” – mamlakatimizda “Yangi O‘zbekiston”, “Uchinchi Renesans poydevori” g‘oyasini amalga oshirish, mamlakatni yangilash va modernizatsiya qilish va milliy g‘oyani rivojlantirish omili ekanligidan dalolat beradi. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘z ma‘ruzasida quyidagi g‘oyani oldinga surdi: “Albatta, biz mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni egallagan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalash bo‘yicha katta ishlarni amalga oshirmoqdamiz. Ammo xolisona tan olib aytadigan bo‘lsak, bugungi kunda butun dunyoda aholining, birinchi navbatda, yoshlarning ongi va qalbini egallash uchun qanday keskin kurash borayotganini, diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, «ommaviy madaniyat» kabi tahdidlar kuchayayotganini hisobga oladigan bo‘lsak, farzandlarimiz tarbiyasi, ma’naviy-ma’rifiy sohadagi ishlarimizni bir zum ham susaytirmasdan, aksincha, ularni yangi bosqichga ko‘tarishimiz zarur”[1]. Davlat rahbarining ushbu g‘oyaviy qarashlari O‘zbekiston davlatining ma’naviy-ma’rifiy siyosat sohasidagi kelgusidagi ustuvor yo‘nalishini aniq belgilab berdi. Natijada 2017 yil 28 iyulda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorliini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida»gi PQ-3160-sonli, 2019 yil 3 mayda “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi (PQ-4307-son)[3] qarorlari hamda «O‘zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida milliy g‘oyani rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoyishi qabul qilindi.

Ushbu strategiya ana shu yo‘lda fuqarolarni birlashtiradi, yakdil va hamfikir bo‘lishlariga xizmat qiladi. Jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlarini qat’iy belgilab olib, kuch va imkoniyatlarni jamlash, qayd etilgan ustuvor yo‘nalishlar bo‘yicha taraqqiyotni ta’minlash uning ma’no-mazmunini tashkil etadi.

Mamlakatimiz taraqqiyotining hozirgi davrida strategik rivojlanish bilan bog‘liq yo‘nalishlar Yangi O‘zbekiston strategiyasida quyidagicha o‘z aksini topgan:

- erkin fuqarolik jamiyatini rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish, inson qadr-qimmatini va uning qonuniy manfaatlarini ta‘minlash;
- adolat va qonun ustuvorligini mustahkamlash, inson qadr-qimmatini ta‘minlash;
- milliy iqtisodiyotni rivojlantirish;
- adolatli ijtimoiy siyosat yuritish va inson kapitalini rivojlantirish;
- ma‘naviy va ma‘rifiy sohalarda islohotlarni amalga oshirish;
- global muammolarning milliy va mintaqaviy darajadagi yechimlarini topish;
- tinchlik va xavfsizlikni ta‘minlash, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan ustuvor yo‘nalishlardan iborat.

Ma‘naviy hayotni yangilash, mafkuraviy tamoyillarni aniqlab olishda “inson – jamiyat – davlat” omili hozirgi davr zaruratini aks ettirmoqda.

Bu jihatdan Yangi O‘zbekiston strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari, asosiy tamoyillari va mezonlarini quyidagilardan iboratdir:

birinchidan, Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonining dasturilamali bo‘lgan taraqqiyot strategiyasini to‘liq amalga oshirish jamiyat a‘zolarining islohotlarga daxldorlik tuyg‘usi, ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishga xizmat qiladi;

ikkinchidan, mamlakatda islohotlar va yangilanishlarning keng ko‘lamda olib borilishi, raqobatbardosh va ochiq pragmatik makonni yaratish, barqaror rivojlanish maqsadlariga hamohang rivojlanishni ta‘minlash kabi paradigmalarga asoslanadigan Yangi O‘zbekistonni, Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish g‘oyasi millatni jipslashtiradi;

uchinchidan, jamiyat qurilishi va davlat boshqaruvining yangilanishi, inson huquq va erkinliklarining ta‘minlanishi tamoyillariga amal qilinayotganligini ko‘rsatadi;

to‘rtinchidan, mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi inson, uning qadri, ehtiyojlari va manfaatlariga qaratilgani, ularning asl qadriyatga aylanayotgani o‘zgarishlar hamda yangilanishlarning tub mohiyatini ifodalaydi;

bashinchidan, mulk huquqiga egalikning yangi shakli vujudga kelayotganligi, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari uyg'unligi tamoyili e'tirof etilayotgan kuchli fuqarolik jamiyati, demokratik boshqaruv, raqibatbardosh bozor iqtisodiyoti mamlakat va xalq ravnaqi asosiga aylanmoqda;

Strategiyadagi inson qadrini yuksaltirish, uning haq-huquqlarini himoyalash, orzu-umidlarini ro'yobga chiqarish borasida amalga oshirilishi ko'zda tutilayotgan ustuvor tamoyillar va dolzarb vazifalar esa bu yo'nalishda ham ong va tasavvurlarimizni o'zgartirishni, bir so'z bilan aytganda, butun jamiyatimizning ma'naviy yangilanishini zaruratga aylantirdi.

Bu borada Prezidentimiz tomonidan yaratilgan nazariy-metodologik asoslarga tayangan holda, ushbu yo'nalishda ro'y berayotgan jarayonlarni chuqur tahlil qilish va ba'zida uchrayotgan muammolarni zudlik bilan yechishning samarali yo'llari hamda usullaridan foydalanishni davrning o'zi taqozo etomqda.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz" "O'zbekiston" Toshkent- 2017
2. Mirziyoyev Sh.M "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" "O'zbekiston" Toshkent- 2022
- 3.1 <https://lex.uz/docs/-4071203>; O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 28.07.2017 yildagi PQ-3160-son
- 3.2 <https://lex.uz/docs/-4320700> O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 03.05.2019 yildagi PQ-4307-son

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ГЕОЛОГИИ

Уралов Лазиз Мамадиярович

Ассистент филиала Казанского (Приволжского)
федерального университета в городе Джизаке.

LMUralov@kpfu.ru

АННОТАЦИЯ

Мультимедийные технологии могут быть использованы для анонсирования темы (кратко изложены ключевые моменты), как сопровождение объяснения учителя, как информационно обучающее пособие и для контроля знаний.

***Ключевые слова:** Лаконичность, фото, видео, графики, анимации, мультимедийные технологии.*

ANNOTATION

Multimedia technologies can be used to announce a topic (key points are briefly outlined), to accompany a teacher's explanation, as an informational teaching aid, and to control knowledge.

Мультимедиа - это представление объектов и процессов не традиционным текстовым описанием, но с помощью фото, видео, графики, анимации, звука, то есть во всех известных сегодня формах.

Здесь мы имеем два основных преимущества – качественное и количественное.

Качественно новые возможности очевидны, если сравнить словесные описания с непосредственным аудиовизуальным представлением.

Количественные преимущества выражаются в том, что мультимедиа среда много выше по информационной плотности.

Действительно, одна страница текста, как известно, содержит около 2 Кбайт информации. Преподаватель произносит этот текст примерно в течении 1-2 минут. За ту же минуту полноэкранное видео приносит порядка 1,2 Гбайт информации. Вот почему «лучше один раз увидеть, чем миллион раз услышать».

Методика использования мультимедиа технологий предполагает:

-совершенствование системы управления обучением на различных этапах урока;

-усиление мотивации учения;

-улучшение качества обучения и воспитания, что повысит информационную культуру учащихся;

-повышение уровня подготовки учащихся в области современных информационных технологий;

Мультимедийные уроки помогают решить следующие дидактические задачи:

-усвоить базовые знания по предмету;

-систематизировать усвоенные знания;

-сформировать навыки самоконтроля;

-сформировать мотивацию к мультимедийным технологиям в частности;

-оказать учебно-методическую помощь учащимся в самостоятельной работе над учебным материалом;

Мультимедийная презентация, таким образом, наиболее оптимально и эффективно соответствует цели урока:

Образовательный аспект: восприятие студентами учебного материала, осмысливание связей и отношений в объектах изучения.

Развивающий аспект: развитие познавательного интереса у студентов, умения обобщать, анализировать, сравнивать, активизация творческой деятельности студентов.

Воспитательный аспект: воспитание научного мировоззрения, умения четко организовать самостоятельную и групповую работу, воспитание чувства товарищества, взаимопомощи.

Мультимедийные технологии могут быть использованы:

- Для анонсирования темы (кратко изложены ключевые моменты);
- Как сопровождение объяснения учителя;
- Как информационно-обучающее пособие;
- Для контроля знаний;

Варианты использования мультимедийных технологий в обучении геологии:

- Защита исследовательских и проектных работ;
- Картографические проекции;
- Электронные учебники;
- Внеурочная работа;
- Презентации к урокам;
- Интеллектуальные игры;
- Творческие работы студентов;

Основные направления применения мультимедиа-учебников в обучении геологии:

-организация познавательной деятельности студентов на уроке: передача учебной информации, мотивация обучения, показ, сопоставление процессов и явлений, демонстрация наглядных материалов;

-проверка результатов обучения: практика, тесты;

-организация самостоятельной работы студентов: самостоятельное приобретение знаний и умений, подготовка докладов и сообщений, осуществление дифференцированного подхода, углубленное изучение геологии;

Можно выделить следующие особенности данной технологии:

-качество изображения, выполняемого мелом на доске, не выдерживает никакого сравнения с аккуратным, ярким, чётким и цветным изображением на экране;

-с помощью доски и мела затруднительно и нелепо объяснить работу с различными приложениями;

-в случаях выявления в слайдах пособия недостатков или ошибок, можно сравнительно легко устранить дефекты;

В зависимости от подготовленности студентов, используя в презентациях гиперссылки, один и тот же материал можно объяснить и очень подробно, и рассматривая только базовые вопросы темы. Темп и объём излагаемого материала, определяется по ходу урока. Во время демонстрации презентации, даже с применением проектора, рабочее место студентов достаточно хорошо освещено.

-Повышение уровня использования наглядности на уроке;

-Повышение производительности урока;

-Установление меж предметных связей с другими предметами;

Преподаватель создающий, или использующий информационные технологии вынужден обращать огромное внимание на логику подачи учебного материала, что положительным образом сказывается на уровне знаний учащихся.

Рекомендации по разработке мультимедийных презентаций:

Мультимедийные программные средства обладают большими возможностями в отображении информации, значительно отличающимися от привычных, и оказывают непосредственное влияние на мотивацию обучаемых, скорость восприятия материала, утомляемость и таким образом на эффективность учебного процесса в целом.

На этапе создания мультимедийной презентации необходимо учитывать следующие моменты:

- Психологические особенности студентов данного курса;
- Цели и результаты обучения;
- Структуру познавательного пространства;
- Местоположение студентов;
- Выбор наиболее эффективных элементов мультимедийных технологий для решения конкретных задач конкретного урока;

При создании слайдов необходимо учесть ряд основных требований:

Слайд должен содержать минимально возможное количество слов.

Для надписей и заголовков следует употреблять четкий крупный шрифт, ограничить использование просто текста. Лаконичность — одно из исходных требований при разработке учебных программ.

Предпочтительнее выносить на слайд предложения, определения, слова, термины, которые учащиеся будут записывать в тетради, прочитывать их вслух во время демонстрации презентации.

Размер букв, цифр, знаков, их контрастность определяется необходимостью их четкого рассмотрения с последнего ряда парт.

На пути внедрения этих технологий возникают проблемы:

-отсутствие в некоторых ВУЗах организованных условий с максимально свободным доступом к мультимедийным технологиям;

-нет заинтересованности преподавателей - предметников в проведении уроков, связанных с применением в учебном процессе электронных носителей информации, из-за отсутствия поддержки (материальной, организационной, методической и пр.);

-использовать мультимедийные технологии с достаточно жесткой классно-урочной системой.

По мнению многих преподавателей мультимедийные технологии нужно развивать в учебных заведениях. Для этого нужна поддержка как материальная, так и организационная со стороны руководства учебных заведений.

RAQOBAT QONUNCHILIGI BO‘YICHA DAVLAT XARIDLARINI AMALGA OSHIRISHDA RAQOBATGA ZID HARAKATLARNI OLDINI OLISHNING HUQUQIY MOHIYATI

Mahmarahimov Ixtiyor Baxtiyorovich

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xususiy huquq fakulteti tyutori

E-mail: ixtiyormahmarahimov1710@gmail.com

ANNOTATSIYA

Davlat xaridlarining asosiy tamoyillari — ochiqlik va shaffoflik, raqobat, xolislik va korrupsiyaning oldini olish hisoblanadi. Ammo hozirgi kunda davlat xaridlarini amalga oshirish jarayonida ba’zi qonunbuzarlik holatlari ham uchrab turmoqda. Jumladan, raqobatga zid ravishda tuzilgan kartel kelishuvlari tovar yoki moliya bozorlarida raqobatni cheklaydigan, uning ildizlariga bolta uradigan va sezilarli ravishda raqobatni zaiflashtiradigan bitimlar hisoblanadi. Tender savdolarida raqobatga qarshi harakatlarga yo‘l qo‘ymaslik raqobat to‘g‘risidagi qonun hujjatlarining hal qiluvchi jihati bo‘lib, halol raqobatni ta‘minlash hamda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda tadbirkorlik subyektlarining manfaatlarini himoya qiladi. Ushbu maqolada davlat xaridlari sohasidagi qonunbuzilish holatlarini aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan huquqiy choralarni ko‘rish masalalari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: tender, gorizontal, vertikal, javobgarlikdan ozod qilish, kartel kelishuvlari, raqobat illuziyasi, til biriktirish, yozma, og‘zaki, tadbirkorlik subyektlari, moliyaviy sanksiyalar.

LEGAL ESSENCE OF PREVENTING ANTI-COMPETITIVE ACTIONS IN PUBLIC PROCUREMENT ACCORDING TO COMPETITION LAW

ABSTRACT

The main principles of public procurement are openness and transparency, competition, impartiality and prevention of corruption. However, there are cases of violations of the law in the process of public procurement. In particular, anti-competitive cartel agreements are agreements that limit competition in commodity or financial markets, strike at its roots and significantly weaken competition. The prevention of anti-competitive actions in tenders is a crucial aspect of competition legislation, which ensures fair competition and protects the interests of state authorities and management bodies, as well as business entities. This article discusses the issues of identifying violations of the law in the field of public procurement and taking legal measures to prevent them.

Key words: *tender, horizontal, vertical, exemption from liability, cartel agreements, illusion of competition, collusion, written, oral, business entities, financial sanctions.*

KIRISH

Davlat xaridlarining ahamiyati davlatning hozirgi vaqtda tovarlar va xizmatlarning eng yirik iste'molchisi ekanligi bilan belgilanadi. Ta'lim muassasalari, kasalxonalar, ko'priklar va yo'llarni qurish, ta'mirlash, rekonstruksiya qilish va jihozlash, shu va shunga o'xshash sohalardagi muhim iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa vazifalar davlat tomonidan davlat xaridlari orqali amalga oshiriladi. O'zbekiston kabi iqtisodiyotda yirik davlat ulushiga ega bo'lgan mamlakatlar xususiy sektorni moliyalashtirishda davlat xaridlari muhim manbai hisoblanadi.

Hisob palatasining hisobotiga ko‘ra, ajratilgan mablag‘larning samarali va maqsadli ishlatilganligi, bajarilgan qurilish-ta‘mirlash ishlarining sifati bo‘yicha davlat xaridlarining qonuniyligi yuzasidan jami 677,6 mlrd so‘mlik xato va kamchiliklar hamda tender savdolarida 3,5 trln so‘mlik qonun buzilishi holatlariga yo‘l qo‘yilgan.¹ Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligining hisobotiga ko‘ra esa, 2021 yilda davlat xaridlari bo‘yicha 452 ta tender savdolarida 145,3 mlrd so‘m miqdorida qonun hujjatlarining buzilish holatlari aniqlangan.² Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi davlat buyurtmachilari tomonidan amalga oshirilgan xaridlar bo‘yicha 2023-yil sentabr oyi monitoringi natijalariga ko‘ra, ayrim davlat buyurtmachilari 15 ta holatda jami 13,7 mlrd so‘mlik davlat xaridlarini amalga oshirishda bir qator qonunbuzilishi holatlariga yo‘l qo‘ygan.

Xususan, “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonunning 10-moddasi (raqobat va xolislik prinsipi), 14-moddasi (manfaatlar to‘qnashuvi), 20-moddasi (xarid komissiyasining huquq va majburiyatlari), 42-moddasi (Ishtirokchini xarid qilish tartib-taomillarida ishtirok etishdan chetlatish shartlari) va 46-moddasi (davlat xaridlari jarayonidagi cheklovlar) hamda «Davlat xaridlarini amalga oshirish bilan bog‘liq tartib-taomillarni tashkil etish va o‘tkazish tartibi to‘g‘risida»gi Vazirlar Mahkamasi qarori bilan tasdiqlangan nizomning bir qator talablari buzilishiga yo‘l qo‘yilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mavzuni yoritishda tizimli huquqiy tahlil, taqqoslash, qiyosiy-huquqiy, induksiya va deduksiya kabi usullar qo‘llanilgan. Shuningdek, mavzuni tahlil etish davomida adabiyotlar tahlilini amalga oshirishda O‘zbekistondagi olimlardan X.Radjapov hamda B.Xodjayevlarning ilmiy ishlari hamda MDH mamlakatlari olimlaridan L.Makaricheva, Gonchara Danila Ivanovichning olib borgan tadqiqotlariga tayanilgan.

¹ <https://lex.uz/uz/docs/-6000473>. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 29.04.2022 yildagi SQ-531-IV-son qarori.

² <https://anticorruption.uz/uz/item/2022/03/10/agentlikning-2021-jildagi-faoliyati-natizhalariga-bagishlangan-matbuot-anzhumani-bolib-otdi>

NATIJALAR

Tender savdolarida ko‘pincha quyidagi 3 xil ko‘rinishda kartel kelishuvlari bo‘lishi mumkin:

1) Tadbirkorlik subyektlari, masalan, tijorat takliflarini kelishilgan holda taqdim etish yo‘li bilan asossiz yuqori boshlang‘ich maksimal shartnoma narxini belgilash to‘g‘risida o‘zaro kelishib olishadi;

2) Savdo ishtirokchilari auksionlarda (kotirovkalar yoki auksionlarni taqdim etishda) shartnomaning maksimal narxini saqlab qolish uchun til biriktiradilar, navbatma-navbat minimal pasaytirilgan narx takliflarini kiritadilar;

3) Ishtirokchilar, tender oldidan, g‘olibni, masalan, tijorat to‘lovi evaziga yoki yutqazgan tashkilotni subpudratchi qilishga rozi bo‘lganda, aniqroq shartlar bilan takliflarni taqdim etadilar¹.

Shuningdek, raqobatga zid tender savdolarining belgilari mavjud bo‘lib, ularning bo‘lmasligi tender adolatli o‘tganligi hamda ishtirokchi tadbirkorlar xolis raqobat muhitida bellashganligini anglatadi. Ular quyidagilar:

- g‘olibning ketma-ketlik sxemasi mavjudligi;
- mantiqsiz ravishda tender savdosida ishtirok etishdan voz kechish;
- oxirgi daqiqalarda tender g‘olibining o‘z taklifini rad etishi;
- g‘olib tomonidan yutqazgan ishtirokchilar bilan subpudratshartnomasi tuzilishi;
- boshqa hududlar bilan taqqoslaganda doimiy va o‘zgarmas narx darajasi;
- narxning jamoaviy o‘zgarishi yoki o‘sishi;
- yangi a‘zo tenderda ishtirok etayotganda narxlarning birdan pasayib ketishi;
- arizadagi bir xil hisob-kitoblar va bir xil xatolar mavjudligi.

MUHOKAMA

Raqobatga qarshi bitimlarning eng xavfli shakllari narxlarni belgilash, tenderlarda til biriktirish, ishlab chiqarish miqdorini cheklash va bozorni taqsimlashdir. L.S.Makerichovanning “Особенности условий и формы картельного соглашения”

¹ Выпускная квалификационная работа студента 2 курса магистратуры очной формы обучения Гончара Даниила Ивановича. Санкт-Петербург-2018

nomli maqolasida keltirilishicha, quyidagi shartlar bajarilsa, bozor ishtirokchilari o'rtasida "kartel kelishuvi" bor deb hisoblanar ekan:

- 1) kelishuv ishtirokchilarining xohish-istaklari o'rtasida kelishuv mavjudligi isbotlangan bo'lsa;
- 2) kelishuv shunga vakolatli shaxslar tomonidan ifodalangan bo'lsa;
- 3) shartnoma mazmuni juda aniq belgilangan, xususan:
  - a) uning predmeti;
  - b) yuzaga kelishining real imkoniyati mavjud bo'lgan bo'lsa;
  - c) "Raqobat to'g'risida"gi Qonunida belgilangan shaklda (yozma, og'zaki) yoki konklyudent harakatlar tufayli tuzilgan bo'lsa¹.

Fuqarolik-huquqiy munosabatlarda shartnomalar huquq va majburiyat keltirib chiqarishda qanchalik ahamiyatli bo'lsa, kartel kelishuvlarni aniqlashda ham bunday kelishuv belgilarining haqiqatda mavjudligini aniqlash ahamiyatli hisoblanadi va bu vakolatli organning vazifasi sirasiga kiradi.

Rossiyada qonun chiqaruvchi kartellarni 5ga bo'lib ko'rsatadi:

- 1) narxlar karteli;
- 2) tenderlardagi kartellar;
- 3) mahsulot bozorini bo'lib olish;
- 4) tovar ishlab chiqarishni qisqartirish yoki to'xtatish;
- 5) muayyan sotuvchilar yoki mijozlar bilan shartnomalar tuzishdan bosh tortish².

Tender savdolaridagi raqobatga zid harakatlar quyidagi ikki xil ko'rinishda bo'lishi mumkin:

- vertikal: buyurtmachi va tender ishtirokchisi o'rtasidagi o'zaro til biriktirish
- gorizontal: tender ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro til biriktirishlar

¹ Макарычева Л. С. Особенности условий и формы картельного соглашения. Молодой учёный. Международный научный журнал. № 11 (301) / 2020

² Выпускная квалификационная работа студента 2 курса магистратуры очной формы обучения Гончара Даниила Ивановича. Санкт-Петербург-2018.

Buyurtmachi va tender ishtirokchisi o'rtasidagi o'zaro til biriktirishiga "Raqobat to'g'risida"gi Qonunning 29-moddasida bir necha shakllari keltirib o'tilgan bo'lib, masalan boshqa ishtirokchi g'olibga aylanishi uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida savdolarida takliflar bilan ishtirok etish, savdolar ishtirokchilariga asossiz talablar qo'yish, shu jumladan ularning malakasiga nisbatan raqobatni cheklaydigan yoki cheklashga olib kelishi mumkin bo'lgan talablar qo'yish bunga misol bo'lishi mumkin.

Ikkinchi ko'rinishi, ya'ni raqobatchilarning o'zaro til biriktirib olishi ham tender savdolariga zid harakat hisoblanadi. Ular bir tenderda alohida-alohida sifatida ishtirok etadilar, ammo oldindan manfaatli til biriktirib oladilar. Bu til biriktirishda qo'g'irchoq kompaniyalar raqobatchi rolini o'ynashi, ketma-ketlikda g'oliblikka kelishuv o'yinlari kabilar bo'lishi mumkin. Masalan, aytaylik tender savdolarida A, B va V kompaniyalar ishtirok etdi va V kompaniya g'olib bo'ldi. Ular tenderda ishtirok etish chog'ida bergan takliflari orasida ham aslida deyarli hech qanday farq yo'q edi. V kompaniya g'olib bo'lgandan so'ng, tenderda ishtirok etgan A va B kompaniya bilan subpuadrat shartnomasini tuzadi. Ushbu harakatning ahamiyatini ikki xil usulda tahlil qilishimiz mumkin:

Bir tarafdin, Fuqarolik kodeksining 634-moddasiga ko'ra, agar qonunchilikda yoki pudrat shartnomasida ko'rsatilgan ishni shaxsan o'zi bajarish majburiyatlari kelib chiqmasa, pudratchi o'z majburiyatlarining bir qismini bajarish uchun boshqa shaxslar (yordamchi pudratchilar)ni jalb qilishga haqli. Shunday ekan, A va B kompaniyani ishga jalb qilishga V kompaniya haqli edi. Ammo raqobatga zid tender savdolari belgilaridan biri sifatida yuridik adabiyotlarda g'olib bo'lgan ishtirokchining g'olib bo'lmagan ishtirokchilar bilan subpuadrat shartnomasi tuzishi keltirib o'tilgan. Ushbu holatda bunday munosabatlarning raqobatga zid ekanligini keltirib o'tilishiga sabab bizningcha, bunda raqobatga zid bo'lgan "ketma-ket" g'oliblik yoki hammaga birdek "manfaat" keltiradigan kelishuvlar natijasi bo'lishi mumkin. Masalan, bunda bir safar V kompaniya, bir safar A kompaniya, bir safar B kompaniya g'olib bo'lishga

kelishilgan bo‘lishi mumkin. Shu boisdan bunday holatlarda harakatning raqobatga zid yoki zid emasligini isbotlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda raqobatga qarshi bitimlar, ya’ni raqobatga zid ravishda tuzilgan kartel kelishuvlari tovar yoki moliya bozorlarida raqobatni cheklaydigan, uning ildizlariga bolta uradigan va sezilarli ravishda raqobatni zaiflashtiradigan bitimlar hisoblanadi. Boshqacha qilib aytadigan bo‘lsak, raqobatga qarshi bitim tenderlarda raqobatni cheklaydigan yoki cheklashga olib kelishi mumkin bo‘lgan har qanday og‘zaki yoki yozma kelishuvni ham o‘z ichiga oladi. Bir qaraganingizda xuddiki, ular bir-biri bilan raqobatlashayotganday ko‘rinadi. Aslini olib qaraganingizda esa ular “raqobat illuziyasi”ni sodir qilib, raqobat sahnasida o‘zlarining “aktyorlik mahoratlari”ni namoyish qilayotgan bo‘lishadi. Bizning qonunchiligimizda ham raqobatga zid harakatlarning oldini olish uchun qator qoidalar o‘rnatilgan. Misol uchun aytadigan bo‘lsak, “Raqobat to‘g‘risida”gi qonunning 42-moddasida raqobat qonunchiligini buzganlik uchun bir qator moliyaviy sanksiyalar belgilab qo‘yilgan. Ammo, bular raqobatga zid harakatlarning oldini olishga yetarli bo‘lmayotgandek, nazarimizda. Shu sababli raqobat bozorida raqobatga zid bo‘lgan harakatlarning oldini olish uchun yangi g‘oyalar o‘ylab topish hamda qonunchilikka o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish lozim.

Masalan, “Raqobat to‘g‘risida”gi Qonunning 20-moddasi “Raqobatga qarshi kelishuvlar va muvofiqlashtirilgan harakatlar uchun javobgarlikdan ozod qilish” deb nomlanadi. Unga ko‘ra, raqobatga qarshi kelishuv yoki muvofiqlashtirilgan harakat ishtirokchisi bo‘lgan, mazkur kelishuv yoki harakat sodir etilganligi haqida vakolatli davlat organiga birinchi bo‘lib ixtiyoriy ravishda ariza bilan murojaat qilgan jismoniy shaxs, xo‘jalik yurituvchi subyekt, yuridik shaxslar birlashmasi tegishincha ma‘muriy va moliyaviy javobgarlikdan ozod qilinadi. Bu qoidani tender savdolarida ham qo‘llashimiz mumkin albatta. Chunki tender savdolarida ham raqobatga zid harakat deya kartel kelishuvlarni olishimiz mumkin. Agar tender savdolarida kartel kelishuvlar bo‘ladigan bo‘lsa, 20-moddaga ko‘ra, bu haqida xabar berganlik uchun javobgarlikdan ozod qilinuvchilar ro‘yxati tugal belgilangan. Ya’ni mazkur kelishuv yoki harakat sodir

etilganligi haqida vakolatli davlat organiga birinchi bo‘lib ixtiyoriy ravishda ariza bilan murojaat qilgan jismoniy shaxs, xo‘jalik yurituvchi subyekt, yuridik shaxslar birlashmasi tegishincha ma‘muriy va moliyaviy javobgarlikdan ozod qilinadi. Tender savdolarida bir taraf asosan davlat hokimiyati organlari bo‘ladi. Shunda 20-modda bo‘yicha davlat hokimiyati organi kartel kelishuvi haqida xabar bersa, unda javobgarlikdan ozod bo‘lish huquqi mavjud emasmi yoxud umuman olganda kartel kelishuvlari uchun davlat organi javobgar bo‘lmaydimi?

Qolaversa, bu chorani yanada kengaytirish ham raqobatga zid harakat sodir etilishining oldini olishga ijobiy yordam ko‘rsatishi mumkin. Bizning qonunchiligimizga binoan, raqobatga zid harakatlar sodir etilgandan keyin ixtiyoriy ravishda birinchi bo‘lib aytgan xususiy shaxslar yuz foiz javobgarlikdan ozod etiladi. Boshqa xorijiy mamlakatlar qonunchiligida bu tartib biroz o‘zgacha. Misol uchun, ularda ixtiyoriy ravishda birinchi bo‘lib murojaat qilgan shaxs yuz foiz javobgarlikdan ozod qilinadigan bo‘lsa, ikkinchi yoki uchinchi bo‘lib ariza bilan murojaat qiladigan shaxslar ham tegishlicha foizlarda javobgarlikdan ozod qilinarkan. Bu tartibni bizning qonunchiligimizga ham olib kirsak, raqobatga zid harakatlarning oldini olishga biroz bo‘lsada, ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

“Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonunning 81-moddasida Davlat xaridlari subyektlari va ularning mansabdor shaxslari ushbu Qonunga va boshqa qonunchilik hujjatlariga, shuningdek korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq davlat xaridlari to‘g‘risidagi qonunchilikka rioya etilishi va shartnoma bo‘yicha o‘z zimmasiga yuklatilgan majburiyatlar lozim darajada bajarilishi uchun javobgar bo‘ladi.

Davlat xaridlari to‘g‘risidagi qonunchilikni buzganlikda aybdor shaxslar belgilangan tartibda javobgar bo‘ladi, deb belgilangan. Bundan tashqari Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 175⁸-moddasida ham davlat xaridlarini buzganlik uchun mansabdor shaxslarga nisbatan javobgarlik ham belgilangan. Demak, ular javobgarlikka tortilar ekan, kartel kelishuvlar haqida xabar berganlikdan ular ziyon ko‘rishi mumkin. Bu esa fikrimizcha, kartel kelishuvlarni sir saqlash uchun kuchli urinishlarga olib keladi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tender savdolarida raqobatga qarshi harakatlarga yo‘l qo‘ymaslik raqobat to‘g‘risidagi qonun hujjatlarining hal qiluvchi jihati bo‘lib, halol raqobatni ta‘minlash hamda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda tadbirkorlik subyektlarining manfaatlarini himoya qiladi.

Shuningdek, davlat xaridlari sohasidagi qonunbuzilish holatlarini aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan huquqiy choralar sifatida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1) fikrimizcha, osonlik bilan kirish mumkin bo‘lgan ma‘lumotlarga ega bo‘lgan ochiq va shaffof tender tartib-qoidalarini o‘rnatish tenderda soxtalashtirishni oldini oladi va adolatli raqobatni ta‘minlaydi;

2) Risklarni baholashning mustahkam mexanizmlarini joriy etish raqobatga qarshi potensial amaliyotlarni erta aniqlashga yordam beradi;

3) Shaxsni ma‘lumot beruvchidan himoya qilish bo‘yicha kuchli dasturlarni o‘rnatish odamlarni mumkin bo‘lgan huquqbuzarliklar haqida xabar berishga undaydi;

4) Raqobat organlari, davlat xaridlari organlari va korxonalar o‘rtasidagi hamkorlikning kuchayishi bilim almashishni osonlashtirishi va raqobatga qarshi xatti-harakatlarning namunalari aniqlashi mumkin;

5) Xavfsiz elektron tender platformalaridan foydalanish va kuchli kiberxavfsizlik choralari qo‘llash manipulyatsiya xavfini kamaytirishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Raqobat huquqi. Mualliflar jamoasi. Darslik. – T.: TDYU nashriyoti, 2018.
2. Макарычева Л. С. Особенности условий и формы картельного соглашения. Молодой учёный. Международный научный журнал. № 11 (301) / 2020.
3. Выпускная квалификационная работа студента 2 курса магистратуры очной формы обучения Гончара Даниила Ивановича. Санкт-Петербург-2018.
4. X.Radjabov. Davlat xaridlaridagi korrupsiyadan qanday qutulish mumkin? www.gazeta.uz.
5. <https://lex.uz/uz/docs/-6000473>. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 29.04.2022 yildagi SQ-531-IV-son qarori.
6. <https://anticorruption.uz/uz/item/2022/03/10/agentlikning-2021-jildagi-faoliyati-natizhalariga-bagishlangan-matbuot-anzhumani-bolib-otdi>

BOSHLANG‘ICH SINIF JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHISINING PEDAGOGIK FAOLIYATI

Musurmonov Husan, Nizomov Behzod

O‘zbekiston Finlandiya pedagogika instituti

Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi kafedrası o‘qituvchisi

Haydarova Yanglish

Samarqand viloyati Bulung‘ur tumani

Bulung‘ur Pedagogika kolleji ishlab chiqarish ta‘imi

bo‘yicha direktor o‘rinbosari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf jismoniy tarbiya o‘qituvchisining pedagogik madaniyati, ularning kasbiy ehtiyojlaridan kelib chiqib, metodik tayyorgarlikni takomillashtirish, kasbiy rivojlantirish vazifalari tizimli va uzviy amalga oshirishlari borasida kerakli tavsiyalar berilgan.

***Kalit so‘z:** boshlang‘ich sinf, ta‘lim, pedagogik-psixologik, o‘qituvchi, jismoniy tarbiya, metodik, kasb, takomillashtirish, shaxsiy rivojlanish, ta‘lim-tarbiya, ta‘lim muassasa.*

Respublikamiz mustaqil davlat sifatida demokratik jamiyat qurish, dunyodagi eng rivojlangan mamlakatlar qatoridan o‘rin olishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ygan ekan, bu xalq ta‘limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimi oldiga ham muayyan vazifalar qo‘yadi. Mazkur vazifalar umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan o‘qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirish bilan belgilanadi.

O'qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyatga doir bilimlar, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'z-o'zini rivojlantirish kabi asosiy kasbiy faoliyat sohalarida aks etadi. Bu esa o'z navbatida, o'qituvchining o'z fanini o'qitishga doir bilimlarni mukammal bilishi va harakatga keltirishi, ta'lim jarayonini loyihalash, tashkil qilish va baholash uchun zarur bo'lgan tayanch kompetensiyalarni egallashi, shuningdek, o'qitish va tarbiyalash jarayonini ta'lim sohasidagi innovatsion ilmiy yutuqlar, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida intensiv tashkil etish, uzluksiz va tizimli o'z-o'zini rivojlantirishni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108-son Farmoni va mazkur Farmon ijrosini ta'minlash maqsadida 2020 yil 6 noyabrda qabul qilingan "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4884-son qarorda mamlakatimiz ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini takomillashtirish, jamiyatimizda o'qituvchi va pedagog xodimlar, ilmiy va ijodkor ziyolilarga bo'lgan hurmat-e'tiborni yanada oshirish, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini rivojlantirish, tizimda xususiy sektor ishtirokini kengaytirish maqsadida O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari belgilab berildi. Bilimga asoslangan iqtisodiyot ta'lim va kasbiy tayyorgarlikning yangi modellarini talab qiladi. Bunda davriy malaka oshirishdan farqli ravishda ijtimoiy va iqtisodiy muvofiqlik imkoniyatiga ega bo'lgan «hayot davomida o'qish» tamoyili asosida uzluksiz malaka oshirish tizimini takomillashtirib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xorijiy davlatlarda o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini takomillashtirishning ilmiy masalalari Marta Ruiz-Corbella¹, Cropley A.², Benjamin Crowell³, John Dirk Walecka⁴, D.Schaeffer⁵ tomonidan tadqiq qilingan. MDH mamlakatlarida o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini rivojlantirishga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar G.V.Abramyan K.Angelovski, R.S.Arefyev, O.R.Badaguyeva, V.V.Davidov, M.V.Seliverstova, V.D.Shadrikovlar tomonidan olib borilgan.

Tadqiqot doirasida yurtimiz olimlari tomonidan o'qituvchilarning kasbiy ko'nikmalari va metodik tayyorgarligini rivojlantirish bo'yicha olib borilgan bir qancha ilmiy tadqiqot ishlarini ham tahlil qildik. Tadqiqot muammosiga oid olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilarni kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish, kasbiy rivojlantirish masalalari bo'yicha yurtimiz pedagog olimlaridan Z.Artikbayeva malaka oshirish jarayonida maktab matematika o'qituvchilari kasbiy ko'nikmalarini takomillashtirishning pedagogik asoslari, rivojlantiruvchi ta'lim vositasida matematika o'qituvchisining metodik tayyorgarligini takomillashtirish yo'llari, N.A.Muslimov bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirish masalalari, G.E.Karlibayeva bo'lajak fizika o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish, I.Y.Raxmonov geometriyani o'qitish jarayonida talabalarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish texnologiyasi, M.I.Toshpo'latova bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini takomillashtirish, T.T.Shaymardonov pedagog kadrlar malakasini oshirish va kasbiy faoliyati monitoringini tashkil etish mazmuni, ko'rsatkichlari, infratuzilmasi, dasturiy va metodik ta'minoti, axborot resurslarini shakllantirish tizimi, D.O.Ximmataliyev pedagogik va texnik bilimlar integratsiyasi asosida kasbiy faoliyatga tayyorgarlikni diagnostika qilish yuzasidan ilmiy tadqiqot ishlari olib borganlar.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy ehtiyojlaridan kelib chiqib, metodik tayyorgarlikni takomillashtirish, kasbiy rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni tizimli va uzviy amalga oshirishlari muhim hisoblanadi:

- o'zini o'zi rivojlantirishga intilish;
- hayotiy va kasbiy tajribalarni o'zlashtirishga intilish;
- ta'lim berish uchun yuqori darajadagi tayyorgarlik va motivatsiyaga ega bo'lish;
- kasbiy faoliyatini innovatsion yondashuv asosida tashkil etish va o'qitish jarayonini takomillashtirish uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarni amaliyotga tatbiq etish.

Asosiysi, o'qituvchini uzluksiz kasbiy rivojlantirish va shu asosda uning kasbiy va metodik tayyorgarligini takomillashtirishga erishish mumkin. O'z-o'zini kasbiy

rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj, bir tomondan, o'qitishning o'ziga xos xususiyati, uning ijtimoiy roli, ikkinchi tomondan, pedagogik faoliyatning doimiy o'zgarib turadigan sharoitlari bilan bog'liq bo'lgan "hayot davomida o'qish" tamoyili bilan belgilanadi. O'z-o'zini rivojlantirish uzluksizlik, universallik, maqsadga muvofiqlik, integrativlik, umumiylik, individuallashtirish, o'zaro bog'liqlik va doimiylik, past darajadan yuqori darajaga o'tishning doimiyliigi, o'zgaruvchanlik kabi tamoyillarga asoslanadi.

Xulosa qilib jamiyatning ehtiyojlari, fan va amaliyotning rivojlanishi, inson shaxsini rivojlantirishga tobora ortib borayotgan talablar, o'zgaruvchan ijtimoiy jarayonlar va vaziyatlarga tez va adekvat javob berish qobiliyati, o'z faoliyatini qayta qurishga tayyorligi va yangi, yanada murakkab muammolarni mohirona hal qilishga tayyorligi bilan belgilanadi. O'z-o'zini rivojlantirishning ma'nosi bilim faoliyati qoniqishida, o'qituvchining ortib borayotgan ehtiyojida, uzluksiz ta'lim orqali o'zini o'zi anglashda namoyon bo'ladi. O'z-o'zini rivojlantirishning mohiyati aqliy mehnatning texnikasi va madaniyatini, muammolarni bartaraf etish, mustaqil ravishda o'z ustida ishlash, shu jumladan kasbiy mahoratni o'zlashtirishdir.

Xulosa

O'rganilgan ilmiy tadqiqot natijalari va tahlillari hamda kuzatishlarimiz natijasida, malaka oshirish jarayonida o'qituvchilarda kasbiy rivojlanishning quyidagi komponentlarining rivojlanishini inobatga olish lozim degan xulosaga keldik:

- pedagogik faoliyatdagi boshqaruvchanlik, texnologik usul va uslublarni ishlab chiqish;
- pedagogik faoliyatning har bir aniq turini loyihalash, tashkillashtirish va amalga oshirish;
- o'qitish jarayoniga mantiqiy yakunlangan pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va amalga oshirish;
- pedagogik masalalarni ilgari surishda o'quvchilarning ta'limiy ehtiyojlari va bilim darajasini hisobga olish;
- o'quvchilarning faoliyati natijalarini baholash va hisobga olish;

- o'quvchining motivatsiyasini rivojlantirish;
- o'quvchi bilan ta'lim jarayonida o'zaro munosabatlarni shakllantirish;
- o'quvchilarning ta'limiy ehtiyojlarini va jamiyatning talablarini ko'ra bilish;
- kasbiy kompetensiyaning shakllanish istiqbolini belgilash va uni amalga oshirish;
- o'quvchining samarali ta'lim olishi va natijaga erishishi uchun metodik tizim yaratish;
- o'quvchilarning xalqaro baholash tadqiqotlariga tayyorgarligining metodik tizimini yaratish va amaliyotga tatbiq etish.

Yuqorida qayd etilganlardan kelib chiqib, malaka oshirish tizimida o'qituvchilarni kasbiy rivojlantirish jarayonini isloh qilish bo'yicha quyidagilar taklif etiladi:

- o'qituvchilarni faoliyat olib borayotgan maktablarining rivojlanish maqsadlaridan kelib chiqib, ularning malaka oshirishga bo'lgan ehtiyojlari asosida maqsadli va muammoli kurslarning dasturlarini ishlab chiqish;

- bolalarning individual tipologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, bilim o'zlashtirishga oid motivatsiyasini uyg'otish, o'quv faoliyati va bilish darajasini rivojlantirishga doir akmemashg'ulotlarni tashkil etish;

- o'qituvchilarni o'qitish jarayonini yangi avlod standarti talablariga muvofiq tashkil etishini ta'minlashga doir psixologik treninglar o'tkazish;

- o'qituvchilarning xalqaro tadqiqotlarga tayyorgarlik ko'rish yuzasidan tadqiqot talablari asosida topshiriqlar ishlab chiqishga mo'ljallangan amaliy o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish.

Har bir o'quvchi ko'rsatmalarga erishishi davlat tomonidan talab qilinadi. Olib boriladiga ishlar, avvalo, har bir insonda sihat – salomatlik madaniyatini shakllantirish, jamiyatda sog'lom muhitni yuzaga keltirish, ona tabiatni muhofaza qilish ko'nikmalarini tarbiyalaydi. Boshlang'ich sinf metod birlashma yig'ilishlarida o'qituvchilar sog'lom – turmush tarzini targ'ibot etish bo'yicha taklif etilgan yangiliklar, ilg'or texnologiyalar bo'yicha fikr yuritishlari, tajriba almashishlari lozim.

Ta'lim dasturlariga yangidan kiritilgan "Odobnoma", "Inson va uning salomatligi" predmetlari bu borada eng muhim vosita vazifasini o'tab kelmoqda.

Ozod va obod yurtimizda Vatan, millat, or-nomus kabi muqaddas tuyg'ular kabi sog'lom avlod yaratish tuyg'usi ham xalqimiz qalbidan chuqur joy oldi va olmoqda. Keng miqiyosida olib borilayotgan harakatlar ijobiy samara berishi shubhasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Salomov S.R. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. 1 jild. T.: ITA PRESS, 2015.
2. Abdullaev A, "Jismoniy tarbiya vositalari" o'quv qodlanma - Farg'ona, 1999 yil. R. Mavlonova, O. To'raeva, Q. Holiqberdiev "Pedagogika". -T. O'qituvchi. 2001 y.
3. Yuzlikayeva E., Axmedova M., Qurbonova G., Sh. Tashmetova. Umumiy pedagogika. Darslik. – T.: TDPU, 2012
4. N. G'aybullaev, R. Yodgorov, R. Mamatqulova, Q. Toshmurodova. "Pedagogika". -T. 2000 y.
5. Kerimov F.A. Sport sohasidagi ilmiy tadqiqotlar. T. Zarqalam. 2004 yil.

Internet saytlari

1. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi hukumati portali
2. www.Lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
3. ziyonet.uz

ULTRATOVUSH DIAGNOSTIKASI BO‘YICHA AYRIM KASALLIKLARGA SHOSHILINCH TIBBIY YORDAM KO‘RSATISH

Assistent: **Nurmurzayev Zafar**

Ordinator: **Keldibekov Jahongir**

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti DKTF

Tibbiy Radiologiya kafedrası

ANNOTATSIYA

Maqolada ultratovush diagnostikasi kafedrasining uzoq yillik tajribasi (2016-2022 yillar) jamlangan, turli organlar va organlar tizimlarining o‘tkir shikastlanishlari va shikastlanishlari diagnostikasida ultratovush yordamida. Ultratovush diagnostikasidan foydalanish ko‘paydi, bu esa uning differentsial diagnostikasiga, ya‘ni ultratovush tekshiruvini bo‘yicha tegishli tayyorgarlikka ega bo‘lgan boshqa mutaxassislik shifokorlarining ishtirokiga bo‘lgan ehtiyojni oshirdi. Muhim usul sifatida ultratovush tekshiruvining asosiy murakkabligi og‘ir kasal va shikastlangan bemorlarni shoshilinch ko‘rsatmalarga muvofiq tekshirishdir.

Kalit so‘zlar: *ultratovush diagnostikasi, ultratovush, o‘tkir kasallik, turli organlarning shikastlanishi, shoshilinch ko‘rsatmalar bo‘yicha diagnostika.*

Kirish. Hozirgi kunda organlar va tizimlar kasalliklarini diagnostika qilishning eng zamonaviy usullaridan biri bo‘lgan ultratovush tekshiruvini turli sohadagi tibbiyot mutaxassislari ish jarayonida mustahkam o‘rin tutmoqda. so‘nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar sonida, bu birinchi navbatda tibbiyot muassasalarida ultratovush diagnostikasi bo‘yicha shifokorlar, idoralar va bo‘limlar sonining ko‘payishi bilan bog‘liq, balki turli sinflardagi ultratovushli skanerlarning tez tarqalishi bilan bog‘liq. Butendentsiya, shubhasiz, kelajakd aelastografiya, kontrastli vositalar yordamida

ultratovush tekshiruvi, ultratovush nazorati ostida turli a'zolari ponksiyon qilish va kelajakda-patologi ko'choqlarni avtomatik ultratovush navigatsiyasi kabi yuqori texnologiyali texnikalarni keng tatbiq etish tufayli ortib boradi. Tadqiqot yo'nalishlarining kengayishi tufayli ultratovushni radiatsiya diagnostikasining boshqa usullaridan (xususan, radiologiya) alohida tashxis sifatida ajratish, shuningdek, alohida organlar va tizimlar, ixtisoslashtirilgan tibbiy tashkilotlarga ixtisoslashish zarurati tug'ildi. Bugungi kunda bu muammo muvaffaqiyatli hal qilindi. Ultratovush bo'limining kabinetlarida turli kasalliklarga chalingan bemorlar tekshiriladi: qorin bo'shlig'i, buyraklar vagenitouriyatizimi; mushak-skelet tizimi va yumshoq to'qimalar; kichik organlar (qalqonsimonbez, sutbezlari, tuprikbezlari), periferik limfatugunlari. Yurak va ekstremitalarning periferik tomirlarini, shuningdek bo'yin va boshtomirlarini tekshirish funksional diagnostika bo'limining yuqori malakali shifokorlari tomonidan amalga oshiriladi; bachadon va tuxumdonlarni tekshirish ginekologlar tomonidan amalga oshiriladi; ultratovush nazorati ostida periferik tomirlarning ponksiyonlari ularni kateterizatsiya qilish uchun anesteziologlar tomonidan amalga oshiriladi; ultratovush tekshiruvi xonalarida maxsus tayyorgarlik va tajribaga ega (jarroh, travmatolog, urolog, onkolog) shifokorlar tomonidan plevrava qorin bo'shlig'i, buyraklar, bo'g'imlarning ponksiyonlari, shuningdek yumshoq to'qimalar, qalqonsimonbezlari, sutbezlari hajmini shakllantirish. Bizning tajribamiz barcha bemorlar va jabrlanuvchilarni o'z vaqtida, sifatli va to'liq tekshirish maqsadida barcha ultratovush xonalarining ishlashi uchun ma'lum bir aniq algoritmi ishlab chiqdi.

Materiallar va usullar. Shoshilinch sabablarga ko'ra ultratovush tekshiruviga muhtoj bo'lgan bemorlarga alohida e'tibor beriladi. Shunday qilib, davolovchi shifokorlar tomonidan aniqlanganidek, barcha bemorlar kasalxonaga yotqizilganidan keyin dastlabki ikki kun ichida dastlabki ultratovush tekshiruvidan o'tishlari kerak. Shoshilinch ko'rsatmalar uchun bemorlar va jarohatlangan bemorlar birinchi soatlarda navbatchi shifokorni chaqirish orqali ultratovush tekshiruvi uchun shoshilinch tibbiy yordam bo'limiga yotqiziladi. Ushbu muhim muammoni

hal qilish ultratovushli skanerlarni xonalar o'rtasida oqilona taqsimlash va bu xonalarni iloji boricha yaqinroq joylashtirish bilan bog'liq. tibbiy bo'limlarning palatalariga mumkin. Barcha reanimatsiya bo'limlari va intensiv terapiya bo'limlarida bemor yotoqxonasida yuqori sifatli ultratovush tekshiruvini o'tkazish imkonini beruvchi portativ kichik o'lchamli ultratovushli skanerlar mavjud.

Natijalar va muhokamalar. Jarrohlikbo'limlarida bemorlarga xizmat ko'rsatadigan diagnostika xonalari (KT, rentgen, endoskopik) yaqin atrofda joylashgan bo'lib, bu og'ir bemorlar va jabrlanuvchilarni har tomonlama va tezkor tekshirish, birgalikda tadqiqotlar olib borish imkonini beradi. Mehnatni tashkil etishga bunday yondashuv boshqa bo'limlarda ham joriy qilingan. So'nggi bir necha yil ichida olib borilgan ishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, favqulodda vaziyatlarda tadqiqotlar o'sishi tendentsiyasi kuzatilmoqda, bunda yillar bo'yicha tadqiqotlar umumiy sonining nisbatan barqaror ko'rsatkichlari (2016-yil-2022). Shunday qilib, 2016-yilda bu ko'rsatkich 7 foizni, 2018-yilda –qariyb 9 foizni, 2021, 2022-yillarda –12 foizga yetdi. Bu, birinchi navbatda, ultratovush tekshiruv xonalarini zamonaviy ko'p funksiyali ultratovushli skanerlar bilan jihozlash, shuningdek, ultratovush tekshiruv shifokorlarini tayyorlash sifati va ularning yetakchi oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorgarligini oshirish bilan izohlanadi. ixtisoslashgan bemorlarning kasalliklarini tashxislashda ultratovush tekshiruvining imkoniyatlari to'g'risida boshqa mutaxassislarning xabardorligi, shuningdek, ultratovush shifokorlari va davolovchi shifokorlar o'rtasidagi doimiy aloqa. Mahalliy adabiyotlarda ultratovush tekshiruvini tashkil etish va amalga oshirish bo'yicha juda kam ma'lumot mavjud. shoshilinch ultratovush tekshiruv uchun kasal va jarohatlangan bemorlar. Shu bilan birga, bemorlarning bunday kontingentida ultratovush tekshiruvlarini tashkil etish va o'tkazish bemorlarning o'rganish paytida noto'g'ri xatti-harakatlari, ularning majburiy pozitsiyasi, ba'zan o'rganilayotgan organlarga kirish uchun noqulay bo'lganligi va asosiy tayyorgarlikning yo'qligi bilan bog'liq. bemorlar. jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Qorin bo'shlig'i organlarini o'rganish jarayonida meteorizm,

uning tadqiqot sohasida mavjudligi artefaktni keltirib chiqaradi. Bunday sharoitlarda ultratovush shifokorlari katta tajriba va ko'nikmalarni, davolovchi shifokorlar bilan yaqin aloqani va klinik ma'lumotlarni bilishni talab qiladi. Bunday tajriba ultratovush shifokorlarining bemorlar va jabrlanganlarni tekshirishda har kuni ishtirok etishi orqali to'planadi. Tibbiyot muassasamiz faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, kasbiy tajriba orttirish ultratovush tekshiruvini shifokorlarining bemorlar va jabrlanganlarni ommaviy qabul qilish jarayonida ultratovush tekshiruvini o'tkazish qobiliyatini oshirish imkonini beradi. Bundan tashqari, shoshilinch ko'rsatmalar bo'yicha ultratovush tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish, shuningdek, ayrim o'tkir kasalliklar uchun ultratovush tekshiruvini o'tkazish imkoniyatlari 2015-2018 yillarda maxsus tibbiy jurnalda chop etilgan maqolalarda keltirilgan, ultratovush bo'limi shifokorlari va ixtisoslashtirilgan bo'lim lim. shifokorlar hammualliflari: 1. Harbiy klinik hospitalning reanimatsiya bo'limlari va intensiv terapiya bo'limlarida og'ir kasal va jarohatlangan bemorlarni o'rganishda ultratovush diagnostikasining qiyinchiliklari va imkoniyatlari to'g'risida ("Rossiya janubining bosh shifokori" 2016); 2. Plevra oqishi diagnostikasi va davolashda ultratovush tekshiruvining imkoniyatlari ("Rossiya janubining bosh shifokori" 2015 yil). Afsuski, og'ir bemorlarni va nisbatan yomonroq sharoitlarda jabrlanganlarni tekshirishda, yuqorida aytib o'tilganidek, yana bir qancha vazifalar mavjud. ultratovush shifokori darhol hal qilishi kerak, ammo ularning barchasini muvaffaqiyatli hal qilish qiyin muammo. Shunday qilib, barcha holatlarda emas, balki bemor majburiy holatda bo'lganida, organlar shikastlanganda, ichakning bo'shliqlarida qorin bo'shlig'ining turli qismlarida suyuqlikni aniqlash mumkin. Ko'krak qafasi a'zolarining shikastlanishi va ko'krak qafasi va qorin a'zolarining kombinatsiyalangan shikastlanishi, shuningdek, operatsiyadan keyingi bemorlarda plevra bo'shliqlarida suyuqlikni aniqlash va uning joylashishini va ponksiyon uchun miqdorini aniqlash qiyin. Nafas olish etishmovchiligi paytida taloq va jigarni tasavvur qilish juda qiyin va o'pka sun'iy shamollatish qurilmasida bo'lsa, ularning zararlanishini istisno qilish mumkin emas. Jiddiy

meteorizm bilan oshqozon osti bezining o'tkir kasalliklarini tashxislash samaradorligi sezilarli darajada kamayadi. Bemorni sun'iy shamollatish paytida chalqancha yotishgama majbur qilganda, buyraklar va retroperitoneal bo'shliqni ko'rish ham sezilarli darajada qiyinlashadi. Bizning ma'lumotlarimizga ko'ra, ultratovush tekshiruvini o'tkir xoletsistit va surunkali kalkulyoz xoletsistitning kuchayishi (96%) tashxisida eng samarali hisoblanadi. Xoledoxolitiazda umumiy o't yo'lidagi toshlarni aniqlash samaradorligi sezilarli darajada past (76%). Buyrak kolikasida qorin bo'shlig'i tizimlarining kengayishini, siydik yo'llarining obstruksiya sabablarini aniqlash va dastlabki tadqiqot davomida ularning o'tkazuvchanligini aniqlash muammosi 93% ga etadi. O'tkir pankreatit va surunkali pankreatitning kuchayishi bilan ultratovush tekshiruvining samaradorligi 76%, ichak tutilishida -82%, o'tkir appenditsitda -81% ni tashkil qiladi. Plevrabo'shlig'ida suyuqlik mavjud bo'lganda, ultratovushning samaradorligi deyarli 98% ni tashkil qiladi, bu rentgen usullari bilan tekshirilgandan sezilarli darajada yuqori. Qorin bo'shlig'i shikastlanganda organlarning shikastlanishining bevosita belgilarini aniqlash samaradorligi: jigar uchun -63%, taloq uchun -84%, buyraklar uchun -75%. Qorin bo'shlig'ida erkin suyuqlikni aniqlash darajasi 86%, to'sda esa 89% ni tashkil qiladi. Boshqa usullar (KT, rentgen usullari, endoskopiya) bilan o'z vaqtida qo'shilganda diagnostika samaradorligi 82-90% ni tashkil qiladi, bu yuqoridagi usullarning texnik imkoniyatlarini, tadqiqot hajmini kamaytirish va ulardan maqsadli foydalanish imkonini beradi. Ushbu muammo bemorning davolovchi shifokori va tegishli diagnostika bo'limlari shifokorlari bilan birgalikda amalga oshiriladi.

ADABIYOTLAR

1. Allohverdov Yu. A. Ultratovush diagnostikasi. Atlas: o'quv va amaliy qo'llanma. -Rostov-na-Donu: Tibbiyot, 2013.-324 p.

2. Mitkov V.V. va boshqalar. Ultratovush diagnostikasi bo'yicha amaliy qo'llanma. -M.: Vidar-M, 2011.-712 b.

3. Safonov D.V., Shaxov B.E. Plevral efüzyonlarning ultratovush diagnostikasi: darslik. -M.: Vidar-M, 2011.-104 b.

4. Paskar S. B., Chernov Z. V. O'tkir pankreatitning turli bosqichlarida ultratovush semiotikasi // 2-xalqaro materiallar. Kongress "Nevskiy radiologik forumi -2005 yil". -Sankt-Peterburg: SPBMAPO nashriyoti, 2005. -P. 90-91.

5. Mamoshin A.V., Borsukov A.V. Dastlabki bosqichlarda o'tkir destruktiv pankreatitni tashxislashda murakkab ultratovush tomografiyasi // 2-xalqaro materiallar. Kongress "Nevskiy radiologik forumi -2005 yil". 91-92 b.

RADIOLOGIYA –RENTGEN NURLARI

Assistent: **Umarov Farrux**

Ordinator: **Keldibekov Jahongir**

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti DKTF

Tibbiy Radiologiya kafedrası

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada rentgen nurlarining tuzulishi, xossalari, insonlarga ta'siri, xususan, xomilaga ta'siri haqida ma'lumotlar keltirilgan.

***Kalit so'z:** rentgen nurlari, nur ta'siri, xomiladorlik va uning bosqichlari, trimestr, nur chiqarish usuli, xomiladorlik davrida nurdan xalos bo'lish, tavsiya etiladigan tekshiruv usullari.*

Rentgen-bu diagnostika maqsadida tanani tekshirishning tibbiy usuli. X-nurlarining xossalari inson tanasining har qanday jarohatlar yoki siljishlar tufayli zichligi buzilgan qismlarini yoritishga imkon beradi. Radiatsiya natijalari rentgen plyonkalarida ko'rsatiladi, bu yerda suyaklar yoki yumshoq to'qimalarda mavjud buzilishlar aniq ko'rinadi. Rentgen nurlanishi zararli hisoblanadi, chunki hujayralari bo'linish holatida bo'lgan to'qimalardan o'tib, rentgen nurlari ularni ichkaridan shikastlaydi. Shu bilan bir qatorda genetik ma'lumotning asosiy tashuvchisi bo'lgan DNK zanjirlarini buzadi va uning nobud bo'lishiga olib keladi. Rentgen nurlari hujayra ichidagi suvni qisman ionlashtiradi, bu juda ko'p miqdordagi erkin radikallarning (asosan H⁺ va H₂O⁻) paydo bo'lishiga olib keladi, ular juda reaktivdir. Ular hujayra ichidagi nuklein kislotalar va oqsillarga hujum qilib, ularni to'mma'noda parchalaydi. Buning natijasida hayotga qodir bo'lmagan yoki mutant hujayraning paydo bo'lishiga olib keladi va ular qanchalik ko'p bo'lsa, anomaliyalarning rivojlanish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi.

Rentgen nurlari bo‘linish jarayonida bo‘lgan hujayralarga eng xavfli omillardan biri bo‘lib hisoblanadi. Hujayralar oxir-oqibat mutatsiyaga uchrashi va hayotiy bo‘lmasligi mumkin. Xomiladorlik vaqtida hujayralar faol bo‘linish jarayonida bo‘ladi. Shuning uchun homiladorlik paytida rentgen nurlari xavflidir. Homiladorlik davrida homilaga umumiy radiatsiya ta‘siri 0,3 mSv dan oshmasligi kerakligi haqida qoida mavjud, bu taxminan o‘pkaning bir martalik rentgen tekshiruvigato‘g‘ri keladi. Agar homila ta‘sir qilish darajasi ushbu qiymatdan ancha yuqori bo‘lsa (30 mSv yoki undan ko‘p bo‘lsa, buholat takroriy rentgen muolajalari paytida, xususan, ichak, siydik pufagi va boshqalarni ko‘p marta floroskopiya qilish bilan sodir bo‘lishi mumkin) shifokorlar ko‘pincha davolashni to‘xtatishni tavsiya qiladilar.

Xomiladorlik davri rentgen nurlarning ta‘sirini o‘rganish uchun bu davrni 3 ta bosqichga bo‘lib o‘rganishimiz mumkin. Homiladorlik bosqichlari shifokorlar tilida trimestr deyiladi.

- 1-trimestr. 1-haftadan 13-haftagacha;
- 2-trimestr. 14-haftadan 26-haftagacha;
- 3-trimestr. 27-haftadan 40-haftagacha;

1 trimestrda rentgenografiyaning rentgen tekshiruvini o‘tkazish uchun eng xavfli davr birinchi hisoblanadi. Aynan eng muhim organlar -yurak, umurtqa pog‘onasi, o‘pka, ko‘rish organlarining shakllanishidavrida tug‘ma nuqsonlar va patologiyalarni rivojlanish xavfi yuqori. Ko‘plab o‘tkazilgan tadqiqotlar natijalari homila tushishi yoki homila xiralashishi mumkinligini ko‘rsatadi. Agar ayolga rentgenogramma juda erta (4-5 haftagacha) qilingan bo‘lsa, shifokor homiladorlikni to‘xtatishni tavsiya qilishi mumkin, chunki irsiy patologiyasi bo‘lgan bola tug‘ilish ehtimoli nurlanish darajasining oshib ketishi natijasida ham kelib chiqishi mumkin. Homiladorlikning 4-8 xaftaligida, yurakning shakllanishi va rivojlanishi sodir bo‘lganda, ionlashtiruvchi nurlanish uning qopqoq apparatida ko‘plab nuqsonlarga yoki poydevorning (yurak mushagining) nuqsonlariga olib kelishi mumkin. 6-7 xaftada timus bezining shakllanishining buzilishi va jiddiy

immunitet tanqisligi, 11-12 xaftada -suyak iligi faoliyatini to'xtatishi, o'tkir leykemiya yoki og'ir anemiya rivojlanishiga olib keladi.

2 va 3 trimestrda xomilalik to'qimalarning zichligi oshadi va rentgen nurlanishi unga kamroq zarar etkazadi, ammo bu protsedura xavfsiz bo'ladi degani emas. Rivojlanishning buzilishi xavfi, shuningdek, homiladorlikning to'satdan susayishi yoki to'xtatilishi xavfi hali ham mavjud. Shuningdek qon tizimi (ularning eng keng tarqalgani anemiya) va bolaning oshqozon-ichak trakti (doimiy axlat buzilishi) patologiyasini istisno qilib bo'lmaydi. Bu juda kamdan-kam hollarda sodir bo'ladi, ammo bunday imkoniyatni butunlay istisno qilish mumkin emas, shuning uchun shifokorlar rejalashtirish bosqichida barcha surunkali kasalliklarni davolashni maslahat berishadi. Agarda rentgenogramma o'tkazilib radiatsiya nurlari organizmga kirgan bo'lsa unga yordam beradigan bir nechta maslahatlar mavjud. Masalan, sut va sut maxsulotlari homilador ayolga hech qanday zarar etkazmaydi va radiaktiv nur ta'sirida hosil bo'lgan erkin radikallarni olib tashlashga yordam beradi.

Agarda homiladorlik vaqtida tish og'rig'i, pnevmoniya, suyak sinishi va boshqa ko'plab patalogik hollarda tekshiruvlar o'tkazish zarur bo'lsa, quyidagi xavfsiz usullardan foydalanish maslahat beriladi:

- * Ultratovush diagnostikasi;
- * Magnit-rezonans tomografiya;
- * Viziograf.

MRT 1970-yillarning boshida ingliz olimi P. Lauterburg magnit maydonda gradient yaratish orqali ikki o'lchovli tasvirni olish imkoniyatini ochdi. Amerikalik olim P. Mansfield P. Lauterburg tadqiqotlarini ishlab chiqdi va bu signallarni ikki o'lchovli tasvirga aylantira oladigan matematik tizimni yaratdi. 2003yilda P. Mansfield va P. Lauterburg MRT sohasidagi tadqiqotlar uchun Nobel mukofoti bilan taqdirlandilar.

Ultratovushning fizik asosipiezoelektrik effektdir. Ba'zikiyoviybirikmalarning monokristallari (kvars, bariy titanat) ultratovush to'lqinlari ta'sirida deformatsiyalanganda, bu kristallar yuzasida qarama-qarshi belgili elektr zaryadlari

paydo bo‘ladi. Ularga o‘zgaruvchan elektr zaryadi qo‘llanilganda, ultratovush to‘lqinlarining chiqishi bilan kristallarda mexanik tebranishlar paydo bo‘ladi. Bir xil piezoelektrik element muqobil ravishda qabul qiluvchi yoki ultratovush to‘lqinlarining manbai bo‘lishi mumkin. Ultratovush qurilmalaridagi bu qism akustik o‘zgartirgich, transduser yoki transduser deb ataladi. Yuqorida aytib o‘tilgan kristallar tovush to‘lqinlarini qabul qilish va uzatish uchun ishlatiladi. Shuningdek, datchikda tovush to‘lqinlarini filtrlovchi tovushni yutuvchi qatlam va kerakli to‘lqinga diqqatni qaratish imkonini beruvchi akustik linza mavjud.

Ushbu tekshirish usullarining afzallik taraflari quyidagilardan iborat.

- radiatsiya ta‘sirining yo‘qligi,
- xavfsizlik
- yuqori axborotlilik
- kasallikning dastlabki bosqichlarida diagnostika
- bemorning ahvolini dinamikada nazorat qilish

Demak, rentgen nurlariga ehtiyoj tug‘ilganda yuqorida aytib o‘tilgandek radiatsiya nurlanishi past bo‘lgan tekshiruv usullaridan foydalanish kerak. Hozirgi kunda radiologiyaning rivoji sababli rentgen nurlarining ta‘sirini pasaytiradigan usullar o‘ylab topilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.T.N.Ilyosov. Klinik radiologiya asoslari: Tibbiyot instituti talabalari uchun darslik. –T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2002.-520 b.
- 2.Umumiy va tibbiy radiologiya . O‘quv qo‘llanma [Matn]/darslik/ M.I. Bazarbayev, G.A.Radjabova, G.A.Bekmurodova,N.A.Fayziyeva, M.Q. Norbo‘tayeveva/Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi. –T.: Cho‘lpon nomidagi NMIU, 2019. –272 b.
- 3.<https://minikar.ru/uz/lyubov-i-otnosheniya/opasen-li-rentgen-beremennym-rentgen-pri-beremennosti-do-zaderzhki-chto/>
4. <https://uz.delachieve.com/x-nurlar-homiladorlik-davrida-xavfli-emasmi/>
5. <https://homiladorlik.uz/homiladorlik-taqvimi/homiladorlikning-1-haftasi/>

KORRUPSIYA -TARAQQIYOT KUSHANDASI

Abdusodiqov Abdulaziz Ahtam o'g'li

Termiz Davlat Universiteti Yuridik fakultet talabasi

Email: abdulazizbdusodiqov697@gmail.com

Yormatov Jasurbek Norqul o'g'li

Termiz Davlat Universiteti Yuridik fakultet talabasi

Email: yormatovjasurbek03@gmail.com

ANNOTATSIYA

Korrupsiya insoniyat oldidagi qadimiy illat va qoloqliklar sababchisi bo'lib kelmoqda. Korrupsiyaga qarshi kurashishda har bir shaxsning harakati davlati va millati uchun kelajakning poydevori hisoblanadi. Avvalambor, korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinsagina o'z oldimizga qo'ygan yuksak marralarga erisha olamiz. Biz korrupsiyaning oqibatlarini bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga o'tishimiz kerak.

Kalit so'zlar: *korrupsiya, konvensiya, qonunchilik, demokratik davlat, iqtisodiy mo'jiza, Forbes ro'yxati.*

CORRUPTION IS AN OBSTACLE OF DEVELOPMENT

ABSTRACT

Corruption is the cause of ancient evils and backwardness in front of humanity. Every individual's action in the fight against corruption is the foundation of the future for the state and the nation. First of all, we can achieve the high goals we have set for ourselves only if all layers of the population and the best specialists are involved in the fight against corruption. We need to move from fighting with the consequences of corruption to its early prevention.

Keywords: *corruption, convention, legislation, democratic state, economic miracle, Forbes list.*

Korrupsiya illati qadim - qadimdan insoniyatga ma'lum bo'lib, insonlar mazkur illat bilan qadim zamonlardan beri samarali kurashib kelmoqda. Lekin, shuncha davrlar o'tsa hamki insonlar ushbu illatni ildizi bilan yo'qotishning uddasidan chiqa olishmadi. Korrupsiya atamasining mohiyatiga to'xtaladigan bo'lsak, ko'pchilik korrupsiya so'zini tor manoda, ya'ni mansabdor shaxslarning o'z mansab mavqeidan shaxsiy manfaatlari yo'lida foydalanib sodir etilgan poraxo'rlik bilan bo'g'liq qilmishlarini tushunishadi. Biroq bu tushunchani to'laqonli anglash imkonini bermaydi. Korrupsiya so'zi asli lotincha "corrupti" so'zidan olingan bo'lib, "buzilish" degan ma'noni anglatadi. Qonunchiligimizda, jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni 3- moddasida korrupsiyaga quydagicha tarif berilgan.

"Korrupsiya - shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlari yoxud o'zga shaxslarning manfaatlari ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida foydalanish, huddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish."- deya qayd etilgan.

Demak, korrupsiya deganda mansabdor shaxs yoki davlat xizmatchilarining poraxo'rlik jinoyatlariga oid qilmishlari va o'zlarining mansab yoxud xizmat mavqeini suiistemol qilib, shaxsiy yoki boshqa shaxslarning manfaatlari yo'lida homiylik, mahalliychilik, tanish- bilishchilik, urug'-aymoqchilikka yo'l qo'yishlari ham nazarda tutiladi.

Korrupsiya albatta bugun paydo bo'lgan illat emas, u qadimdan buyon mavjud bo'lib kelmoqda.

Qadimda yunon faylasufi Aristotel shunday degan: "Har qaqnday davlat tizimida—qonunlar va boshqa farmoishlar orqali ishni shunday tashkil qilish kerakki, unda mansabdor shaxslarni noqonuniy yo'l bilan boyishiga yo'l qo'yimaslik lozim".

G'arb mutafakkirlaridan biri Charl Mantesko korrupsiyani quydagicha talqin etgan.

“Asrlar tajribasidan ma’lumki har qanday hokimiyat vakolatga ega bo‘lgan shaxs, uni suiiste’mol qilishga moil bo‘ladi va ma’lum bir maqsadga erishmaguncha shu yoldan toymaydi.”

Karrupsion qilmishga oid munosabat vatanimiz tarixida ancha qadimdan mavjud. Xususan, buyuk bobakalonimiz sohibqiron Amir Temurning “Temur tuzuklari” asarida ham amaldorlar xalqdan o‘lpon (soliq) yig‘ishda ham, “Ipak yo‘li” dan o‘tayotgan savdogarlar karvonlaridan olinadigan yig‘mlarni olishda adolatli va insof bilan yondashishlari belgilab qo‘yilgan. O‘z davrining mutafakkirlari bo‘lmish Alisher Navoiy, Mirzo Ulug‘bek, Ahmad Donishlarning asarlarida ham amaldorlar tomonidan oddiy xalqni ishonchini suiiste’mol qilish xolatlari qattiq tanqid ostiga olingan.

Hozirgi kunda mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish va uning oldini olish bo‘yicha salmoqli ishlar qilinmoqda. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev Oliy Majlis palatalarining qoshma majlisidagi “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi ma’ruzasida: “Jamiyatimizda korrupsiya, turli jinoyatlarni sodir etish va boshqa huquqbuzarlik holatlariga qarshi kurashish, ularga yo‘l qo‘ymaslik, jinoyatga jazo,algatta, muqarrar ekani to‘grisuidagi qonun talablarini amalda ta‘minlash bo‘yicha qat‘iy choralar ko‘rishimiz zarur” deb takitladi.

O‘zbekiston Respublikasining 2017 yil 3 yanvarda qabul qilingan “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida “, "Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida", "Ma‘muriy tartib taomillar to‘g‘risida", shuningdek 2021 yil 18 noyabrda korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi takomillashtirilish munisabati bilan ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish tog‘risida"gi qonunning qabul qilinishi korrupsiya illatining oldi olinishiga zamin yaratmoqda. Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha xalqaro hujjatlar qabul qilingan bo‘lib , xususan, “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risudagi Amerika davlatlari konvensiyasi” (1996),”Jinoyatchilikka qarshi kurashishda MDHga azo davlatlarining xamkorligi to‘g‘risida bitm (1998), Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to‘g‘risida konvensiya (Yevropa Kengashi, 1999), Korrupsiya uchun jinoiy javobgarlik to‘g‘risida konvensiya (Afrika Ittifoqi, 2003), Korrupsiyaga qarshi kurash bo‘yicha

BMT konvensiyasi (2003) kabi hujjatlar korrupsion jinoyatlarga qarshi kurashish va oldini olishda asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurashish va uning oldini olishga doir ishlar dunyo davlatlari qonunlarida qat’iy belgilangan. Xususan, Singapur “iqtisodiy mo‘jizasi” asoschisi Li Kuan Yu “Menda ikkita yo‘l bor edi: Birinchisi-o‘g‘irlash va do‘stlarim hamda qarindoshlarimni “Forbes” ro‘yxatiga kiritish, bu bilan xalqimni quruq yerda qoldirish. Ikkinchisi – xalqimga xizmat qilish va mamlakatni dunyoning eng yaxshi davlatlari o‘nligiga kiritish. Men ikkinchisini tanladim...” deya javob bergan edi siyosat arbobi.

Korrupsiyaning davlat va jamiyatga quydagi zararlarini keltirib o‘tish mumkin. Xususan, demokratiya va demakratik tizimning mustahkamlanishiga salbiy tasir qiladi, jamiyat tarraqiyoti uchun eng muhim omil bo‘lgan, tinchlik, osoyishtalik, adolat, qonun ustuvorligi, kabi ijtimoiy va huquqiy qadiryatlarning buzulishiga olib keladi. Bundan tashqari bozor iqtisodiyoti qonunlarining buzulishiga, jamiyatda nosog‘lom muhitning shakillanishiga zamin yaratadi.

XULOSA o‘rnida shuni takidlash kerakki, korrupsiyaga qarshi kurashni olib borish faqat davlat organlarining emas, balki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining, ommaviy axborot vositalarining ham vazifasi hisoblanadi. umumiy qilib aytadigan bo‘lsak, korrupsiya illatini oldini olishda o‘zini shu vatanning fidoyi farzandiman degan har bir kishi ishtirok etishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.B.A.Aliyev.A.Muxtorov.(2021) O‘zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurashish strategiyasi. Inovatsiyon rivojlanish nashriyoti.

2.B.I.Isroilov.E.F.Gadoyev. Korrupsiya va unga qarshi kurashishga oid atamalar izohli lug‘ati. (2019) . Tafakkur nashriyoti.

VEB SAYTLAR

1. www.lex.uz
2. www.advice.uz.

ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ И ЛЕКСИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ НАРЕЧИЙ В СТАРОФРАНЦУЗКАХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ

Турсунова Мадина

магистрант ФерГУ

2-курс лингвистики французского языка

АННОТАЦИЯ

В этой научной статье выражено орфографические и лексические изменения наречий в старофранцузках письменных источниках. В статье представлено причины и результаты орфографических и лексических изменений наречий в старофранцузках письменных источниках с примерами.

Ключевые слова: *конъюнктивный оборот, определитель, неопределенное значение, наречия *quel que, rien, tant.**

ABSTRACT

This scientific article expresses spelling and lexical changes in adverbs in Old French written sources. The article presents the causes and results of spelling and lexical changes in adverbs in Old French written sources with examples.

Key words: *conjunctive phrase, determiner, indefinite meaning, adverbs *quel que, rien, tant.**

ВВЕДЕНИЕ

В изучении наречия старофранцузского языка, мы часто встречаем некоторые орфографические и лексические изменения наречий в старофранцузках письменных источниках. Следовательно этим, мы представим несколько примеров на старофранцузкие наречия и их изменения чтобы решить проблематические ситуации в чтении старофранцузких письменных источников.

ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ

Quel que «Что бы» и *quel qu(e) onques* «какие бы» ни находились в начале конъюнктивных оборотов, вводящих обобщающее относительное значение с противоположным значением (по сравнению с основным предложением), такое как *qui que*, *que que* и т. д. Таково их классическое значение в старофранцузском языке XII и XIII веков. С двенадцатого века *quelque* некоторые из них стали использоваться в качестве определителя в определенных застывших фразах, таких как *a quelqu'enui* и особенно *a quelque peine*. Но в таком случае *quelque* «что-то» вовсе не означает неопределенности, как в современном французском языке. Оно имеет соизъятельное значение по отношению к главному предложению: *a quelque peine* означает «non sans peine, bien difficilement, avec beaucoup de peine» «не без труда, очень трудно, с большим трудом»: *A quelque poinne se dreça* («*Il se releva très difficilement*») («Он встал очень трудно»), (Erec, v. 3036); *Si li a dit a quelque painne* («*Elle lui a dit non sans peine*») («Она рассказала ему не без труда»), (Cligés, v. 4260); *Quelconques robes que il aient* («*Quels que soient les vêtements qu'ils portent*») («Какую бы одежду они ни носили»), (Roman de la Rose, т. 11049).

РЕЗУЛЬТАТЫ

Rien, от латинского *rem*, этимологически не имеет положительного значения. *Rien* обычно не используется в качестве существительного в значении «chose» «вещь» или «créature» «создание»: *Tute rien turne en declin, / Tut chiet, tut moert, tut trait a fin : / Tur funt, mur chiet, rose flaistris, / Cheval trebuche, drap viescist, / Huem moert, fer use, fust purrist, / Tute rien faite od mein perist* («*Toute chose connaît le déclin, tout tombe, tout meurt, tout a une fin : la tour s'écroule, le mur tombe, la rose se fane, le cheval trébuche, l'étoffe s'use, l'homme meurt, le fer s'altère, le bois pourrit. Toute chose faite avec la main est vouée à la mort*») («Все рушится, все падает, все умирает, все имеет конец: башня рушится, стена роза увядает, конь спотыкается, ткань изнашивается, человек умирает, железо портится, дерево гниет. Все, что сделано руками, обречено на смерть») (Ру, III, т. 131).

ОБСУЖДЕНИЕ

Rien очень рано не принимает неопределенного значения «quelque chose» «чего-то». В отрицательных предложениях оно продлевает и усиливает отрицание *ne* в смысле «de rien, en rien» «ничего». Именно наличие отрицания *ne* придает *rien* ничему отрицательное значение: *li reis rien ne lui donna* («*le roi ne lui donna rien*») («король ничего ему не дал»), (Мари де Франс, Ланваль, т. 32). В любом сомнительном контексте или отрицательной окраске (вопросительные, гипотетические, сравнительные предложения, придаточные предложения, зависящие от основного отрицания, предложения, введенные *ainz que* или *sans* и т. д.), при отсутствии отрицания *ne*, *rien* не сохраняет положительное значение «quelque chose» «что-то»: *Seneschax, savez an vos rien ?* («*Sénéchal, savez-vous quelque chose à ce sujet ?*») («Сенешаль, ты знаешь что-нибудь об этом?»), (Erec, v. 1114); *Mes ainz que de lui rien vos die* («*Mais avant que je vous dise quelque chose à son sujet*») («Но прежде чем я расскажу вам что-нибудь о нем»), (Cligés, т. 11).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Tant используется в старофранцузском языке как определитель (от *tantus*) или как наречие (от *tantum*). Мы отметим:

что определитель *tant* используется точно так же перед существительным в единственном числе (с собирательным значением), как и перед существительным во множественном числе: *Tant baron voit et tante beste* («*Il voit tant de barons et tant de bêtes*») («Он видит так много баронов и так много зверей»), (Renart, v. 1565);

за этим наречием *tant* следует или нет предлог *de*: *Tant i avra de besanz esmerez* («*Il y aura tant de besants d'or fin*») («Будет так много безантов чистого золота»), (Роланд, т. 132).

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Aebischer Verena & Forel Claire, *Parlers masculins, parlers féminins?*, Neuchâtel-Paris, Delachaux et Niestlé, 1983.
2. Armstrong Nigel, Bauvois Cécile, Beeching Kate & Bruynincks Marielle, *La langue française au féminin. Le sexe et le genre affectent-ils la variation linguistique?*, Paris, L'Harmattan, 2003.
3. Claudio Galderisi et Jean-Jacques Vincensini. *De l'ancien français au français moderne. Théories, pratiques et impasses de la traduction intralinguale*. 2015, Brepols Publishers n.v., Turnhout, Belgium.
4. Bernstein Basil, *Langage et classes sociales*, Paris, Minuit, 1975.
5. Турсунова, М. (2023). СТАРОФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК В IX-XIII ВЕКАХ. *SCHOLAR*, 1(31), 84-88.
6. Турсунова, М. (2023). ЛАТЫНЬ КАК ЯЗЫК СОЦИАЛЬНОГО ПРОГРЕССА СТАРОФРАНЦУЗКОГО ЯЗЫКА. *SCHOLAR*, 1(31), 89-92.
7. Турсунова, М. (2023). СИНТАКСИС В СТАРОФРАНЦУЗКАХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ. *SCHOLAR*, 1(16), 73-77.
8. Турсунова, М. (2023). ГРАММАТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СТАРОФРАНЦУЗКАХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ. *SCHOLAR*, 1(16), 78-81.
9. Турсунова, М. (2023). МЕСТОИМЕНЕНИЯ И ДЕТЕРМИНАНТЫ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16), 307-309.
10. Турсунова, М. (2024). НАПИСАНИЕ И ПРАВОПИСАНИЕ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 84-87.
11. Турсунова, М. (2024). ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ФРАНЦУЗСКОГО АКЦЕНТА И ЕГО ИЗМЕНЕНИЯ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 88-91.
12. Турсунова, М. (2024). НАПИСАНИЕ И ПРАВОПИСАНИЕ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 84-87.
13. Турсунова, М. (2024). ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ФРАНЦУЗСКОГО АКЦЕНТА И ЕГО ИЗМЕНЕНИЯ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 88-91.

НАРЕЧИЕ И ЕГО ЛЕКСИЧЕСКО-СИНТАКТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ

Турсунова Мадина

магистрант ФерГУ

2-курс лингвистики французского языка

АННОТАЦИЯ

В этой научной статье выражено наречие и его лексическо-синтактические изменения в старофранцузском языке. В статье представлено лексическо-синтактические и лингвистические изменения наречий старофранцузского языка с примерами.

Ключевые слова: наречие, отрицание, наречия *neïs, nul, on, hom, plusiors*, гипотетические, вопросительные, сравнительные, неопределенные относительные предложения.

ABSTRACT

This scientific article expresses the adverb and its lexical-syntactic changes in the Old French language. The article presents lexical-syntactic and linguistic changes in adverbs of the Old French language with examples.

Key words: adverb, negation, adverbs *neïs, nul, on, hom, plusiors*, hypothetical, interrogative, comparative, indefinite relative clauses.

ВВЕДЕНИЕ

Наречие может сопровождать местоимение или существительное со значениями латинского *ipse* «*même, précisément, (mon, ton, son) propre*» «даже, точно, (мой, твой, его) собственно»: *lui meïsmes en oblie* («*Il n'a plus conscience de son propre moi*») («Он больше не осознает самого себя»), Ланцелот, т. 715); *li rois*

connut lors primes / Que c'estoit sa feme meïsmes («Le roi découvrit alors que c'était sa propre femme» («Король тогда обнаружил, что она была его собственной женой»)), (William of England, v. 2542).

ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ

Neïs, neis, nois, nes, nis (*nec ipse) изначально является отрицательным наречием, означающим «*pas même*» «даже не».

1) Оно используется в отрицательных предложениях в значении «*pas même, même pas*» «даже, даже не»: *Neïs vostre oncles nel set mie («Même votre oncle ne le sait pas» («Даже твой дядя не знает этого»)), Cligés, v. 5183); Onques pou pensai, nois en songe («Je n'ai jamais eu cette pensée, même pas en rêvant» («Я никогда не думал об этом, даже во сне»)), Ysopet de Lyon, 2, 23).*

2) Употребляется в утвердительных предложениях в значении «*même*» «такой же»: *Quanque il ot m'abandona, / Neïs sa fille me dona («Il mit à ma disposition tout ce qu'il avait ; il m'offrit même sa fille» («Он отдал в мое распоряжение все, что у него было; он даже предложил мне свою дочь»)), Erec, v. 6547).*

РЕЗУЛЬТАТЫ

1) Несмотря на свое отрицательное значение, *nul* (*negun*, etc.) всегда сопровождался отрицанием, начиная с древнейших текстов: *Par nule guise ne s'en volt esloinier («A aucun prix il ne veut s'en éloigner» («Ни за какую цену не хочет отойти от него »)), (Алексей, 36).*

2) В гипотетических, вопросительных, сравнительных, неопределенных относительных предложениях, где *nul* не сопровождается отрицанием, то есть в любом сомнительном контексте, где есть колебания между положительным значением и отрицательным значением, *nul* принимает положительное значение «*un, quelqu'un*» «один, кто-то»: *Mes commant osa nus ce dire ? («Mais comment quelqu'un a-t-il osé soutenir cela ?» («Но как кто-то посмел это поддержать?»)), Le Roman de la Rose, v. 17307); s'il trove el vergié nului («s'il trouve quelqu'un dans le verger»)), («если он найдет кого-нибудь в саду»)), Perceval, v. 6744).*

ОБСУЖДЕНИЕ

On (от латинского *homo*), который иногда выступает в форме *on*, а иногда в форме *en*, *an*, выполняет только функцию субъекта и обозначает неопределенного деятеля (либо индивида, либо совокупность индивидов, из которых ни один не определен) не может или не хочет указывать личность).

1) В прямой речи замена на конкретного личного местоимения *on* (*je*, *tu*, *il*, etc.) (*я*, *ты*, *он* и т. д.) объясняется аффективными причинами: усмотрением, презрением и т. д. *On introduit alors une distance entre le locuteur et autrui* Затем *On* между говорящим и другими устанавливается дистанция: *Que vent on chaiens ?* («*Que vend-on ici ?*»), («*Что мы тут продаем?*») «Свято-Николаевская игра», т. 256).

2) В повествовании *on* стало, начиная с двенадцатого века, неопределенным местоимением. Но он сохраняет некоторые следы своего первоначального значения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В старых текстах, где оно все еще пишется *hom* и где оно может предшествовать относительному, мы наблюдаем смещение существительного *hom* в сторону местоименного употребления: *Hom ki la vait repairer ne s'en poet* («*L'homme qui va là-bas ne va pas en revenir*»), («*Человек, который идет туда - бас не собирается возвращаться*»), Роланд, т. 293).

Даже в качестве местоимения *on* всегда может предшествовать артикль: *L'en ne doit pas tectre sa faulx en autruy blé* («*On ne doit pas mettre sa faux dans le blé d'autrui*») («*Не следует вкладывать свою косу в чужую пшеницу*»), (Притчи, 1497).

Plusiors (которое также встречается как *pluisors* или *plusors*) является определяющим местоимением, обозначающим множественность. Когда ему предшествует определенный артикль, оно означает «la plupart» «большинство»: *Mult s'esmerveillent li plusur* («*La plupart des gens sont fort surpris*») («*Большинство людей очень удивлены*»), (Bisclavret, т. 204).

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Aebischer Verena & Forel Claire, *Parlers masculins, parlers féminins?*, Neuchâtel-Paris, Delachaux et Niestlé, 1983.
2. Armstrong Nigel, Bauvois Cécile, Beeching Kate & Bruynincks Marielle, *La langue française au féminin. Le sexe et le genre affectent-ils la variation linguistique?*, Paris, L'Harmattan, 2003.
3. Claudio Galderisi et Jean-Jacques Vincensini. *De l'ancien français au français moderne. Théories, pratiques et impasses de la traduction intralinguale*. 2015, Brepols Publishers n.v., Turnhout, Belgium.
4. Bernstein Basil, *Langage et classes sociales*, Paris, Minuit, 1975.
5. Турсунова, М. (2023). СТАРОФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК В IX-XIII ВЕКАХ. *SCHOLAR*, 1(31), 84-88.
6. Турсунова, М. (2023). ЛАТЫНЬ КАК ЯЗЫК СОЦИАЛЬНОГО ПРОГРЕССА СТАРОФРАНЦУЗКОГО ЯЗЫКА. *SCHOLAR*, 1(31), 89-92.
7. Турсунова, М. (2023). СИНТАКСИС В СТАРОФРАНЦУЗКАХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ. *SCHOLAR*, 1(16), 73-77.
8. Турсунова, М. (2023). ГРАММАТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СТАРОФРАНЦУЗКАХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ. *SCHOLAR*, 1(16), 78-81.
9. Турсунова, М. (2023). МЕСТОИМЕНЕНИЯ И ДЕТЕРМИНАНТЫ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16), 307-309.
10. Турсунова, М. (2024). НАПИСАНИЕ И ПРАВОПИСАНИЕ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 84-87.
11. Турсунова, М. (2024). ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ФРАНЦУЗСКОГО АКЦЕНТА И ЕГО ИЗМЕНЕНИЯ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 88-91.
12. Турсунова, М. (2024). НАПИСАНИЕ И ПРАВОПИСАНИЕ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 84-87.
13. Турсунова, М. (2024). ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ФРАНЦУЗСКОГО АКЦЕНТА И ЕГО ИЗМЕНЕНИЯ. *GOLDEN BRAIN*, 2(1), 88-91.

ODIL YOQUBOV IJODI MATYOQUB QO‘SHJONOV TALQINIDA (Matyoqub Qo‘shjonovning “Qalb pokligi” maqolasi asosida)

Nosirova Setora Narzulla qizi

Termiz davlat universiteti, O‘zbek filologiyasi fakulteti,
Filologiya va tillarni o‘qitish: O‘zbek tili ta’lim yo‘nalishi,
3-bosqich 121-guruh talabasi

ANNOTATSIYA

Matyoqub Qo‘shjonov samimiy va haqqoniy munaqqid olim. Odil Yoqubovning ijod yo‘li Matyoqub Qo‘shjonov talqinida ijodiy va haqiqiy yoritilgan.

***Kalit so‘zlar:** Matyoqub Qo‘shjonov, Odil Yoqubov, Odil Yoqubov ijod yo‘liga nazar.*

“Ma’lumki, tanqidchining kuchi, tanqidchining qadri, uning adabiy jarayonga ko‘rsatuvchi ta’siri bilan belgilanadi. Adabiy jarayonga ta’sir ko‘rsatish uchun tanqidchi g‘oyat chuqur, g‘oyat salmoqli, dalilli fikrlar, muammolar, mulohazalarni o‘rtaga tashlashi kerak. Fikr esa g‘oyibdan hosil bo‘lmaydi. Fikr bilimning hodisasi. Tanqidchi uchun esa g‘ayrat keng doiradagi bilim zapasi kerak”[1], – deya ta’kidlaydi Ustoz Ozod Sharafiddinov o‘zining “Tanqidchilik kasbi haqida” deb nomlangan maqolasida.

So‘zboshi sifatida ushbu fikrlarni bejizga keltirmadik: “El-yurt hurmati”, “Buyuk hurmati uchun” ordenlari sohibi, akademik, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi, filologiya fanlari doktori Matyoqub Qo‘shjonov o‘zining tanqidchilik faoliyatini olib borishda Ustoz Ozod Sharafiddinov ta’kidlagan xususiyatlarga, ya’ni haqiqiy tanqidchi vazifalarini to‘la-to‘kis ado etdi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Matyoqub Qo‘shjonov bir qancha ijodkorlar haqida maqola yozar ekan, avvalo, vijdon sofligiga, qalb pokligiga va haqqoniylikka qat’iyan amal qildi. U biror ijodkorni

shunchaki yaxshi ko‘rgani uchun alqab, shunchaki yoqtirmagani uchun loy chaplab yozadigan munaqqidlardan emas edi. Uning mana shunday go‘zal ijod namunalaridan biri yirik adabiy darg‘alarimizdan biri bo‘lgan Odil Yoqubov ijod yo‘liga, shaxsiy faoliyatiga bag‘ishlangan “Qalb pokligi” maqolasidir.

Tanqidchi maqolani boshlar ekan o‘tmishga nazar tashlaydi. Odil Yoqubovning ilk ijod namunalari “Tengdoshlar” hamda “Dadil qadam” deb nomlangan ilk kitoblari to‘g‘risida bahs yuritadi. Asar to‘g‘risida adabiy guruh vakillarining munosabatlarini keltirib o‘tadi va shu o‘rinda Matyoqub Qo‘shjonovning o‘zi ham ushbu asarlarga munosabat bildirar ekan “... yosh adib uchun ular “dadil qadamlar”, degan ekanman”, degan fikrini faxr bilan esga oladi. Bu esdalik xotiralarni eslar ekan ijodkor fikr bildirishda adashmaganini pinhona faxr bilan takidlab, o‘zidan g‘oyibona mamnun bo‘ladi.

Odil Yoqubov haqida fikr yuritilar ekan, munaqqid Matyoqub Qo‘shjonov Odil Yoqubovni ham mazmun, ham shakl borasida barobar izlanganini, hech qachon o‘z ustida ishlashdan to‘xtab qolmaganini ta’kidlaydi. Adib endi bolalik taassurotlari asosida bitilgan asarlari bilan qanoatlanmay, katta hayot yo‘lidagi haqiqatlar asosida ijod qilishni oldiga maqsad qilgan holda adabiy maydonga “Chin muhabbat”, “Aytsam tilim, aytnmasam dilim kuyadi...” kabini asarlarini taqdim etganini samimiyat bilan yodga oladi.

“Muqaddas” qissasi. Odil Yoqubov adabiy ijod olamida tub burilish bo‘lishiga sabab bo‘lgan asar edi. Matyoqub Qo‘shjonov ushbu qissa haqida so‘z yuritar ekan, shunchaki o‘zining qarashlari bilan qanoatlanib qolmay, adabiy jarayonda ko‘zga ko‘ringan yirik vakillarning fikrlarini ham keltirib o‘tadi. Jumladan, Ozod Sharafiddinovning: “Men uning yozuvchi sifatida tug‘ilgan yilini 1961-yil, ya’ni “Muqaddas” qissasi bosilib chiqqan yildan, deb belgilardim”[2], –degan fikrlarini keltirib o‘tadi. Maqolada adib Odil Yoqubov ijodidagi yutuqli jihatlari bilan birgalikda kamchiliklarini ham keltirib o‘tadi. Ammo o‘z kasbining ustasi keltirgan salbiy tanqidiy qarashlarini yumshoqlik bilan izohlaydi. Ya’ni “... bu adibning badiiy mahorat sirlarini egallash borasida yo‘l qo‘ygan chekinishlari oqibati edi...”. Shu o‘rinda

o'quvchi sifatida munaqqidning "chekinishlari" degan so'ziga e'tibor qarataylik. Matyoqub Qo'shjonov bu so'z o'rniga jo'ngina qilib "xatolari" desa ham bo'lar edi, ammo munaqqid sifatida insoniylik va adib shaxsiyatiga hurmat doiralaridan chetlashmay mana shunday iliq so'zni tanladi.

Xulosa o'rnida aytadigan bo'lsak, Matyoqub Qo'shjonov ushbu maqolada Odil Yoqubovning boshqa asarlari to'g'risida ham mana shunday haqqoniy va samimiy fikrlar yuritar ekan, har doimgidek ilmiylik, haqiqat va hissiyot, ijodkorlik uyg'unligida ish olib borgan. Matyoqub Qo'shjonov faol munaqqidlarimizdan edi. Uning hayolida doimo bir emas, bir necha asarning tahlil qilish rejasi yurardi, u hayotning barcha sohalari bilan, uning hamma masalalari, muammolari bilan yaqindan qiziqadi, ko'rgan-kechirganlarini, bilganlarini aks ettirish orqali yuragida dard bo'lib yurgan, boshqalarni ham "bezota qilayotgan" muammolarni, kamchiliklarni topadi hamda tahlil va tanqid qiladi. Matyoqub Qo'shjonov hayot va adabiyot, yangi asarlar bilan hamnafas munaqqid olim edi. Matyoqub Qo'shjonov tanqidchilik ilmining katta yo'liga tushib olgan munaqqid edi. Ustozning qilgan ishlari, qoldirgan asarlari, tanqidchilik faoliyati biz yoshlar uchun o'rnak, namuna bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. B. Karimov. O'zbek adabiy tanqidi. Antologiya. –Toshkent: Turon-iqbol, 2011,
2. M. Qo'shjonov. Qalb pokligi // O'zbek adabiy tanqidi. Antologiya. –Toshkent: Turon-iqbol, 2011, 73-78-betlar.
3. O.Sharafiddinov, Tanqidchilik kasbi haqida // O'zbek adabiy tanqidi. Antologiya. –Toshkent: Turon-iqbol, 2011, 88-93-betlar.

SOME OPINIONS AND COMMENTS ON LINGUISTIC MEANS OF MAGIC AND WITCHCRAFT IN FAIRY TALES

Samadova Shaxnoza

O‘zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti 2-bosqich talabasi

ABSTRACT

Linguistic means or messages can be analyzed as linguistic units.

Some scholars call language units speech-specific units they describe by adding, because in linguistics, language and speech are related to each other, one cannot exist without the other. And other scientists distinguish language and speech units from each other. But still in linguistics, there is no clear measure for defining language and speech units. This article compare different opinions and comments of few scholars on the given issue.

Key words: *linguistic means, linguistic units, phonemes, lexemes, morphemes, legacy of storytelling, balance of black and white*

Many linguists consider phonemes, morphemes and lexemes, and as speech units sound, letter, word, phrase, sentence and they associate the text. The smallest part of linguistic units is a phoneme and it serves to distinguish the meaning of the words. Phonemes are not subdivided into smaller parts. Despite being the smallest fraction of a language, phonemes do an important function. All linguistic units own phonemes.

A linguistic unit after a phoneme is a morpheme. Its function is to express grammatical meaning or make words. If the meaning is the smallest unit that differentiates, the morpheme is the most meaningful is a small linguistic unit. That’s why the morpheme is small it is impossible to divide it into meaningful parts.

The next linguistic unit is lexeme. A lexeme is a lexical meaning of a language a dictionary of the language, without the additions of meaning and grammatical meaning.

It is said that it is a unique unit. Difference between lexemes and morphemes. The fact is that morphemes perform a grammatical function, while lexemes have a lexical meaning serves as meaning. For example: the morpheme -yapti is the present tense of the verb, indicates that the third person belongs to the unit. The meaning of a lexeme is called a lexical or dictionary meaning.

In scientific sources, the lexical meaning is also referred to as semema. We lexemes we can find it mostly in dictionaries. Our when we hear the lexeme in our mind, it is lexical, such as a person, object, event, sign-property meanings are formed. For example: let's take the word baby as a lexeme "newborn, needing mother's help, small human child" is dictionary means. The lexeme itself does not appear in speech independently. Because he is it is equal to the part, not the whole. It is a syntactic feature only after joining it becomes a whole and is independent in speech can appear.[5, 1-2]

Carrie Burnell has always been fascinated by fairy tales. Here, she explains why every culture has their own version of these stories, and why they continue to affect what we read today.

I have always loved the language of fairy tales and the way they command attention from the very first word: *once*.

It might be Once long ago on a night as dark as thunder. Or Once there was a queen who was as cruel as winter. Or, most familiar of all, Once upon a time...

From the moment the sentence is spoken, a soft magic descends and everyone knows to suspend their disbelief and listen instead with their childhood heart, as something quite special is about to unfold.

Balance of light and dark

Fairy tales are said to have begun as early as the 16th century and were short snippets of folklore, spoken out loud, depicting stories of great hardship, or wickedness that were resolved with an enchantment. They were distinguished from legends □ stories which implied a notion of truth and were predominantly aimed at children,

holding a poetic beauty and timelessness. In these legends, evil deeds or bleak circumstances were entwined with sentences that sang with hope.

In the fairy tale, no matter how terrible the situation faced by our protagonist, it is lightened by brief sprinkles of magic, heroic acts and often love. The glory of the fairy-tale villain is never long lived, their all-consuming darkness being balanced with the light of a kind deed or fairy godmother.

Fairy tales exist in every culture and language. They embolden our childhoods with a shared experience of storytelling, a brightening of our imaginations and an emotional response to literature. They are warnings learned from a safe distance. The action is always happening in a different time to our own, so the danger isn't threatening.

Fairy tales in every culture

These much-loved stories are part of our cultural heritage and are often the root from which classical children's books have blossomed. They are a global phenomenon, having whispered their way around the world, incorporating multiple changes along the way.

For instance, Cinderella has its origins in Chinese culture, yet there are 500 different versions of Cinderella that have been found in Europe alone. In earlier translations, the fairy godmother takes the role of a fish, who grants Cinderella her wishes. In another telling, there is no actual fairy godmother but a tree that has grown upon the grave of Cinderella's mother. Cinderella cries at the root, watering the tree with her tears, and the tree produces everything she needs: the dress, the coach, the shoes... Amazing!

In an early French version, Cinderella is not a poorly treated parlour maid, but a highly gifted witch who is very pragmatic and has the ability to appear invisible and tame birds.

The version of the Cinderella tale that we know best also comes from France, where the description of the glass slippers was originally *pantoffles en vair*, which means slippers of white squirrel fur. It's believed this was mistranslated or misheard

as *pantoufle en verre* : slippers of glass. Hence, in our beloved version, Cinderella goes to the ball in magnificent but highly unwearable glass high heels.

But this hardly matters. If anything, it adds to the wonder. Cinderella is going to the ball in a pumpkin coach. Nothing about that night is supposed to be real. In contrast to the cruelty she has suffered, this is a night of extraordinary happenings and the glass slippers are simply a dazzling part of it.

And it's that which I love best: the commitment to creating something gloriously spellbinding. The way the shoes appear, with the help of a magic wand, is startling, exquisite and joyously unbelievable. It almost doesn't matter what the slippers are made from, if they are too grand or "out of reach" for seemingly normal people to ever own.

I love that the translator mistook fur for glass without question. To me, white squirrel fur is as unexpected as glass. I wouldn't imagine wearing either. Yet, both capture my imagination. Both flavour Cinderella's special night with wonderment. Both are memorable for years to come, as a moment of absolute triumph.

Legacy of storytelling

With the passing of time, the language of fairy tales has altered, so that readers of every age can still engage with the story. If we tried to read a fairy tale from a hundred years ago, we might grasp the meaning but the phrasing would seem peculiar.

I love that a fairy tale can pass through so many diverse societies and the language is able to capture the essence of enchantment, so the heart of the story prevails: the dark and the sorrow, the brilliance, and the utterly gorgeous and astonishing shoes, are still meaningful hundreds of years later. And the influence of fairy tales can still be found in brand-new books being published today.

Carrie Burnell on how fairy tales can help every child to love storytelling

Take any of your favourite books or well-loved children's classics: *Harry Potter*, *Peter Pan*, *Lemony Snicket's A Series of Unfortunate Events*, or Phillip Pullman's *His Dark Materials*. You may consider these books to be very modern, or quintessentially British, but they all take inspiration from a legacy of storytelling that

has woven its way through a myriad of times and cultures, making literature as powerful a part of our future as it is our history. [6, 1-2]

Near a great forest there lived a poor woodcutter and his wife, and his two children; the boy's name was Hänsel and the girl's Gretel. They had very little to bite or to sup, and once, when there was great dearth in the land, the man could not even gain the daily bread. Hänsel and Gretel, Grimm's Fairy Tales

When we read our children the story of Hänsel and Gretel, the names give away that it is a story of German origin. Or is it? Although *Hänsel and Gretel* is recorded in Grimm's Fairy Tales [1], versions of the story exist in Baltic countries and in France. It's been suggested that the story might have its origins in the 14th century great famine that struck Europe [2], or even earlier as a rite-of-passage tale in proto-Indo-European society [3]. The prospect of oral traditions dating back thousands of years is startling. But now, a new study by Sara Graça da Silva and Jamshid Tehrani [4] suggests that some common fairy tales can indeed be traced back to the origin of the Indo-European language family [5, 6, 7, 8, 9], perhaps as far as 7,000 years ago.

The Indo-European language family is a collection of related languages that probably arose in Anatolia [7, 8, 9] and is now spoken all over western Eurasia. Its modern descendants include the Celtic, Germanic and Italic or Romance languages of western Europe, the Slavic languages of Russia and much of the Balkans, and the Indo-Iranian languages including Persian, as well as Sanskrit and most of the languages of the Indian sub-continent.

To trace the ancestry of fairy tales within this family, da Silva and Tehrani [4] had to overcome two problems that bedevil attempts to study the history of cultural traditions. One is that fairy tales are not only transmitted vertically or down the generations but can also be copied among contemporary populations. In the extreme, a fairy tale could be present among a group of contemporary cultures not as a result of a deep and shared ancestry, but because of this horizontal transmission. The second is that fairy tales, like many oral traditions, have only been written down in

comparatively recent times, meaning that fossil records more than a few hundred years old are often difficult to come by.

The authors tackled both of these problems using computational and statistical methods originally developed by evolutionary biologists to infer family trees or phylogenies, and to reconstruct the features of ancient species using information solely from contemporary specimens [10]. Phylogenies are a mainstay of biological research, recording the patterns of descent and splitting or speciation events leading from a past common ancestor to a set of contemporary populations. They are typically inferred from similarities and differences among gene sequences.

Da Silva and Tehrani [4] turned not to genes but to recent published phylogenies of the Indo-European languages derived from applying the evolutionary methods to vocabulary data [7, 8]. Language evolves faster than genes and language is predominantly vertically transmitted. Similarities and differences among vocabulary items, then, play the same role for cultural phylogenies as genes do for species trees, and provide greater resolution over short timescales. The Indo-European language tree is one of the most carefully studied of these language phylogenies

Simplified phylogeny of the Indo-European language family, after [9], showing major ancestral splitting points of the Indo-European tree. Triangles at the tips of the tree denote contemporary languages. The Anatolian languages have been used as the outgroup to the Indo-European family. Suggested times are taken from [9], timeline is not drawn to scale.

With a phylogenetic tree in hand, the authors then recorded the presence or absence of each of 275 fairy tales in fifty Indo-European languages, using the Aarne Thompson Uther (ATU) catalogue of international tale types [11]. The ATU indexes over 2,000 fairy tales distributed among more than 200 societies. Da Silva and Tehrani chose to focus on the ATU sub-category of tales of magic, because it contains some of the most culturally widespread and best-known tales, including Hänsel and Gretel and Beauty and the Beast.

Of the 275 tales, the authors discarded 199 after performing two tests of horizontal transmission. One sought evidence that the tale cropped up in societies whose ancestors were unlikely to have had the tale, the other highlighted tales whose presence in a society was predictable from its geographical proximity to other cultures with that tale. This left a group of 76 tales for which vertical transmission over the course of Indo-European history was the dominant signal for the patterns of shared presence and absence among contemporary societies. Hänsel and Gretel didn't make this cut, but *Beauty and the Beast* did.

Evolutionary statistical methods were then applied to calculate a probability that each of the tales was present at each of various major historical splitting points on the Indo-European language phylogeny, taking account of uncertainty both in the phylogeny and in the reconstructed state [12]. Calculating the ancestral probabilities depends only upon the distribution of tales in the contemporary languages in combination with the phylogenetic tree and so neatly gets around the problem that few if any tales exist as fossil texts.

Fourteen of the 76 tales, including *Beauty and the Beast*, were assigned a 50% or greater chance of having been present in the common ancestor of the entire western branch of the Indo-European languages. This group includes all of the Celtic, Romance, Germanic and Slavic languages (Figure 1), and might have originated between around 6,800 years ago [9].

A further four of the fourteen tales but not *Beauty and the Beast* had a 50% or greater probability of being present at the root of the Indo-European tree. A proto-Indo-European origin for these four tales represents a probable age of over 7,000 years. The tale with the highest probability (87%) of being present at the root was *The Smith and the Devil* whose story of a smith selling his soul to the devil is echoed today in the modern story of Faust. The authors suggest that metal working technology as implied by the presence of a smith could have been available this long ago.

Statistical insiders might cavil somewhat at these results, because under the strict criteria of Bayesian inference (the class of techniques the authors used) even a

confidence of 87% only qualifies as positive support for a hypothesis, whereas stronger results can attract heightened adjectives such as decisive. Still, the authors' results catch our attention because they stray so far from our prior beliefs about the likelihood that fairy tales could be this old: at least some of the canon of European fairy tales might trace their origins back to an arcadian time thousands of years before Homer, Christianity or European nation states, when metallurgy was still in its developing stages, and farming was still a relatively new way of life.

To survive, these fairy tales had to be told over and over, with enough fidelity of transmission to be recognisable millennia later. That they did might be surprising but fits in with a growing appreciation that some elements of language can show remarkable longevity. Earlier studies applying similar evolutionary computational methods to those da Silva and Tehrani used have revealed words that change slowly enough that they retain traces of their ancestry for periods of 10,000 years or more [13, 14].

Of course, fairy tales have the advantage of being tales: they are stories and as such they have context in the form of meaning that guides their telling and retelling. It isn't even necessary for a tale to retain its original lexical form, it need only retain its meaning and this grants tales a longevity that is governed more by their relevance, salience and vividness than their exact words indeed, most of the tales in this study are told in many languages.

Fairy tales, might even along with representational art, vivid mental imagery, songs and poems exist at least in part because they exploit aspects of human cognition that improve the transmission of information [15]. We remember stories better than strings of words, and music can powerfully enhance memory. Australian Aborigines famously sing their songlines, which tell origin-tales, relating a tribe's cosmology to aspects of the landscape. Homer's Iliad and Odyssey are written in verse and presumed also to have been sung.

The importance of high-fidelity forms of information transmission is easy to underestimate in our age of writing and digital communication, but for early hunter-

gatherers the ability to remember long strings of information could have made the difference between life and death. Indeed, early forms of Australian Aboriginal art scratched into the earth might have acted like medieval fingerposts, pointing out correct routes through a territory [16].

Considering all these notions might lead us to ask why not more of the fairy tales appeared right back at the Indo-European root, or perhaps to wonder if some could go back even further. Perhaps some do. Flood myths appear in many of the world's cultures, with some speculation that they date to the end of the last Ice Age perhaps 15,000 to 20,000 years ago when sea levels rose dramatically if true, the western Bible story of Noah is just a comparatively recent hand-me-down.

REFERENCES

1. "The Language of Magic and Linguistic Relativity" by Agnieszka Fotyga.
2. "Magical Words: Language and Symbolism in Fairy Tales, Fantasy, and Magic" edited by Ruth B. Bottigheimer.
3. "The Power of Words: Magic, Charms, and Spells in Slavic Languages" by Vanessa Lynn Simon.
4. "The Language of Spells: Magical Word Power from A to Z" by Ann-Marie Gallagher.
5. "The Language of Witchcraft: 7 Spells, Potions, and Possibilities" by Nicholas S. Pearson.
6. "Linguistic Tools for Analyzing the Vocabulary of Magic in the Harry Potter Series" by Ioannis Georgios Margaritis.
7. "Magic Words: A Dictionary" by Craig Conley.
8. "Understanding Ancient Magical Texts" edited by Peter T. Struck.
9. "Witching Words: A Witchcraft Vocabulary" by Mary Daly.
10. "Encyclopedia of Witchcraft: The Western Tradition" by Richard M. Golden.

O‘ZBEKISTONNING JAXONGA TURIZM MAMLAKATI SIFATIDA OCHILISHI

Juraqulova Farangiz Turaqul qizi

Nizomiy nomidagi TDPU 4-bosqich talabasi

Siddiqov Husan Bashir o‘g‘li

Nizomiy nomidagi TDPU 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu O‘zbekistonning jaxonga turizm mamlakati sifatida ochilishi hamda turizm sohasida erishilayotgan yutuqlar, muamolar va istiqbollari haqida qisqacha ma’lumot beriladi.

***Kalit so‘zlar:** turizm, sayyoh, UNESCO, Turistik mahalla, Turistik shaharcha, YUNESKO, buyuk ipak yo‘li, o‘zbekturizm.*

O‘zbekistonning turizm sohasida ilgari bormoqda. Hatto, Yevropa mamlakati aholisining hech bo‘lmaganda 70 % aholisi O‘zbekistonda kelishga oshiqadi. Jahon sayyohlik tashkilotining statistik ma’lumotlariga ko‘ra, 2019 yil yakunlariga ko‘ra, O‘zbekiston turizm sanoati eng tez rivojlanayotgan davlatlar beshligidan joy oldi¹. O‘zbekistonga kelayotgan sayyohlar soni yil sayin ortib bormoqda: 2005-yilda O‘zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlar soni dunyoning 117 davlatidan 240 ming kishini tashkil etgan bo‘lsa, 2017-yilda O‘zbekistonga 2,5 milliondan ortiq sayyoh tashrif buyurgan. 2018-yilda sayyohlar soni 5,3 million kishini tashkil etgan, shundan 5 millioni MDH davlatlaridan, 325 ming nafari uzoq xorijdan kelgan². Har yili kuzda O‘zbekistonda Xalqaro turizm yarmarkasi o‘tkaziladi. Yaqinda 140 dan ortiq davlatlar

¹ Узбекистан вошел в список самых быстрорастущих стран по туризму. Gazeta.uz. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2020/02/04/tourism> (дата обращения: 10.07.2022).

² https://uz.wikipedia.org/wiki/O‘zbekistonda_turizm.10.10.2022

ishtirokida Samarqandda bo‘lib o‘tgan Butunjahon turizm tashkiloti Bosh Assambleyasi sessiyasi mintaqamiz sayyohlik salohiyatiga butun dunyo e‘tiborini jalb etish borasida tarixiy voqea bo‘ldi. Bugungi kunda Tashkilot makonida UNESCOning 90 ga yaqin Butunjahon merosi obyektlari joylashgan bo‘lib, mamlakatlarimizga har yili salkam 80 million xorijiy sayyohlar tashrif buyurmoqda¹.

Bugungi kunda aholi o‘rtasida turizmni rivojlantirishga olib keluvchi “Turistik shaharcha”, “Turistik mahalla” va “Turistik shaharcha” maqomiga ega bo‘lgan aholi punktlari restrini kengaytirish vazifasi dolzarblik cho‘qqisida turibdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13- avgustdagi PF-5781-son qaroriga muvofiq, “turist” maqomiga ega bo‘lgan hududlar ustuvor tartibda davlat dasturlari amalga oshiriladi. Bunday davlat dasturlari doirasida ularning infratuzilmasini yaxshilash ishlari olib borilmoqda². O‘zbekistonda sayyohlarning xavfsiz sayohatiga katta e‘tibor qaratilmoqda. Fransiyaning Insurly³ portalida e‘lon qilingan 2020 yil uchun turistlar xavfsizligi reytingida O‘zbekiston dunyoning 180 ta davlati orasida 46-o‘rinni, MDH davlatlari orasida esa 1-o‘rinni egalladi⁴. O‘zbekiston Respublikasi Turizm vazirligi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2021-yilning 9 oyi davomida mamlakatimizga 1,2 million xorijiy sayyoh tashrif buyurgan, turizm xizmatlari eksporti esa 273 million dollarni⁵ tashkil etgan. 2016-yil dekabr oyi boshlarida davlatimiz rahbari mutasaddilar oldiga turizmni jadal rivojlantirish vazifasini qo‘ydi va bu bo‘yicha tegishli hujjatni imzoladi. Vakolatli organ tashkil etildi. Viza rejimi liberallashtirildi. Ayni paytda 90 mamlakat fuqarosi O‘zbekistonga vizasiz kela oladi, yana 60 davlat aholisi uni internet orqali olish imkoniyatiga ega. Turizmni rivojlantirishga qaratilayotgan e‘tiborni jahon hamjamiyati e‘tirof etmoqda. Sohani qo‘llab-quvvatlashga doir 90 dan ortiq normativ-

¹ O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI SHAVKAT MIRZIYOYEVNING IQTISODIY HAMKORLIK TASHKILOTINING 16-SAMMITIDAGI NUTQI. Yangi O‘zbekiston gazetasi .10.11.2023yil . 234-son.B.2

² O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 2019-yil 13-avgustdagi PF-578-son.

³ Axmadjanova M. O‘ZBEKISTONDA TURIZMNING IJTIMOIIY-IQTISODIY SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI. O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI . 12-SON 19.10.2022.B.11

⁴ Исмагуллаев, Ф. О. (2020). Развитие международных связей Узбекистана в области туризма. Актуальные научные исследования в современном мире, (4-8), 139-143.

⁵. <https://eadaily.com/ru/news/2021/11/08/> Joriy yilning to‘qqiz oyida O‘zbekistonga milliondan ortiq kishi tashrif buyurdi xorijiy sayyohlar (kirish sanasi: 07.05.2022)

huquqiy hujjatning qabul qilingani mamlakatimizda sohaning yo‘nalishlarini diversifikatsiya qilish, O‘zbekistonning xalqaro maydondagi jozibadorligini oshirishga xizmat qilyapti. Bu yil yurtimizda Jahon turizm tashkiloti Bosh assambleyasi yig‘ilishi o‘tkazilishi, Samarqand 2023- yilda Jahon turizm poytaxti ¹ deb tanlangani ham shundan dalolat beradi. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy drayveriga aylangan, ammo o‘ziga xavfsiz makon izlaydigan turizm sohasida 140 dan ortiq davlat ishtirokida Jahon turizm tashkiloti Bosh Assambleyasining Samarqandda bo‘lib o‘tgan sessiyasi² mintaqamiz sayyohlik salohiyatini yanada oshirganini jahon hamjamiyati yuqori baholagani e‘tirof etildi. Yurtimizda YUNESKOning Jahon merosi ro‘yxatiga kirgan 90 ga yaqin yodgorlik bo‘lib, yiliga 80 million sayyoh tashrif buyurishiga erishish orqali katta iqtisodiy natijalarni qo‘lga kiritish mumkin. 2000 yildan boshlab, Respublikamiz turizmi yuqori sur‘atlar bilan rivojlana boshladi. Turizmdan olinayotgan daromadlar yiliga 30 va undan ortiq foizlarda o‘ydi. 2001 yil oxirida Afg‘onistondagi tolibonlarga qarshi harakatlarining boshlanishi o‘lkamizga kelayotgan turistlar oqimini ikki yil davomida ancha kamaytirib yuborganidan so‘ng, 2003 yilning 2-yarmiga kelib o‘lkamiz turizmi yana o‘zini o‘nglab oldi³.

Turkmaniston prezidenti Serdar Berdimuhamedovning 2022-yil 14-iyul kuni O‘zbekistonga davlat tashrifi davomida O‘zbekiston Respublikasi Hukumati va Turkmaniston Hukumati o‘rtasida turizm sohasida hamkorlik to‘g‘risida bitim imzolandi⁴. Mazkur bitim kuchga kirgan kundan boshlab bundan avvalgilari, ya‘ni 1996-yil 16-yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Hukumati va Turkmaniston Hukumati o‘rtasida turizm sohasida hamkorlik to‘g‘risida bitim va 2009-yil 25-fevraldagi O‘zbekiston Respublikasi «O‘zbekturizm» milliy kompaniyasi va Turkmaniston turizm va sport bo‘yicha davlat qo‘mitasi o‘rtasida turizm sohasida

¹ Abdulaziz G‘ va B. To‘rayevning “Sayyohlik sohasida startap g‘oyalar” nomli maqolasi “Yangi O‘zbekiston” gazetasi 2023-yil 20-may sonida

² ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ ДОКТОРИ, ПРОФЕССОР АБДУРАХМОНОВА. Г. ХАМКОРЛИҚДА ИҚТИСОДИЙ БАҲАРАРҚИК ВА ТАРА ҚҚИЁТ САРИ “Янги Ўзбекистон” ва “Правда Востока” газетаси. 2023 йил 14 ноябрь, 236-сон Б.4

³ O‘zbekistonda turizmning mohiyati. <https://infinitiuz.blogspot.com>. 16.05.2014

⁴ <https://uzbektourism.uz/> O‘zbekiston-Turkmaniston: Turizm sohasida hamkorlik to‘g‘risidagi bitim imzolandi. 15.07.2022

hamkorlik to'g'risidagi bitim o'z kuchini yo'qotadi. Hujjatda tomonlar "Buyuk Ipak yo'li", "Bir sayohat - butun mintaqa" va boshqa qo'shma turistik marshrutlar hamda brendlarni ilgari surishga qaratilgan xalqaro konferensiyalar, forumlar, seminarlar va ko'rgazmalar tashkil etish hamda ommaviy axborot vositalarida nashrlar chop etish belgilangan. Bitim ommaviy axborot vositalarida reklama kompaniyalarini o'tkazish, tanishtiruv sayohatlari va kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash hamda turizm sohasi vakillari uchun malaka oshirishlarni tashkil etish, ma'lumotlar almashinish, mavjud kombi (qo'shma) turistik yo'nalishlarni yanada rivojlantirish va yangilarini ishlab chiqish, shuningdek, transchegaraviy turistik almashinuvni rivojlantirish bo'yicha kelishilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga qaratilgan. Respublikamiz iqtisodiyotida turizmni strategik darajaga ko'tarish, ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish va hajmini keskin ko'paytirish muhim vazifalardandir. Sohada taqdim etilayotgan turizm xizmatlari sifatini yaxshilash va jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish, turizm sohasida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik sub'ektlari uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratish, zamonaviy xizmatlar infratuzilmasini jadal rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shularni inobatga olgan holda Turizm qo'mitasi tomonidan Turizmni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi mablag'lari asosida bir qator maqsadli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, joriy yilning ortda qolgan davri mobaynida mamlakat turizmi salohiyatini xorijda keng targ'ib etish va ichki turizm oqimini oshirish maqsadida xorijiy va mahalliy telekompaniyalar va internet platformalari bilan hamkorlikda qator loyihalarga qo'l urildi.

Jumladan, dunyo bo'ylab umumiy auditoriyasi 2,5 mlrd.dan ortiq bo'lgan Britaniyaning "BBC", Yevropaning "Euronews", AQSHning "Amadeus" raqamli onlayn platformasi va Xitoyning "Trip.com" yirik onlayn-sayohat platformasi¹ bilan qo'shma loyihalar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, Birlashgan Arab Amirliklarining "Holiday factory" sayyohlik kompaniyasi va "Visa Facilitation Services Global" ma'muriyati bilan, shuningdek, "Numa GmbH" kompaniyasi bilan O'zbekistonning turizm salohiyati va jozibadorligini markaziy Yevropaning uch davlati Germaniya,

¹ <https://uza.uz/oz/posts/turizm> mamlakat iqtisodiyotining muhim tayanchi. 24.10.2023

Avstriya va Shveysariyaga tegishli sayyohlik yoʻnalishi sifatida targʻib qilish, “Lonely Planet” xalqaro nashriyot kompaniyasi tomonidan “Best in Travel 2024” loyihasi orqali Oʻzbekistonda turizm sohasini yanada rivojlantirish va turizm salohiyatini keng targʻib qilish, “EVERCOM¹” xizmatidan foydalangan xolda Ispaniyadagi turizm sohasidagi professional xaridorlarni jalb qilish, Rossiya turoperatorlari uyushmasining raqamli onlayn platformasi orqali har oy maqolalar va bannerlarni ishlab chiqish va Oʻzbekistonning turizm salohiyati va jozibadorligini targʻib qilishga doir loyihalar amalga oshirish yuzasidan kelishuvga erishildi. 2023 yilda elchixonalarimizning loyihalari uchun ajratilgan 20 milliard soʻm mablagʻlari doirasida PR kampaniyalar ham oʻtkazilmoqda. Mazkur dastur doirasida Oʻzbekistonning xorijdagi 34 ta diplomatik vakolatxonalarini tomonidan 196 ta loyiha amalga oshirilmoqda. Respublikaning turistik salohiyatini targʻib qilish va turistlar oqimini yanada oshirish maqsadida Oʻzbekiston Respublikasining 28 ta xorijiy davlatlardagi diplomatik vakolatxonalariga mablagʻ ajratildi.

Bundan tashqari joriy yilning 10 oyi davomida 16 ta xalqaro turizm yarmarkalarida milliy turizm stendi va tadbirkorlik subʻektlari ishtiroki taʼminlandi².

Shavkat Mirziyoyev 2023-yil 16-oktabr kuni Samarqandda Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO) Bosh Assambleyasining 25-sessiyasini oʻtkazish doirasida mamlakatda boʻlib turgan BMT tizimidagi mazkur tuzilma bosh kotibi Zurab Pololikashvilini [qabul qildi](#)³. Unda Oʻzbekiston turizm salohiyatini oshirish boʻyicha BMTning ixtisoslashtirilgan instituti bilan koʻp qirrali hamkorlikni yanada kengaytirish masalalari koʻrib chiqildi. Turizm tarmogʻini isloh qilishda Oʻzbekistonning strategik hamkoriga aylangan UNWTO bilan yuqori darajaga erishilgani bilan qayd etildi. Turizm sohasidagi koʻplab xalqaro ekspertlarning fikricha, Oʻzbekistonda koʻp yillardan buyon, ayniqsa, turizmning yangi turlarini diversifikatsiya qilish, xususan, ziyoratni turizmini rivojlantirish borasida ulkan

¹ Ismatullaev, F. (2010). International cooperation in the field of tourism. F Ismatullaev. Society and Management N, 2.

² Juraqulova, F. (2023). EFFORTS TO INCREASE THE TOURISM POTENTIAL OF SAMARKAND CITY. SCHOLAR, 1(33), 209-212.

³ Shavkat Mirziyoyev Butunjahon turizm tashkiloti bosh kotibini qabul qildi: <https://www.spot.uz/oz/unwto-tourism> 16.10.2023

islohotlar amalga oshirilmoqda, bu esa, o‘z navbatida, Global Muslim Travel Index 2019 reytingida musulmonlar uchun jozibador bo‘lgan eng yaxshi -10 mamlakat qatoriga O‘zbekistonni ham o‘z ichiga qamrab olishga xizmat qilgan¹.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Selimanova S., Tursunova S. Respublikada turizm sohasini ma‘muriy-huquqiy tartibga solish. O‘zbekiston // Jamiyat va innovatsiyalar. – Toshkent, 2021
2. Исматуллаев, Ф. О. (2020). Развитие международных связей Узбекистана в области туризма. Актуальные научные исследования в современном мире, (4-8), 139-143.
3. Ismatullaev, F. (2010). International cooperation in the field of tourism. F Ismatullaev. Society and Management N, 2.
4. Juraqulova, F. (2023). EFFORTS TO INCREASE THE TOURISM POTENTIAL OF SAMARKAND CITY. SCHOLAR, 1(33), 209-212.
5. Abdulaziz G‘ va B. To‘rayevning “Sayyohlik sohasida startup g‘oyalar” nomli maqolasi “Yangi O‘zbekiston” gazetasi 2023-yil 20-may sonida
6. иқтисодиёт фанлари доктори, профессор АБДУРАҲМОНОВА. Г. ХАМКОРЛИҚДА ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРКИК ВА ТАРА ҚҚИЁТ САРИ “Янги Ўзбекистон” ва “Правда Востока” газетаси. 2023 йил 14 ноябрь, 236-сон Б.4
7. O‘zbekistonda turizmning mohiyati. <https://infinitiuz.blogspot.com>. 16.05.2014
8. <https://uzbektourism.uz/O‘zbekiston-Turkmaniston: Turizm sohasida hamkorlik to‘g‘risidagi bitim imzolandi. 15.07. 2022>

---

¹ [Samarqand UNWTO Bosh Assambleyasining 25-sessiyasiga nomzod sifatida ko‘rsatildi.](https://uzbekistan.travel/uz)
<https://uzbekistan.travel/uz> 08.11.2021

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA FANLARARO INTEGRATSIYA

Halimjonova Zilola Haydarjon qizi

Guliston davlat universiteti

Psixologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi.

ANNOTASIYA

So‘nggi paytlarda boshlang‘ich ta‘limda fanlararo integratsiyaga juda katta e‘tibor qaratilmoqda. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘limda fanlarni o‘zaro bir biriga bog‘lab darslarni tashkil etish. Fanlar o‘zaro bir birga uzviy bog‘liqligi haqida ma‘lumotlar keltirilgan. Integratsiyalashgan darslarning o‘quvchilarga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi haqida aytib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, integratsiya, fanlararo aloqadorlik, ta‘lim, maktab, dars, o‘quvchilar.

Kirish. Hozirgi kunda ta‘lim sohasida juda ko‘plab o‘zgarishlar va innovatsiyalar kiritilmoqda. Bu o‘z o‘zida ta‘lim sohasini rivojlantirishning asosiy sababi hisoblanadi. Shunday yangiliklardan biri bu fanlararo integratsiyalashdir. So‘nggi paytlarda boshlang‘ich maktab ta‘limda fanlararo yondashuv asosiy e‘tiborga sazovor bo‘ldi. Jacobs. H. fanlararo ta‘limni “markaziy mavzuni, masalani, muammoni, yoki tajribani o‘rganish uchun bir nechta fanlardan metodologiya va tilni ongli ravishda qo‘llaydigan bilim nuqtai nazari va o‘quv dasturi yondashuvi” deb ta‘riflaydi. Fanlararo integratsiyada, doimiy o‘rganishni davom ettirish uchun o‘qituvchilar mavzular, mazmun va faoliyatini bo‘glash uchun ikki yoki undan ortiq fanlarni birlashtiradi. Boshlang‘ich ta‘limda fanlarni o‘zaro bir biriga bog‘lashda asosiy maqsad o‘quvchilarning qiziqishini va dars samaradorligini yanada oshirishdan iboratdir.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoyevning “Biz ta’lim va tarbiya tizimining barcha bo‘g‘inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o‘zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz”,- degan fikri muhim ahamiyat kasb etadi. Maktablarda darslarni bir biri bilan aloqadorlikda tashkil etish bu hozirgi zamon talabi hisoblandi, bu o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantiradi, mantiqiy fikrlash qobiliyatini va amaliy bilimlarini ham rivojlantiradi. L.N. Baxareva o‘zining "Boshlang‘ich maktab o‘quv mashg‘ulotlarini o‘lkashunoslik asosida integratsiyalash» maqolasida «Integratsiya - differensiya jarayonlari bilan birgalikda amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish va bog‘lash jarayoni bo‘lib. Yangi, butun, yaxlit bilimlar yaratishga yordam beruvchi, fanlararo aloqalarni amalga oshiruvchi yuqori ko‘rinishdir» - deb ta’kidlaydi.

«Intergratsiya» so‘zi lotincha integratio-tiklash, to‘ldirish, bog‘lash «integer» butun so‘zidan kelib chiqqan. Integratsiyalashgan darslar – interaktiv ta’lim tizimi bo‘lib, integrativ bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish asosida ko‘rgazmali mahoratni vujudga keltirish sirlarini o‘rganadi. Ko‘rgazmali ta’lim tizimi turli xildagi turlar, shakllar, usullar, obyektlar asosida qurilgan. Ta’limni integratsiyalashning asosiy maqsadi boshlang‘ich maktabdayoq tabiat va jamiyat haqida yaxshi tasavvur qilish, misollarini qo‘yish va ularning rivojlanishi qonunlariga o‘z munosabatini bildirishni shakllantirishdir. Mana shuning uchun kichik maktab o‘quvchisi predmet yoki voqea-hodisalarni bir necha tomondan ko‘rish muhimdir: mantiqiy va emotsional tomondan, badiiy asarda va ilmiy-ommabop maqolalar, biolog, so‘z ustasi, rassom, musiqachi nuqtayi nazaridan va boshqalar.

Boshlang‘ich ta’limda bir nechta fanlardan bitta o‘qituvchi dars o‘tadi va bu o‘z o‘zida bu o‘qituvchi o‘zining fanlarini albatta bog‘lab o‘tadi. Boshlang‘ich ta’limda ona tili, matematika, texnologiya, tabiiy fan, ingliz tili va o‘qish fanlari bilan integratsiyalash mumkin. Masalan matematika fanini oladigan bo‘lsak, bu fanni o‘qish, ingliz tili, tasviriy san’at va texnologiya fani bilan bog‘lash mumkin. Tartib raqamlarini o‘quvchilarga ketma-ket shaklda o‘qitishi yoki ingliz tilida sonlarni aytirishi. Bundan tashqari geometrik shakllarni chizishlari, turli rangli qog‘ozlardan foydalanib ularni

qirqib yopishtirishi mumkin. Boshlang'ich ta'limda integratsiya imkonlari chegaralangan. Bolalar boshlang'ich ta'limda juda ko'p hodisa, tushuncha, fanlar bilan tanishishadi, lekin ular to'g'risida elementar tushuncha olishadi. Keyingi yillarda mavjud bilimlarini to'ldirib va kengaytirib borishadi. Shuning uchun o'qituvchi bir xillikdan qochishi va rang - barang shakl va usullarda dars o'tishi talab etiladi. O'qituvchi integratsiyalashgan darsda quyidagilarni e'tiborga olishi kerak: darsning maqsadini, yangi ma'lumot manbalarini, har xil fanlarning ma'lumotlarini birlashtirish, bilimlarning funksional yo'nalishini, fan mazmunini qayta ishlash, eski shakllarni buzish, tizimda alohida bo'lgan elementlar orasida aloqalar yaratish. Fanlararo integratsiyaning yana bir muhim maqsadidan biri, o'zi ishlayotgan olam haqida narsa va hodisalar orasidagi bog'liqlik ta'minlashdan iborat. Integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning charchog'ini va zerikib qolishini oldini oladi, ya'ni o'quvchilarni bir holatdan ikkinchi holatga o'tkazadi. Bundan tashqari o'quvchilarni ziyaklikni, hushyorlikka, intiluvchanlikka o'rgatib boradi. O'qituvchi boshlang'ich ta'limda integratsiyalashda turli xil ko'rgazmalardan, videorolik va tarqatmali materiallardan foydalanishi mumkin.

Mening fikrimcha, boshlang'ich ta'limni integratsiyalashda STEAM texnologiyasidan ham foydalansak ham bo'ladi. Bu o'z o'zidan 5 yo'nalishni o'z ichiga qamrab olgan va bir biri bilan uzviy bog'liqdir. Bular: tabiiy fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika. Hozirgi kunda bu texnologiyadan 2-sinf tabiiy fan darsligida foydalanilgan. Bu darslarning samaradorligini oshiradi va o'quvchilarga nazariya bilan birga amaliy bilimlar ham berib boriladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich maktablarda fanlararo aloqadorlikni tashkil etuvchi asosiy shaxs bu o'qituvchi hisoblanadi. Chunki u o'quvchilarga yozishni, o'qishni, arifmetikani va har bir elementar tushunchalar haqida asosiy va boshlang'ich tushunchani o'rgatadi. Shu paytgacha asosan nazariy bilimlarga e'tibor qaratilgan bo'lsa, endilikda fanlarni integratsiyalash orqali o'quvchilarga ham nazariy, ham amaliy bilimlarni teng ravishda berib borishadi. Bu o'quvchilarning irodasini, ijodkorligini, moslashuvchanligini rivojlantiradi va hamkorlik qilishni ham o'rgatadi.

Natijada o'quvchi har qanday muammoga real tomonlama yondashib, yechim topish usullarini o'rganib chiqadi va tanqidiy fikrlay boshlaydi. Bundan tashqari o'quvchilarni qiziqishi orqali kasb tanlashga ham to'g'ri yo'naltirib boriladi. O'quvchilar bir vaqtning o'zida bitta fan doirasida emas, balki boshqa fanlar haqida ham yangi ma'lumotlarga ega bo'lishadi. Buning uchun o'qituvchi o'z ustida ishlashi, kreativ bo'lishi va o'quvchilar haqida yetarlicha ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. " Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiya" o'quv qo'llanma R. Mavlyanova, N.Raxmankulova Toshkent "Voris-Nashriyot" 2013.
2. "Boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiya" maqolasi B.O.Zokirxonova, M.N.Abdurasulova.
3. Internet tarmoqlari.

TEACHER PERSONALITY IN THE IMPROVING ENGLISH TEACHING METHODOLOGY

Umarova Feruza Nigmatovna

Senior Teacher, English Department,

‘TIAME’ National Research University, Tashkent, Uzbekistan

ANNOTATION

This qualitative study relies heavily on a critical analysis of scholarly thought and work on the importance of teaching methodology and its relationship to language teacher personality. Based on a pragmatic investigation of the research topic, this study puts forward ideas on teaching methodology and personal characteristics to produce more competent teachers of English.

Key words: *Teaching English, teachers, teaching methodologies, teacher personality, teaching style*

Introduction

The primary role of teachers is to deliver instructions and content to students. The secondary role of teachers is to teach in a way that engages students and ensures optimal performance. In teaching English Language, it is essential to ensure that instructions given to students are clear. One key role played by the teacher is ‘motivation.’ Motivation plays a definitive role in learning, in general. Motivated learners are enthusiastic, goal-oriented, committed, persistent, and confident learners (Renandya, 2012). Both of these roles (traditional and new pedagogies) have to co-exist. While traditional roles are cognizant of sound educational principles, new pedagogies introduce ‘motivation’ as a really important aspect of language teaching (Lamb, 2017). A teacher should be a motivator rather than a controller. On the traditional role continuum, a teacher is also a resource. The teacher is a resource in that

he introduces a lesson, which was previously unknown to students. The teacher explains difficult grammar concepts and vocabulary. It is also the responsibility of the instructor to coordinate group activities. Classroom sociologists have found that incorporating humane activities into teaching activities enhances learning in all aspects (Fernandez, 2003).

Methodology

Teachers' personal traits are examined qualitatively rather than quantitatively. The main variables recognized in teacher personalities are linked to the ability to understand students' learning problems, background knowledge of the students, and positive or negative attitude towards teaching (Hashim, Alam, & Yusoff, 2014).

Participants

In many studies, the outcome of this variable or the dependent factor is the performance of students; also named the ability of students to be able to interact freely with their teachers as one of these characteristics. Most of all, many studies have emphasized that teachers need to combine both curricular knowledge and pedagogical.

Data Collection and Analysis

In a foreign English language class, it is important that the teacher has a prepared mindset to teach English language to students from varying backgrounds. According to Hashim, Alam et al. (2014), the following interpersonal traits: high levels of discipline, coping with diversity, and having a positive attitude are also important traits. Teachers are expected to adapt lesson contents into practical activities for students and judge intellectual and language development. All these improve students' performance when carried out properly. Typically, students' development and self-confidence are always influenced by teachers' attitudes. The present study examines the roles of teachers in terms of the methodologies that they use in classrooms, and suggests how teachers have to change their personal whims and fancies with regard to teaching and develop a personality and choose a methodology that they are going to use in a language classroom. Holding a good degree does not necessarily associate with being a good teacher. Rather, many other qualities are pertinent. Quite necessarily, a good

teacher needs to have personal effectiveness, interaction skills, and intercession skills, which are collectively known as people skills alongside traditional teaching skills. And to teach the English language in a non-native context, ‘global skills’ (Haines, 2019) is a necessity. This skill includes abilities of communication and collaboration, creativity and critical thinking, intercultural competence, and emotional self-regulation and wellbeing, which empower one to work in an international setting. It also includes cultural awareness and language and communication skills. The English Language has been continually taught in many more regions of the world. It is the role of stakeholders to influence the necessary competency level required for teachers in all aspects of teaching. Stakeholders in English Language teaching include students, administrators, and other teachers. It is the role of policymakers (administrators) to define the required competencies (Arkoudis & Tran, 2010). Miller (2012), in her research work, summarized the characteristics of a good teacher as possessing enthusiasm, creativeness, spurring students to learn, displaying a positive attitude towards teaching, having good content knowledge, and imparting equal treatment to all students. Beyond ‘good’ is ‘great’. A teacher can go from ‘good’ to ‘great’ by including personal human traits such as patience and tolerance. In all, possessing a diverse teaching experience is valuable.

Result and Discussion

On the other end of the spectrum, it is important to determine if these abilities produce and reflect desired results. This, of course, can only be demonstrated by students’ performance or quantitatively by students’ average grades. To ensure improvement on a larger rather than individual scale, paying attention to how teachers make use of and develop content from seminars is also a good way of determining teachers’ abilities. When studies on teachers’ methodologies and pedagogies are carried out, the competencies of teachers are measured along the lines of culture, gender, age, and mode of study.

Conclusion

In conclusion, no one basic form of teaching engages all students. No unique style of teaching helps to improve all learners at the same time. Helping students connect to content is key. One specific style of teaching is not enough. Instead, teachers are also encouraged to vary their methods of teaching and strategies for greater performance. Despite obstacles and barriers, students are required to work hard. They are expected to take delight in accomplishing their work. In all spheres, curiosity leads to learning. A variation in styles and methods of teaching ensures that students are not bored. Information adapted outside classroom learning means that students acquire a broad range of skills that ensure that they are not bored in the classroom. Overall, such styles (techniques) have been shown to be productive in classroom teaching. These include giving students positive feedback, encouraging students, making sure they believe they can do well, and giving students opportunities to prove themselves. Students should be given tasks that are not too difficult in each specific time frame; rather they should be challenging and not just proficient. All this depends on the personality of the teacher, and it is important to have these qualities in the teacher.

REFERENCES

1. Arkoudis, S., & Tran, L. T. (2010). Writing blah, blah, blah: Lecturers' approaches and challenges in supporting international students. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 22(2), 169–178.
2. Fernandez, C. (2003). Learning from Japanese Approaches to Professional Development: The Case of Lesson Study. *Journal of Teacher Education*, 53(5), 393–405. <https://doi.org/10.1177/002248702237394>
3. Haines, P. (2019). *Developing Global Skills in ELT Classrooms*. ELTOC. *ELT Global Blog*. 2020. Oxford University Press ELT
4. Hashim, N. M. H. N., Alam, S. S., & Yusoff, N. M. (2014). Relationship between teacher's personality, monitoring, learning environment, and students' EFL

performance. *Journal of Language Studies*, 14(1). <https://doi.org/10.17576/GEMA-2014-1401-07>

5. Lamb, M. (2017). The motivational dimension of language teaching. *Language Teaching*, 50(3), 301–346. <https://doi.org/10.1017/S0261444817000088>

6. Miller, P. (2012). Ten Characteristics of a Good Teacher. *English Teacher Forum*, 50(1), 36–38. <https://doi.org/10.12968/prtu.2012.1.4.50>

7. Renandya, W. A. (2012). Teacher roles in EIL. *The European Journal of Applied Linguistics and TEFL*, 1(2), 65–80.

INKLYUZIV TA'LIM MOHIYATI VA AHAMIYATI

Abdumajidova Muniraxon Habibullayevna

Mamarasulova Mamlakatxon Abdusamatovna

Farg'ona tuman 2-son kasb-hunar maktabi o'qituvchilari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etish yo'l yo'riqlari, inklyuziv ta'limni tashkil qilish uchun asos bo'ladigan xalqaro me'yoriy hujjatlar va inklyuziv ta'limning mazmun – mohiyati haqida mulohaza yuritilgan.

***Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, huquq, konvensiya, ta'lim*

Inklyuziv ta'lim hamma bolalarning bir xil maktab va bir xil sinfxonada – bir xil sharoitda ta'lim olishini anglatadi. Ya'ni imkoniyati cheklangan bola sog'lom bolalar bilan bir xil e'tiborda o'qiy olishi kerak. O'zbekistonda oilaviy sharoitidan qat'i nazar, barcha bolalar davlat umumta'lim maktablariga qatnaydi. Bu davlat tomonidan kafolatlangan.

Xo'sh nega inklyuziv ta'lim zarur?

Ba'zan tengdoshlarimiz, maktabdoshlarimiz orasida yoki mahallada imkoniyati cheklangan bolalarni ko'rib qolsak, tushunib-tushunmasdan uni ajratib qo'yishga, u bilan muloqot qilmaslikka harakat qilamiz. Bu noto'g'ri, aslida ular bilan o'rtoq bo'lib, bir jamoa bo'lib yashasak, ularning baxtli hayot kechirishlariga hissa qo'shishimiz mumkin. Jamiyatda har bir bola baxtli bo'lishga haqli!

Respublikamizda imkoniyati cheklangan bolalarga mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan 86 ta maktabda 22 mingdan ortiq, sanatoriy turdagi maktab-internatlarda 6 mingdan ortiq o'quvchi, uy sharoitida esa 13 mingdan ortiq o'quvchi

ta'lim oladi. Hozirda O'zbekistonda 3 mingdan ortiq umumiy o'rta ta'lim maktablarida 13 ming nafarga yaqin o'quvchilar inklyuziv ta'lim bilan qamrab olingan. 2025-yilgacha 40% imkoniyati cheklangan bolalar inklyuziv ta'limga jalb etilishi rejalashtirilmoqda.

2020 — 2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha “yo'l xaritasi” ishlab chiqildi. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'limini 2025-yilgacha rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari (indikatorlari) tasdiqlandi. Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli ko'rsatkichlar va tegishli davrga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqqan holda 2022-yildan boshlab har yili tasdiqlanadigan alohida “Yo'l xaritasi” asosida bosqichma-bosqich amalga oshirilishi belgilandi. Konsepsiya ikki bosqichda amalga oshirish, jumladan: 2020 — 2022-yillar davomida: inklyuziv ta'lim tizimi sohasidagi normativ baza takomillashtirish; inklyuziv ta'lim tizimi uchun malakali pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta va malakasi oshirish; inklyuziv ta'lim joriy etilgan muassasalarning moddiy-texnika bazasi mustahkamlanishi, ular maxsus moslamalar (ko'tarish qurilmasi, pandus, tutqich va boshqalar), zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar, turli kasblarga o'qitish uchun uskuna va jihozlar bilan ta'minlanishi; inklyuziv ta'lim sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalar joriy etish; alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv o'qitishning mazmun-mohiyatini tushuntirish orqali aholi o'rtasida ijobiy ijtimoiy muhit shakllantirish; alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni kamsitish, ularga salbiy muomalada bo'lishning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirish; inklyuziv ta'lim tizimi tajriba-sinov tariqasida alohida ta'lim muassasalarining faoliyatiga joriy qilish; 2023-2025-yillar davomida: inklyuziv ta'lim tizimi bosqichma-bosqich boshqa umumiy o'rta ta'lim muassasalarida joriy qilish; alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan har bir bolaning inklyuziv ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirish; inklyuziv ta'limda o'qitish usullari takomillashtiriladi hamda ta'lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillari bosqichma-bosqich joriy etish; inklyuziv

ta'lim jarayonida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga, ularning jismonan sog'lom va baquvvat shakllanishiga qaratilgan choralar ko'rish; o'quvchilarning jismoniy va aqliy ehtiyojidan hamda ta'lim muassasalarining geografik joylashuvidan kelib chiqib alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasalari soni optimallashtirish belgilab qo'yildi. Inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida qarori PQ-4312 08.05.2019
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim olish ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim- tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risidagi qarori -4860 13.10.2020
3. FAYZULLAEVA, S. U. THEMATIC DIRECTIONS OF THE NATURE OF THE LYRICAL EVENING. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (5), 157-159.
4. Abduazizovna, N. Z. (2022). THE SIGNIFICANCE OF AUTHENTIC TEXTS AT RUSSIAN LESSONS IN COMPREHENSIVE SCHOOLS. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 8(6), 44-47.
5. kizi Tohirova, M. A., & Tursunnazarova, E. T. (2022). BASIC LITERARY ELEMENTS OF THE XX CENTURY ENGLISH AND UZBEK SHORT STORIES

(BASED ON HERBERT BATES AND SAID AHMAD'S SHORT STORIES). *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 192-195.

6. ugli Tojimurodov, H. Y., & Tursunnazarova, E. T. (2022). BEOWULF–THE EARLIEST EPIC POEM IN ENGLISH FOLKLORE. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 189-191.

7. D.S.Qaxarova “ Inklyuziv ta’lim texnologiyasi” o‘quv va metodik qo‘llanma 2014-yil

TA'LIMDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Yakubova Nafosat Abdullajon qizi

bo'lim boshlig'i

Tojiqulova Yulduzxon Asqarali qizi

Sotvoldiyev Azizbek Abdullajon o'g'li

Farg'ona tuman 2-son kasb-hunar maktabi o'qituvchilari

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada pedagogik faoliyatda ta'lim metodlaridan va innovatsion metodlardan foydalanishning samarali jihatlari, bu jarayonda, fanlar o'rtasidagi integratsiya holati, innovatsion metodlarni yaratishda, axborot kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlari keltirilgan.

***Kalit so'zlar:** Metod, innovatsiya, innovatsion faoliyat, innovatsion muhit, texnologiya, pedagogik yangilik, integratsiya, sifat, samara.*

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi talabalarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, xatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanish, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchi talaba asosiy figuraga aylanadi Shuning uchun oliy o'quv yurtlari va fakultetlarida

malakali kasb egalarini tayyorlashda zamonaviy o'qitish metodlari-interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalarning o'rni va ro'li benihoya kattadir. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o'quvchitalabalarining bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

-O'quvchi-talabalarning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod qilish va izlanishga majbur etishi;

-O'quvchi-talabalarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;

-O'quvchi-talabalarning bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan xolda kuchaytirishi;

-Pedagog va o'quvchi-talabaning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi. Pedagogik texnologiyalar masalalari, muammolarini o'rganayotgan o'qituvchilar, ilmiy-tadqiqotchilar, amaliyotchilarning fikricha, pedagogik texnologiya bu faqat axborot texnologiyasi bilan bog'liq, hamda o'qitish jarayonida qo'llanishi zarur bo'lgan TSO, kompyuter, masofali o'qish yoki turli xil texnikalardan foydalanish deb belgilanadi. Sinkveyn usuli. Sinkveyn - fransuz tilida «5 qator» ma'nosini bildiradi. Sinkveyn- ma'lumotlarni sintezlash (bir butunga keltirish)ga yordam beradigan qofiyalanmagan she'r bo'lib, unda o'rganilayotgan tushuncha (hodisa, voqea, mavzu) to'g'risidagi axborot yig'ilgan holda, o'quvchi so'zi bilan turli variantlarda va turli nuqtai nazar orqali ifodalanadi. Sinkveyn tuzish- murakkab g'oya, sezgi va hissiyotlarni bir nechagina so'zlar bilan ifodalash uchun muhim bo'lgan malakadir. Sinkveyn tuzish jarayoni mavzuni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Sinkveyn tuzish qoidalari:

1-qator: Mavzu bir so'z bilan ifodalanadi (odatda ot tanlanadi).

2-qator: Mavzu ikkita sifat bilan ifodalanadi (2 ta sifat yoziladi).

3-qator: Mavzu doirasidagi hatti-harakatni uchta so'z bilan ifodalanadi. (3 ta fe'l yoki ravishdosh yoziladi).

4-qator: Mavzuga nisbatan munosabatni anglatuvchi va to'rtta so'zdan iborat bo'lgan fikr yoziladi. (4 ta so'zdan iborat jumla yoziladi).

5-qator: Mavzu mohiyatini takrorlaydigan, ma'nosi unga yaqin bo'lgan bitta so'z yoziladi (mavzuga sinonim so'z yoziladi).

Misol: Aqliy hujum (Breynstorming). Aqliy hujum - g'oyalarni generatsiya qilish usuli. Bu metodning mohiyati jamoa hamkorligi asosida muammoni yechish jarayonlarini vaqt bo'yicha bir qancha bosqichlarga (g'oyalarni generatsiyalash, ularni tanqidiy va konstruktiv holatda ishlab chiqish) ajratishdan iborat. «Aqliy hujum»dan maqsadli foydalanish o'quvchilarning ijodiy va nostandart tafakkurlashini rivojlantiradi. Usulni qo'llash uchun dastlab yig'ilgan guruh oldiga muammo quyiladi. Bu muammoni yechimiga oid munozarada barcha o'quvchilar ishtirok etadilar va o'z fikrlarini bildiradilar. Bunda bahslashuvchilarga miyaga qanday fikr quyilib kelsa, uni tanqidsiz va asoslamay erkin, «tilga nima kelsa» aytish imkoniyati beriladi. Dastlabki bosqichda hech kimni o'zga kishi g'oyalari «hujum» qilishi yoki baholashiga haqqi yo'q. «Aqliy hujum yo'li bilan qisqa daqiqalarda o'nlab g'oyalarni yuzaga chiqish imkoniyatlari mavjud bo'ladi .

B-B-B (bilamiz, bilishni xoxlaymiz, bildik) jadvali. Innovatsion usullardan biri bu B-B-B (bilamiz, bilishni xohlaymiz, bildik) jadvali bilan ishlashdir. «B-B-B (bilamiz, bilishni xohlaymiz, bildik) usuli mashg'ulot jarayonida matnni tushunishni kuzatishdagi grafik tashkilotchi hisoblanadi».

Venn diagrammasi. Venn diagrammasi bir-birini kesadigan ikki yoki undan ko'p doiralarda ko'riladi, ular o'rtasida yozish uchun yetarli joy qolishi kerak. U g'oyalarni zidlash uchun ishlatilishi yoki ularning umumiy xususiyatlarini (nimada ular kesishadi) ko'rsatishi kerak. Masalan, o'quvchilar Xristofor Kolumb ekspeditsiyalarini Marko Polo ekspeditsiyalari bilan taqqoslaydilar deylik. Venn diagrammasi bir-biriga yopishgan ikki doira bilan birga ushbu ekspeditsiyalar o'rtasida zidlik o'tkazish, ayni vaqtda ularning umumiy unsurlarini ko'rsatish imkonini beradi.

Inter faol usullar orqali ta'lim samaradorligi oshadi, o'qituvchi va talaba o'rtasida o'zaro hamkorlik; talabalarda erkin ijodiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi va

shaklladi. Bu innavation yondashuvda talaba shaxsi ta'limda markaziy figuraga aylanadi. O'qitishda noan'anaviy shakllar interfaol usullarni 3 guruhga ajratish mumkin: o'qitishda hamkorlik, modellashtirish, o'rganishning tatqiqot modeli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Djamilova N.N. va Xasanboeva O. Pedagogika fanini o'qitish metodikasi.T.: "O'zbekiston". 2008 y. Metodik qo'llanma
2. ugli Tojimurodov, H. Y., & Tursunnazarova, E. T. (2022). BEOWULF–THE EARLIEST EPIC POEM IN ENGLISH FOLKLORE. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 189-191.
3. kizi Tohirova, M. A., & Tursunnazarova, E. T. (2022). BASIC LITERARY ELEMENTS OF THE XX CENTURY ENGLISH AND UZBEK SHORT STORIES (BASED ON HERBERT BATES AND SAID AHMAD'S SHORT STORIES). *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 192-195.
4. Abduazizovna, N. Z. (2022). THE SIGNIFICANCE OF AUTHENTIC TEXTS AT RUSSIAN LESSONS IN COMPREHENSIVE SCHOOLS. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 8(6), 44-47.

**KREATIV PEDAGOG.
PEDAGOGIKAGA YANGICHA YONDASHUV**

**Qoraboyeva Madina Rustamovna
Xolmatova Dilafruz G‘ayratjon qizi**

Farg‘ona tuman 2-son kasb-hunar
maktabi o‘qituvchilari

ANNOTATSIYA

Maqolada kreativ pedagogikaning ijtimoiy fanlar tizimi va ta’lim amaliyotidagi o‘rni va ahamiyati, shuningdek, uzluksiz ta’lim jarayonida shaxsni o‘qitishning ijodiy yo‘nalishini amalga oshirishning pedagogik shartlari to‘g‘risida fikrlar yuritiladi.

Kalit so‘zlar: kreativlik, kreativlikni rivojlantirish, ijodiy salohiyat.

Bugungi globallashuv kuchaygan davrda har qaysi jamiyat kreativ shaxslarga ehtiyoj sezadi. Bu tabiiy hol albatta. Chunki dunyoda har daqiqada sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar shuni taqozo qilmoqda. Shu munosabat bilan turli soha olimlarining e’tibori pedagogik jarayon sharoitida talaba shaxsining kreativ salohiyatini ochish va rivojlantirish muammosiga qaratilgan. Demak, zamonaviy ta’lim muassasalarida pedagogik jarayonni tashkil etishning yangi paradigmatic asoslarini ishlab chiqish zarurati tug‘iladi va bu esa pedagogikaning yangi innavotsion yo‘nalishi ya’ni kreativ pedagogikaga murojaat qilishga imkoniyat yaratadi. Kreativ pedagogika muammolari yaxlit pedagogik nazariya va boshqa ijtimoiy fanlar tizimida: pedagogika tarixi va ta’lim falsafasi, umumiy va kasbiy pedagogika va psixologiya, o‘qitish va tarbiyalash usullari va texnologiyalari, kasbiy etika va boshqalarda ko‘rib chiqiladi. Doimiy o‘zgarib turadigan tashqi va ichki dunyo, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va faoliyat mazmuniga mos keladigan kreativ shaxsning shakllanishi va rivojlanishi inson ontogenezining butun davri - tug‘ilishdan to umrining oxirigacha davomiylik,

uzluksizlik va qamrab olishni talab qiladi. Mahalliy pedagogikada shaxsning kasbiy va ijodiy salohiyatini shakllantirish va rivojlantirish asosida uning kasbiy va ijodiy faoliyati tajribasini shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar deyarli yo'q. An'anaviy professional tajriba bilim, ko'nikma va malakalarning birlashuvi sifatida aniqlanadi. Bu faoliyatni o'zlashtirish jarayonida tajribaning shakllanishi o'z-o'zidan sodir bo'lishini anglatadi. Ijodiy faoliyat tajribasini o'rganish masalasi umuman ko'tarilmaydi. Lotinchada "kreativlik" tushunchasi quyidagicha, "creatio" - "yaratish", "ijodkor" - "yaratuvchi", degan ma'nolarni anlatadi, lekin mohiyatan bu tushuncha insonning ijodiy qobiliyatining namoyon bo'lishidir. Ijodkor shaxslar - bu rassomlar, haykaltaroshlar, yozuvchilar, shoirlar, fotosuratchilar - turli xil ijod turlarida o'z qobiliyatlarini amalga oshiradigan odamlar. Ijodkorlik, qoida tariqasida, ishbilarmonlarga xos xususiyatdir: dizaynerlar, reklama beruvchilar, marketologlar, brend-menejerlar va boshqalar. Kasbiy va ijodiy faoliyatni faol o'zlashtirish, uni samarali amalga oshirish nafaqat ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantirish va integratsiyalashuvini, kasbiy ishni bajarishning individual uslublari va usullarini ishlab chiqishni, balki kasbiy ijod metodologiyasini o'zlashtirishni, ijodiy fikrlashni rivojlantirishni va o'z ichiga oladi. Ijodiy shaxsning shakllanishini amalga oshirilgan ijodiy faoliyatga va olingan ijodiy natijalarga mos keladigan shaxsning shakllanishi va rivojlanishi deb ta'riflash mumkin. Bu jarayonning sur'ati va traektoriyasi biologik va ijtimoiy omillar, shaxsning o'z faoliyati va ijodiy fazilatlarini, shuningdek, sharoitlar, hayotiy voqealar va kasbiy jihatdan aniqlangan omillar bilan belgilanadi. Ijodkor shaxsni shakllantirish va ijodiy ta'lim o'rtasida yaqin bog'liqlik mavjuddir.

Ijod madaniyat singari, inson hayotiga, demak, ta'lim tizimiga ham kirib borishi kerak. Binobarin, ijodiy pedagogikaning ijtimoiy fanlari tizimida ya'ni pedagogikaning yangi tarmog'i sifatida rivojlanishi uchun qator shart-sharoitlar mavjud. Kreativ pedagogika - bu ijodiy ta'lim fani va san'atidir. Bu pedagogikaning majburlash pedagogikasi, hamkorlik pedagogikasi, tanqidiy pedagogika kabi pedagogika turlariga qarama-qarshi bo'lgan pedagogikaning bir turi hisoblanadi. Kreativ pedagogika o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, kelajagini yaratuvchisi bo'lishga

o'rgatadi. Kreativ pedagogika, har qanday fanga, xoh matematika, xoh fizika, xoh tillar, xoh iqtisod bo'lsin, qo'llanilish mumkin bo'lgan pedagogikadir. Ma'lum darajada aytish mumkinki, uning metodologiyasi o'qitish va o'rganish jarayonini o'zgartiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. ugli Tojimurodov, H. Y., & Tursunnazarova, E. T. (2022). BEOWULF–THE EARLIEST EPIC POEM IN ENGLISH FOLKLORE. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 189-191.

2. kizi Tohirova, M. A., & Tursunnazarova, E. T. (2022). BASIC LITERARY ELEMENTS OF THE XX CENTURY ENGLISH AND UZBEK SHORT STORIES (BASED ON HERBERT BATES AND SAID AHMAD'S SHORT STORIES). *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 192-195.

3. Abduazizovna, N. Z. (2022). THE SIGNIFICANCE OF AUTHENTIC TEXTS AT RUSSIAN LESSONS IN COMPREHENSIVE SCHOOLS. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 8(6), 44-47.

4. FAYZULLAEVA, S. U. THEMATIC DIRECTIONS OF THE NATURE OF THE LYRICAL EVENING. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (5), 157-159.

5. Xo'jayev N.X., Madyorova S.A., Eshchonov E.U. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat: T-2009

6. Хакимов, М. Ш., Маткулиев, У. И., Ашуров, Ш. Э., & Кодирова, Г. Р. (2022). *Новый взгляд на оценку тяжести кровотечения из варикозно расширенных вен пищевода* (Doctoral dissertation, Узбекистан).

7. Ашурова, О. Ю., & Кодирова, Г. Р. (2020). ПРИМЕНЕНИЕ ЭНТЕРАЛЬНОЙ ОКСИГЕНОТЕРАПИИ (КИСЛОРОДНОГО КОКТЕЙЛЯ) В КОМПЛЕКСНОМ ВОССТАНОВИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ ГИПОКСИИ И ХРОНИЧЕСКИХ БОЛЕЗНЕЙ ОРГАНОВ ДЫХАНИЯ. *Интернаука*, (46-1), 36-37.

8. Otaqo'ziyevna, M. T. (2023). SPECIFIC FEATURES OF INTERDISCIPLINARY ISSUES RELATED TO NEWTON'S LAWS AT SCHOOL. *Confrencea*, 11(1), 165-168.

9. Toxirova, M. O. Z. (2023). FIZIKA FANINING BOSHQA FANLAR BILAN O'ZARO ALOQADORLIGI VA FANLARARO BOG'LANISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16), 787-790.

10. Otaqo'ziyevna, T. M. (2023). Fizika Ta'limi Mazmunini Takomillashtirish Va Samaradorligini Oshirishning Integral Pedagogik Texnologiyalari. *Miasto Przyszłości*, 42, 225-226.

11. Otaqo'ziyevna, T. M., & Abdualiyevna, A. F. (2022). THE ROLE AND ROLE OF VIRTUAL TECHNOLOGIES IN SOLVING INTERDISCIPLINARY APPLIED ISSUES ON NEWTON'S LAWS AT SCHOOL. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 118-121.

12. Otaqo'Ziyevna, T. M., & Xonzodabegim, A. (2022). YORUG'LIKNING TARQALISHI, QAYTISHI VA SINISHI MAVZUSINI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGIYALARI ASOSIDA TASHKIL ETISH USULLARI. *Ta'lim fidoyilari*, 22(7), 452-457.

13. Тохирова, М. О. (2021). МАКТАБДА ФИЗИКА ҚОНУНЛАРИГА ДОИР ФАНЛАРАРО ТАТБИҚИЙ ГРАФИК МАСАЛАЛАРНИ ЕЧИШ МЕТОДИКАСИ. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 3), 626-631.

14. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B., *Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari*. - 2015

DEVELOPING SPEAKING SKILLS IN THE YOUNG LEARNERS CLASSROOM

Amrullayeva Maxliyo Abdurahmonovna

Tashkent Academic Lyceum No.2 of the Ministry of Internal
Affairs of the Republic of Uzbekistan.

ANNOTATION

Special methods, strategies and techniques of teaching speech have been showed. In this regard, I will try to perform the following tasks in my professional work, first of all, to provide information about the types of methods that work on the development of speaking skills, to demonstrate how to use modern technologies in the educational process, to analyze new types of exercises according to the text, and most importantly, to Information is given on what difficulties students face in the process of speaking and how to prevent them.

Keywords: *non-verbal communication, lesson, distance, facial expression, gestures, emotion*

Young learners are like sponges, they soak up everything we say and how we say it. Thus clear and correct pronunciation is of vital importance, since young learners repeat exactly what they hear. What has been learned at an early stage is difficult to change later on. One of the rules that applies here is: slowly and steadily, through constant revision and recycling. Furthermore, I always strive to achieve a positive and relaxed atmosphere in my young learners' classroom, as this proved a decisive factor in achieving maximum results. With the help of mixed activities, such as dialogues, choral revision, chants, songs, poems and rhymes students' speaking abilities grow, their pronunciation gets better and their awareness of the language improves. When applying the above-mentioned tools into my teaching practice, I try to keep in mind

that interaction is an important way of learning. Therefore, increased oral emphasis should be included in our teaching to give the students as much speaking time as possible.

Many textbooks for young learners offer shorter texts written as comics, introducing characters learners can relate to and through which they get to know the language, the culture and the people of a certain country. Instead of simply following the text (with books either open or closed), I often divide the class into various parts or teams (e.g. A and B, depending on the number of roles in the comics) and then the learners read with the tape. Choral reading has always proved a lot of fun and children are excellent at imitating, thus producing brilliant copies of the original. Do not forget to change roles after the text has been read a few times. Further on, as you see learners getting familiar with the topic and vocabulary, make them work in pairs. If they want to, they can also perform in front of the class – keep in mind that at an early age they are mostly extroverts and love showing off their English. However, there may be students who are terrified of being exposed, some are in the so-called silent phase – never force these students to speak in front of the whole class. Instead, give them some other role – e.g. they "act" as a ringing phone in the comics, appear as the voice of a dog or the like. I can tell from my own experience that this does bring results and eventually also these students come out of their shell and express themselves in English. Needless to say, each and every attempt should be accompanied by our approval and appraisal, the same being the case with other speaking activities the learners are involved into. Do encourage them constantly as this builds their motivation and self-awareness.

Textbooks are usually filled with situation dialogues, helping the students learn language in real-life situations, therefore offering them the tool which opens many doors to various subjects. But learning these dialogues by heart is a definite no-no. It is much better and far more useful to substitute the words so that they are true to students and their world. Thus each student uses his/her own variation, there is an obvious transition from pure imitation to conscious changing, which speeds up

remembering and offers varied communicative opportunities. By imitating, sharing and discussing students benefit – modeling, understanding and picking it up seem to be natural. Through imitating, interacting and internalizing the process is later on understood explicitly on a higher level, by practising social phrases in everyday situations the learners are building a basis on top of which new information is to be added from lesson to lesson. Note: with young learners, grammatical points should be taught implicitly only, after they are 11 and up, the explicit approach can be used as well.

Songs, Poems, Rhymes and Chants

Throughout our English lessons students are learning to speak, express ideas, share opinions and exchange information. Using songs, poems, rhymes and chants is a wonderful way of making students sing/talk and at the same time (unconsciously) work at their grammar, vocabulary, pronunciation. Try to include the above-mentioned activities by providing learners with those that require total physical response, shortly known as "TPR". Year by year, children get highly enthusiastic about songs like: "Row, Row, Row Your Boat" and "Head, Shoulders, Knees and Toes") where (excessive) body movements are required. Confidence and motivation are built through the process. Sometimes new lyrics can be added to traditional songs, making things a bit different and out of the expected. e.g. "Row, row, row your boat" can easily be changed into "Fly, fly, fly your plane" the movements change accordingly and so does the rest of the lyrics. It is basically the teachers' call what and how to change the song, and it is always welcomed by the learners.

LIST OF USED LITERATURE

1. Karimov I.A. . “ Yuksakma’naviyatyengilmaskuch” Toshkent 2008
2. Sh.M.Mirziyoyev. “Speech in Namangan”-Namangan. May 3, 2018
3. Adrian Palmer and Theodore S. Rodgers (1983). Games In Language Teaching. Language Teaching, 16 , pp 2-21
4. Alexander, L.Practice and Progress.Longman, 1980.

DAVLAT QARZI VA UNING SALBIY OQIBATLARI

Sa'dullaev Oybek Turdiali o'g'li

Toshkent kimyo-texnologiya instituti Shahrisabz filiali
"Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar kafedrasida katta o'qtuvchisi"

Umrzoqov Jonibek Baxtiyor o'g'li

Toshkent kimyo-texnologiya instituti
Shahrisabz filiali iqtisodiyot yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada davlat qarzining mohiyati, davlat qarzining mamlakat moliyaviy holatiga ta'siri, davlat qarzlarini samarali boshqarish masalalari o'rganilgan. Shuningdek O'zbekiston Respublikasining davlat qarzining hozirgi holati dinamikasi va qarzlarga xizmat ko'rsatish xarajatlari tahlil qilingan hamda davlat qarzlarini boshqarish mexanizmlarini jahon standartlariga olib chiqish va zarur bo'lgan strategiyalar ishlab chiqish yo'llari bo'yicha mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: davlat krediti, davlat qarzi, Yuqori soliqlar, Investitsiyalarning qisqarishi

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматриваются вопросы, связанные с сущностью государственного долга, влиянием государственного долга на финансовое состояние страны, эффективным управлением государственным долгом. Также было проанализировано текущее состояние государственного долга Республики Узбекистан, динамика и расходы на обслуживание долга, а также обсуждались пути приведения механизмов управления государственным долгом к мировым стандартам и разработки необходимых стратегий.

Ключевые слова: государственный кредит, государственный долг, высокие налоговые ставки, сокращение инвестиций.

ANNOTATION

This article discusses the nature of public debt, the impact of public debt on the country's financial situation, and the issues of effective public debt management. The current state of the state debt of the Republic of Uzbekistan was also analysed, and the costs of servicing the debt were analyzed, and reflections were made on how to bring the mechanisms for managing the state debt to world standards and develop the necessary strategies.

Key words: *government loans, government loans, high taxes, shortening of investments*

Kirish

Iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlik mamlakatlarning asosiy xavotiriga aylanishi ortida dunyodagi hukumatlar katta sarmoyaviy loyihalarni moliyalashtirish va odamlarning ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish uchun qarz olishdi. Natijada, ko'pincha rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat qarz darajasi o'sib borayotgani ta'kidlanadi, bu oxirgi ikki yoki uch o'n yillikda global iqtisodiyotning o'sishi ortida yetakchi harakatlantiruvchi kuchlardan biri ekanligi ta'kidlandi. Jahon iqtisodiyotining kengayishida davlat qarzining o'sib borayotgan darajasi muhim rol o'ynagan bo'lsada, davlat qarzi portfellarida murakkab moliyaviy tuzilmalarni o'z ichiga olganligi va dunyoning turli mintaqalarida sodir bo'lgan qarz inqirozlari bilan birga katta moliyaviy va operatsion risklar mavjudligi uning jiddiy muammo ekanligini ko'rsatadi va hukumatlar uchun qarzni boshqarishning to'g'ri amaliyotini qo'llashni taqozo etadi

Davlat qarzi - bu davlat bo'linmasi tomonidan qonun bilan belgilangan da'volar egalariga muayyan vaqt oralig'ida ma'lum pul summalarini to'lash majburiyati. Kreditorlar oldidagi qarz summolari qarzdor davlatning standart pul birliklarida yoki tashqi valyuta birliklarida belgilanishi mumkin. Amerika Qo'shma Shtatlarining davlat qarzi, asosan, federal hukumatning kreditorlarga AQSh dollarining ma'lum summalarini to'lash majburiyatini ifodalaydi. Boshqa tomondan, davlat qarzlari va mahalliy qarzlar asosiy qarzni qaytarish yoki ikkalasini ham to'lashdan iborat bo'lishi

mumkin. Qarzning o'ziga xos masalalari aniq muddatlar jadvallari bilan tavsiflanishi mumkin yoki bo'lmazligi mumkin. Abadiy foizlarni to'lash majburiyatini ifodalovchi konsollar asosiy arzni qaytarish majburiyatini o'z ichiga olmaydi. Davlat qarzining kelib chiqish sabablari, uning miqdoran oshib yoki kamayib borishi har bir mamlakatning iqtisodiy siyosati, islohotlar qamrovi va dinamikasi bilan uzviy bog'liq. Keyingi o'n yillikda dunyo mamlakatlarida tashqi qarzga bo'lgan talab nisbatan oshganligi hamda davlatlar o'rtasida bu borada tafovutlar kuchayganligining bir qancha sabablari bor.

Qarz olish hukumat uchun turli loyihalar va tashabbuslarni moliyalashtirish odatiy hol bo'lsa-da, to'g'ri boshqarilmasa, salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Haddan tashqari davlat qarzining salbiy oqibatlaridan ba'zilari:

1. Foizlarni to'lash: Hukumat qarz bo'yicha foizlarni to'lash uchun byudjetning muhim qismini ajratishi kerak. Bu sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilmani rivojlantirish kabi muhim davlat xizmatlari uchun ajratiladigan mablag'lar miqdorini kamaytiradi.

2. Investitsiyalarning qisqarishi: Davlat qarzining yuqori darajasi xususiy investitsiyalarni to'xtatib qo'yishi mumkin, chunki bu foiz stavkalarining oshishiga olib keladi va xususiy sektordan qarz olishni cheklaydi. Bu iqtisodiy o'sish va ish o'rinlari yaratishga to'sqinlik qilishi mumkin.

3. Moliyaviy beqarorlik: Haddan tashqari davlat qarzi moliyaviy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Agar investorlar hukumatning o'z qarzini to'lash qobiliyatiga ishonchini yo'qotsa, ular yuqori foiz stavkalarini talab qilishlari yoki hatto kredit berishdan bosh tortishi, moliyaviy inqirozga olib kelishi mumkin.

4. Yuqori soliqlar: Qarzni to'lash uchun hukumatlar soliqlarni oshirish yoki tejamkorlik choralarini qo'llashi mumkin, bu esa soliq to'lovchilarni og'irlashtirishi va ixtiyoriy daromadni kamaytirishi mumkin.

5. Kreditorlarga qaramlik: Hukumat chet el kreditorlari oldida katta qarzdor bo'lib qolsa, u o'zining suvereniteti va qarorlar qabul qilish avtonomiyasini buzishi mumkin, chunki bu kreditorlar shartlar qo'yishi va siyosat tanlashga ta'sir qilishi mumkin.

6. Davlodlararo yuk: davlat qarzining yuqori darajasi kelajak avlodlarga to'lov mas'uliyatini yuklashi, ularning o'z ustuvorliklari va rivojlanishiga sarmoya kiritish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, qarz munosabatlari dunyodagi juda ko'plab mamlakatlarga xos bo'lib, uning ildizlari qadimgi davrlarga borib taqaladi. Qadimgi zamonlarda odamlar urug'larni sotib olish uchun qarz olgan, qarzni esa hosilni yig'ib olgandan keyin qaytarishgan. "Hozir ham banklar va kreditorlar kelajak taraqqiyot uchun urug'lar ekishda muhim rol o'ynamoqda. Shu bilan birga tarix hech narsa bilan kafolatlanmagan kredit ajiotaji jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroziga olib kelgani kabi qarz berishning salbiy tomonlarini ham biladi. Bunday muammolardan qochish uchun qarz olishga e'tiborliroq bo'lish hamda uning o'rniga investitsiyalarga ko'proq ahamiyat berish zarur"¹ Tashqi qarz "oldi-berdi"si jahon amaliyotida keng qo'llanilib kelayotgan moliyaviy vositalardan bo'lib qolayotganligiga qaramasdan davlat byudjeti kamomadini to'ldirishda undan foydalanishning xavf-xatarlarini ham xolisona e'tiborga olish lozim. Rivojlanayotgan davlatlar uchun tashqi qarz ulushining keskin ko'tarilishi xalqaro moliyaviy tuzilmalarga nisbatan iqtisodiy va siyosiy qaramlikni keltirib chiqarishi yoki kuchaytirishi mumkin. Shuningdek, qarz miqdorining ko'payishda davom etishi davlat tomonidan qarzlarni qaytarishda byudjet yukining ortib borishiga sabab bo'ladi. Bundan tashqari, korporativ qarzlarning ichki va tashqi bozorlardan jalb qilinishi hamda samarasiz loyihalarga sarflanishi yoki makroiqtisodiy konyunkturaning (masalan, inflyatsiya darajasi, iqtisodiy o'sish sur'ati, milliy valyuta kurslari) keskin o'zgarishi natijasida iqtisodiyotda salbiy holatlar yuzaga keladi. Bu esa, o'z navbatida, har bir mamlakat o'z milliy strategiyasi orqali davlat qarzining optimal miqdorini belgilashini taqozo etadi.

Davlatimiz so'ngi ikki yil ichida qancha qarz olganligini ko'rib chiqamiz . 2022 yil davomida O'zbekiston davlat qarzi 2,9 mlrd dollarga ko'payib, 29,2 mlrd dollarni yoki YaIMga nisbatan 36,4 foizni tashkil etdi. Davlat qarzining 90 foizdan ortiq qismi

---

¹ <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/11/07/sp110719-how-to-usedebt-wisely>

xorijiy valutada jalb qilingan. 2023 yilning 1 yanvar holatiga O‘zbekistonning davlat qarzi 29,2 mlrd dollarga yetdi. Bu – mamlakat tarixidagi eng yuqori ko‘rsatkichdir. ¹

2023-yil yanvar oyidagi ma'lumotlar grafigi

O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda infratuzilma loyihalarini amalga oshirish ko‘lami doimo o‘sib boruvchi xarakterga ega. Bu kabi vazifalarni amalga oshirish uchun davlatda 2 ta muqobil yechim mavjud: soliqlarni oshirish yoki tashqi qarz va investitsiya mablag‘larini jalb qilish. Soliqlarni oshirish istiqbolda iqtisodiyotni rivojlantirish rag‘batlariga putur yetkazishi hisobga olinsa, ko‘plab rivojlangan davlatlar ikkinchi yo‘lni tanlashni afzal ko‘rishadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

A.Pienkowskining davlat qarzi va qarz strukturaviy tuzilishiga bag‘ishlangan ilmiy ishi davlat qarzlarning barcha uchun birday qabul qilish mumkin maksimal chegarasi mavjud emasligi, aksincha bu ko‘rsatkichlar rivojlangan, rivojlanayotgan va quyi darajada rivojlangan davlatlar uchun birmuncha farq qilishini isbotlaydi. Uning

¹ DAVLAT QARZI UNI BOSHQARISH ZARURLIGI VA DOLZARBLIGI maqolasi 1-2 bet

asosiy tavsiyalari orasida daromadi nisbatan past darajadagi davlatlar qarzlarni milliy valyutada olishlari maqsadga muvofiq bo'lsa, rivojlangan davlatlar qarzining maksimal darajasini oshirish uchun YaIMga bog'langan davlat qimmatli qog'ozlarini chiqarishni tavsiya etadi.¹ P.Leao o'zining yuqori qarz darajasi haqiqatan ham muammo yoki yo'qligini tahlil qilgan maqolasida davlat qarzining yuqori darajasining soliq yuki oshishiga ta'siri, davlatning defolt holatiga tushib qolishi va inflyatsiyaga olib keluvchi ta'sirini kamaytiruvchi davlat fiskal siyosati mexanizmlarini ishlab chiqishni taklif qiladi². E.Bequiraj va S.Fedeli tomonidan Iqtisodiy Hamkorlik va Rivojlanish Tashkilotiga a'zo 21 ta mamlakat hukumatlarning qarz/YaIM nisbatining oshib borishiga munosabatlarini o'rganishdi. Agar qarz yuki oshib boraversa, davlatlar bunga javoban qanday to'g'irlovchi choralar ko'rishini mumkinligini, qarz va defitsit o'rtasidagi korrelyatsiyani tadqiq qilishgan.³ Davlat qarzining mazmun-mohiyatidan kelib shuni aytishimiz mumkinki, qarz yuki oshayotgan mamlakatlar tezroq siyosiy iroda ko'rsatgan holda qarzlarning moliyaviy va iqtisodiy barqarorlikka ijobiy va salbiy ta'sirlari modellarini ishlab chiqishi maqsadga muvofiqdir .

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Davlat qarzlarni boshqarish va u bilan bog'liq risklarni oldini olish keng qamrovli huquqiy, iqtisodiy va texnologik asoslar orqali amalga oshiriladi. Davlat qarzini boshqarishdan asosiy maqsad davlat tomonidan mablag' jalb qilish hisobidan O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti taqchilligini qoplashga, shuningdek, ijtimoiy va infratuzilma loyihalar hamda rivojlanish davlat dasturlarini moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyojni hamda davlat qarziga xizmat ko'rsatishni o'z vaqtida eng maqbul xarajat va xatar darajasi evaziga ta'minlash, davlat qarzining o'rtacha so'ndirish muddatini uzaytirish hamda valyutalar va manbalari bo'yicha diversifikatsiya qilish, davlat tomonidan O'zbekiston Respublikasi valyutasida

¹ Pienkowski A. Debt Limits and the Structure of Public Debt // Journal of Globalization and Development, vol. 8, no. 2, 2018, pp. 20170018. <https://doi.org/10.1515/jgd-2017-0018>.

² Pedro L. Is a very high public debt a problem? // Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY. No. 843, 2015

³ Elton B., Silvia F. Public debt sustainability: An empirical study on OECD countries // Journal of Macroeconomics, vol. 58 (2018) 238-248.

mablag‘ jalb qilish amaliyotini kengaytirish, davlat qarziga xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq xatarlarni oldini olish, bartaraf etish yoki kamaytirishdan iboratdir. Davlat qarzini boshqarish quyidagi operatsiyalarni amalga oshirishdan iborat:

- ✓ davlat qarzini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish;
- ✓ davlat tomonidan mablag‘ jalb qilish;
- ✓ davlat tomonidan jalb qilingan mablag‘larni boshqarish;
- ✓ davlat qarzi bilan bog‘liq xatarlarni boshqarish;
- ✓ davlat qarzini restrukturizatsiya qilish;
- ✓ davlat tomonidan jalb qilingan mablag‘larni qaytadan kreditlash;
- ✓ davlat kafolatini rasmiylashtirish va taqdim etish;
- ✓ davlat qarzi shartnomalari va davlat kafolatlari, shu jumladan bekor qilingan davlat kafolatlarining ro‘yxatini yuritish;
- ✓ davlat qarzining hisobi va hisobotini yuritish;
- ✓ davlat qarziga xizmat ko‘rsatilishini ta‘minlash va davlat kafolati bo‘yicha majburiyatlarni bajarish.

Davlat qarzining mazmun-mohiyatidan kelib chiqib gapiradigan bo‘lsak, davlat qarzi har qanday bozor iqtisodiyoti va ochiq bozor yo‘lini tanlagan mamlakatlarga xos bo‘lib, agar ulardan foydalanish ustidan to‘liq samarali nazorat olib borilsa, davlat qarzi iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qilgan holda aholi faravonligiga xizmat qilishi mumkin deya olishimiz mumkin. Bunga yaqqol misol sifatida Yaponiyaning iqtisodiy mo‘jizasini keltiramiz, ya’ni yaponlar o‘z hukumatlariga ishongan va yetarlicha qarz bergan.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, bugungi kunda dunyo mamlakatlari iqtisodiyotining bir-biriga bog‘liqligi ortib borayotgan bir sharoitda O‘zbekiston iqtisodiyotining ochiqligini ta‘minlash jarayonida davlat qarzi masalasi paydo bo‘laveradi. Sababi, iqtisodiy-ijtimoiy infrastrukturani rivojlantirish, zamonaviy

loyihalarni amalga oshirish, yangi texnologiyalarni joriy qilish qo‘shimcha investisiyalar jalb qilishni talab etadi. Ushbu sharoitda O‘zbekiston uchun tashqi qarz manbalari bilan birgalikda ichki manbalarni ko‘proq yo‘naltirishning zamonaviy mexanizmlarini ko‘zda tutuvchi ichki qarz bozorini rivojlantirish davlat qarzini boshqarish bo‘yicha ishlab chiqiladigan strategiyaning asosiy masalalari sifatida qaralishi lozim. Chunki davlat qarzi, ayniqsa, tashqi qarz risklar bilan bog‘liq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Botirjon o‘g‘li, M. B., Xasanboy, S. D., & Akmaljon o‘g‘li, A. X. (2022). ISH BILAN BANDLIGINI OSHIRISHDA MEHNAT BOZORINING TA’SIRI. *PEDAGOGS jurnali*, 12(1), 4-10.
2. Botirjon o‘g‘li, M. B., & Hasanboy o‘g‘li, S. D. (2022). Organization and increase of activity of small industrial zones.
3. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining Davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi ma’lumotlari.
4. Shukurov, A. O., & Umarov, M. (2022). Davlat krediti va davlat qarzini samarali boshqarish. *Science and Education*, 3(11), 1107-1120.
5. Gafurova, S. M., G‘ulomova, M. S., Isakova, M. R., Ishmanov, N. A., & Kenjayeva, S. A. (2022). O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzini boshqarishni takomillashtirish yo‘llari. *Science and Education*, 3(11), 1121-1135.

EFFECTIVE TEACHING METHODS FOR ESP COURSES

Barno Mukhtorova

EFL teacher, English Department, FerSU

barnomukhtorova@gmail.com

Maftuna Yuldo'shalieva

Undergraduate student, FerSU

juldashalievamaftuna@gmail.com

ABSTRACT

This article explores effective teaching methods for English for Specific Purposes (ESP) courses. Drawing on insights from scholars like Dudley-Evans, St John, and Ellis, it underscores the importance of tailored approaches, including needs analysis, task-based learning, and authentic materials, to meet the diverse linguistic demands of learners in professional or academic contexts. The article advocates for a collaborative approach between language and content teachers, highlighting the effectiveness of Task-Based Language Teaching (TBLT) in aligning with practical language learning objectives. It emphasizes the value of integrating authentic materials, simulation activities, and role-playing for an immersive learning experience. Additionally, content-based instruction is presented as instrumental in reinforcing language acquisition and deepening understanding within specialized fields. In conclusion, the synthesis of these methodologies offers a dynamic and comprehensive approach to ESP instruction, promoting language proficiency, contextual relevance, and genuine enthusiasm for learning in specialized domains.

Key words: *Task-Based Language Teaching (TBLT), content-based instruction, ESP, contextual relevance*

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ КУРСОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассматриваются эффективные методы преподавания на курсах английского языка для специальных целей (ESP). Опираясь на идеи таких ученых, как Дадли-Эванс, Сент-Джон и Эллис, он подчеркивает важность индивидуальных подходов, включая анализ потребностей, обучение на основе задач и аутентичные материалы, для удовлетворения разнообразных

лингвистических потребностей учащихся в профессиональном или академическом контексте. В статье пропагандируется совместный подход между преподавателями языка и содержания, подчеркивая эффективность обучения языку на основе задания (TBLT) в соответствии с практическими целями изучения языка. Он подчеркивает ценность интеграции аутентичных материалов, симуляционных мероприятий и ролевых игр для получения захватывающего опыта обучения. Кроме того, обучение, основанное на содержании, рассматривается как инструмент улучшения овладения языком и углубления понимания в специализированных областях. В заключение, синтез этих методологий предлагает динамичный и комплексный подход к обучению ESP, способствующий владению языком, контекстуальной значимости и подлинному энтузиазму к обучению в специализированных областях.

Ключевые слова: обучение языку на основе задач (TBLT), обучение на основе содержания, контекстуальная релевантность.

MAXSUS YO‘NALISHLARDA CHET TILINI O‘QITISHNING SAMARALI USULLARI

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola maxsus yo‘nalishlarda chet tilini o‘qitishning samarali usullarini ko‘rib chiqadi. Dadli-Evans, Sent-Jon va Ellis kabi olimlarning g‘oyalariga tayangan holda, u o‘quvchilarning kasbiy yoki akademik ta‘limdagi turli til ehtiyojlarini qondirish uchun ehtiyojlarni tahlil qilish, vazifaga asoslangan o‘rganish va haqiqiy materiallarni o‘z ichiga olgan individual yondashuvlarning muhimligini ta‘kidlaydi. Maqolada til va fanning mavzusi o‘qituvchilari o‘rtasida hamkorlikda yondashish tarafdori bo‘lib, amaliy tilni o‘rganish maqsadlariga mos keladigan vazifaga asoslangan til o‘rgatish samaradorligini ta‘kidlaydi. U immersiv o‘rganish tajribasini yaratish uchun haqiqiy materiallar, simulyatsiya faoliyati va rolli o‘yinlarni birlashtirish qiymatini ta‘kidlaydi. Bundan tashqari, content (fanning mazmuni) ga asoslangan ta‘lim tilni o‘zlashtirishni yaxshilash va ixtisoslashgan sohalarda tushunishni chuqurlashtirish vositasi sifatida qaraladi. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ushbu metodologiyalarning sintezi maxsus yo‘nalishlarda chet tilini o‘qitishga dinamik va integratsiyalashgan yondashuvni taklif etadi, bu esa tilni bilish, kontekstual aloqadorlik va ixtisoslashgan sohalarda o‘rganish uchun chinakam ishtiyoqni oshiradi.

Kalit so‘zlar: topshiriqqa asoslanib tilni o‘qitish, fan mazmuniga asoslanib o‘qitiladigan til, metod, maxsus yo‘nalishlarda chet tilini o‘qitish.

INTRODUCTION

In the world of language learning, the quest for effective teaching methods has taken center stage, with a particular focus on English for Specific Purposes (ESP) courses. As professionals and students alike seek language proficiency tailored to their specific fields, the importance of enhancing learning through targeted instruction becomes increasingly apparent. This article, titled "Enhancing Learning: Effective Teaching Methods for ESP Courses," delves into the dynamic realm of ESP education, exploring strategies that transcend conventional approaches. By unraveling the intricacies of tailoring content, incorporating authentic materials, and utilizing real-world scenarios, we aim to illuminate the transformative potential of ESP instruction. This article will provide effective teaching methodologies, where the goal is not only language acquisition but also the empowerment of learners to navigate the linguistic nuances of their chosen professions with precision and confidence.

ACTUALITY

These days, the significance of enhancing learning through effective teaching methods for English for Specific Purposes (ESP) courses cannot be overstated. As educators grapple with the dynamic needs of students pursuing specialized language skills, the quest for optimal teaching approaches becomes paramount. The actuality of this pursuit lies in the intricate blend of tailoring content to meet specific needs, incorporating authentic materials aligned with students' professional domains, and employing real-world scenarios to impart language skills. The tangible impact of these strategies is evident in classrooms where language instruction transcends traditional boundaries, equipping learners with not just theoretical knowledge but practical linguistic tools relevant to their chosen fields. This actuality underscores the transformative potential of ESP education, as it empowers individuals to navigate the linguistic intricacies of their professions with confidence and proficiency, ultimately enhancing the overall learning experience.

LITERATURE REVIEW

In accordance with Dudley-Evans and St John (1998) as well as Widodo (2016), proficiency in a foreign language is now indispensable for success in various social activities and professional pursuits. Therefore, the efficacy of learning techniques and strategies employed in teaching English as a Foreign Language (EFL) must be tailored to suit the specific context of the students. Furthermore, recent research in English Language Teaching (ELT) emphasizes the widespread utilization of English for Specific Purposes (ESP) in college English courses, aligning with Johns and Salmani's (2015) assertion that ESP stands out as an apt methodology for language instruction. They argue that the increasing diversity in students' needs in the current century necessitates the implementation of diverse and reliable methods to identify their specific requirements and context.

The integration of ESP entails a collaborative approach wherein language teachers work in tandem with content teachers. However, this collaborative aspect poses a significant challenge for language instructors utilizing this approach, as noted by Luo and Garner (2017). In the realm of student-centered language instruction, the adoption of Task-Based Language Teaching (TBLT) has proven effective, particularly for introductory levels, as it addresses the distinct language learning objectives of students at various stages (Muller, 2005). This correlation between ESP and TBLT suggests avenues for the development of more effective and practical language-learning goals within higher education curricula.

APPROACHES FOR TEACHING IN ESP CLASSROOMS

In the dynamic landscape of English for Specific Purposes (ESP) instruction, educators employ a diverse array of methodologies to cater to the distinctive linguistic demands of learners operating within specialized professional or academic contexts. One pivotal method is the meticulous undertaking of a **needs analysis**, a comprehensive exploration of learners' goals, tasks, and communicative needs. This initial step ensures that the ensuing course content is precisely aligned with the specific language skills required for success in their chosen fields. By tailoring instruction

based on the results of a needs analysis, instructors can adeptly address the individualized language learning objectives of their students.

Task-based learning stands out as another prominent method in the realm of ESP education. This approach immerses learners in real-world tasks and projects that mirror the language use they are likely to encounter in their professional environments. Through engaging in activities that authentically replicate workplace scenarios, students not only refine their language proficiency but also develop a heightened ability to navigate communication challenges within their specific domains.

Task-Based Language Teaching (TBLT) has been a subject of exploration and scholarly investigation within the English Language Teaching (ELT) domain since the late 1980s, as documented by Ellis (2009). Initially, the concept of a "task" was associated with various aspects such as teaching, learning, language acquisition, grammar exercises, and oral production. It was initially linked to learning, identified as an approach centered around meaningful student activities for language use (Ellis, 2003; Skehan, 1998; Willis, 1996). Over time, as this approach gained widespread recognition, it became extensively adopted by English teachers globally (Ellis, 2009; Long, 2014).

TBLT is defined as "an approach to teaching a second/foreign language that seeks to facilitate language learning by engaging learners in the interactionally authentic language use that results from performing a series of tasks" (Ellis, 2013, p. 1). According to Ellis (2009) and Rubin (2015), TBLT has proven to be an effective method for teaching English for nearly three decades, boasting clear and precise pedagogical characteristics. The approach's longevity in the field attests to its reliability and relevance as an instructional strategy for language learning.

The integration of authentic materials is a cornerstone of effective ESP instruction. By incorporating real-world documents, reports, and academic publications directly related to the learners' professional or academic fields, instructors provide an immersive experience. Exposure to authentic materials familiarizes students

with the terminology and discourse conventions prevalent in their respective domains, fostering a deeper understanding of how language functions in practical applications.

Advocates of English for Specific Purposes (ESP), including scholars such as Widdowson (1979) and Kelly et al. (2002), strongly support the incorporation of authentic materials into ESP settings, emphasizing the meticulous approach in their implementation methodology. These materials yield numerous noteworthy advantages. Primarily, exposure to genuine discourse, exemplified by instructional videos with explanations on computer system setups, offers students authentic language encounters, fostering real-life language usage. These resources prove effective in classroom activities, prompting students to sequentially number diagram steps and facilitating exposure to language forms crucial for comprehension and potential language production (Ellis & Johnson, 1994).

Furthermore, authentic materials encompass specific registers, incorporating appropriate terminology, expressions, grammar structures, and tone, thereby nurturing language proficiency. Learners benefit by gaining precision in vocabulary, technical concepts, and access to specialized dictionaries. Additionally, they grasp rhetorical functions, grammar distinctions, coherence, and cohesion—essential elements for comprehending diverse document types and adhering to language conventions. Moreover, authentic materials prepare ESP students for genuine language interactions, providing an up-to-date perspective on language changes and ensuring access to accurate, credible, and current information (Ellis & Johnson, 1994).

Beyond the conventional teaching materials, authentic materials expand text types and language styles, notably benefiting ESP learners by broadening their knowledge within their specific sphere. These resources contribute to a sense of accomplishment, evident when students successfully apply provided instructions in specific contexts, highlighting the role of materials in facilitating the learning process rather than solely serving as objectives (Kuo, 1993). Finally, involving students in the selection of topics from authentic sources promotes a positive attitude towards learning. Encouraging students to contribute materials such as forms, manuals, or reports to the class aids in

needs analysis and lesson planning, thereby enhancing student engagement in the learning process (Little et al., 1989).

Simulation and role-playing activities offer yet another dimension to ESP pedagogy. By simulating workplace scenarios or engaging in role-playing exercises, learners gain practical experience in using language within the context of their professions. This method not only enhances linguistic skills but also cultivates a sense of confidence and proficiency in real-world communication situations.

Role play, in particular, emerges as a valuable tool for preservice teachers to engage with practical situations, allowing them to interact with others in a controlled manner, thereby developing experience and experimenting with diverse strategies within a supportive environment (Glover, 2014, para 1). It is the structured nature and simulated immersion that distinguish role play from other rehearsal forms.

Within a role play, candidates are assigned specific roles within school-based scenarios, such as teacher-parent conferences, lesson facilitation, or teacher-paraprofessional interactions. They may receive scripts, detailed instructions on what to say or how to act, or be presented with a scenario and asked to respond to unfolding interactions (Glover, 2014). The same scenario can be enacted multiple times by various candidates, incorporating suggestions provided during feedback and reflection sessions with instructors and classmates. An additional distinctive feature is that role play offers flexibility to practice non-instructional skills.

Role plays can be categorized into acting role plays, focusing on practicing new skills; problem-solving role plays, requiring learners to draw from a diverse set of skills for a specific purpose; and "Almost Real Life" role plays, which aim to replicate the complexities of the real world as closely as possible (Hidayati & Pardjono, 2018). Irrespective of the category, prior instruction and preparation in the relevant skills are essential to ensure learners derive meaningful benefits from the activity (Stevens, 2015).

Content-based instruction, a method intertwining language learning with subject matter content, proves instrumental in ESP courses. Learners delve into topics

directly relevant to their professional or academic disciplines, acquiring language skills as an integral part of their subject-specific studies. This integrated approach not only reinforces language acquisition but also deepens the learners' understanding of subject matter content in their respective fields.

Content-Based Instruction (CBI) proposes a method where students acquire the target language by engaging with subject matter. Richards and Rodgers (2001) define Content-Based Instruction as an approach to second language teaching wherein the organization of teaching revolves around the content or information that students are to acquire, as opposed to being centered around a linguistic or other syllabus (Richards & Rodgers, 2001, p. 204). Here, "content" typically pertains to the subject matter that individuals learn or convey using language (Richards & Rodgers, 2001). Brinton (2003) further characterizes content-based instruction as "the teaching of language through exposure to content that is interesting and relevant to learners" (p. 201).

Inquiry-based learning emerges as a method that promotes both critical thinking and language acquisition concurrently. Learners, through inquiry and investigation, engage with subject matter content in a manner that enhances their ability to articulate ideas and findings using specialized language. This method not only fosters language proficiency but also instills a sense of intellectual curiosity and research skills, preparing students for effective communication within their specialized domains.

"Inquiry" is described as the pursuit of "truth, information, or knowledge seeking information by questioning" (Exline, 2004: 31). The process of inquiry is inherent in individuals from birth throughout their lives. Even infants begin to comprehend their surroundings through their innate curiosity.

The initiation of inquiry involves the construction and gathering of information and data by applying human senses (Exline, 2004: 31). At its core, inquiry-based learning revolves around the learners' personal discovery process. Learners, or student inquirers, are directed to formulate relevant questions and find suitable answers through the application of critical thinking. Within inquiry learning, learners gain insights into how knowledge is created, transmitted, and how various entities, including

experts, teachers, parents, and society, contribute to a learner's knowledge. Importantly, inquiry learning instills in learners a sense of respect for their own interests and the interests of others (Donham, 2001).

Incorporating these methodologies, often in a complementary fashion, constitutes a robust approach to ESP instruction. By recognizing the unique linguistic needs of learners in specialized contexts, educators can employ a tailored and multifaceted pedagogical toolkit that enhances language acquisition while preparing students for effective communication in their chosen fields.

CONCLUSION

In conclusion, the exploration of effective teaching methods for English for Specific Purposes (ESP) courses underscores the pivotal role of tailored and student-centered approaches in language instruction. The amalgamation of needs analysis, task-based learning, and authentic materials stands out as a dynamic strategy to address the diverse linguistic requirements within specialized fields. ESP education, with its emphasis on practical language skills, not only ensures the relevance of language proficiency but also cultivates a deeper engagement with subject matter content.

The integration of authentic materials, such as real-world scenarios, case studies, and industry-specific resources, immerses learners in the language they will encounter in their professional or academic domains. This not only enriches the learning experience but also equips students with the terminology and communication styles essential for success in their chosen fields.

Moreover, the student-centric focus of ESP, accentuated by needs analysis and targeted teaching, aligns with the broader pedagogical shift toward personalized and contextually relevant learning. As we navigate the complexities of language instruction, the synthesis of these effective teaching methods emerges as a powerful approach, fostering not only language proficiency but also a genuine enthusiasm for learning within the realm of ESP education. Ultimately, enhancing learning in ESP

courses extends beyond language acquisition—it is about empowering learners to navigate and excel in the language intricacies of their specialized fields.

REFERENCES

1. Wilkinson, C., & Potts, E. D. (2022, September 8). Role Play Activities in Small Programs: What, Why, Where, and How? *Journal of Special Education Preparation*. <https://doi.org/10.33043/josep.2.2.6-17>
In-Text Citation: (Wilkinson & Potts, 2022)
2. Villalobos, O. B. (2014, August 14). Content-Based Instruction: A Relevant Approach of Language Teaching. *Innovaciones Educativas*. <https://doi.org/10.22458/ie.v15i20.515>
3. Ismail, N., & Albakri, I. M. A. (2006, January 1). Inquiry-Based Learning: A New Approach to Classroom Learning. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/261914217_InquiryBased_Learning_A_New_Approach_to_Classroom_Learning
4. <http://www.jcreview.com/fulltext/197-1580283115.pdf?1580292009>. (2020, January 1). *Journal of Critical Reviews*, 7(01). <https://doi.org/10.31838/jcr.07.01.52>
5. Saidvalieva, D. (2021, June 15). Teaching Methods of English for Specific Purposes. *Бюллетень Науки И Практики*. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/67/62>
6. Anderson-Hsieh, J. (1990, January). Teaching suprasegmentals to international teaching assistants using field-specific materials. *English for Specific Purposes*, 9(3), 195–214. [https://doi.org/10.1016/0889-4906\(90\)90013-3](https://doi.org/10.1016/0889-4906(90)90013-3)
7. Case, A. (2023, November 9). Advantages and disadvantages of using authentic texts in class. *UsingEnglish.com*.
8. Mukhtorova, B., & Akhmadjonova, M. (2023). THE EFFECTIVE WAYS OF IMPROVING STUDENTS' SPEAKING SKILLS. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 2(4), 61-64.
9. Kuo, C. author ed a paper titled "Challenges in Developing Materials for

English in Specific Fields" published in the journal "English for Specific Purposes" in 1993, spanning pages 171 to 181.

10. Gvelesiani, I. (2023, June 16). Teaching ESP - New Strategies and Approaches. Journal of Research in Higher Education, 7(1), 25–39. <https://doi.org/10.24193/jrhe.2023.1.2>

11. Rajeswaran, C. M. (2018, September 1). Approaches to teaching english for specific purposes (ESP) in engineering programs. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/331687058_Approaches_to_teaching_english_for_specific_purposes_ESP_in_engineering_programs

THE PROBLEMS OF TEACHING MATHEMATICS AT SCHOOLS

Abdurashidova Anora Sirojiddin qizi

Math teacher of Tashkent Presidential school

ANNOTATION

This article provides information about the importance and features of teaching mathematics in English. Mathematics and English are important subjects in the modern era, and it is especially important to learn them from school age. There are various problems in teaching mathematics at school. These problems can be solved and applied in school.

Keywords: *mathematics, Student engagement, limited resources, professional development, assessment, feedback.*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola matematika fanining ingliz tilida o'qitilishining ahamiyati va xususiyatlari haqida ma'lumot beradi. Matematika va ingliz tili fanlari hozirgi zamonaviy davrda dolzarb fanlardan bo'lib, ayniqsa maktab yoshidan o'rganilishi katta ahamiyat kasb etadi. Maktabda matematikani o'rgatishda turli muammolarga duch kelinadi. Bu muammolarni yechish va ularni maktabda qo'llash mumkin.

Kalit so'zlar: *matematika, Talabalarning faolligi, cheklangan resurslar, kasbiy rivojlanish, baholash, fikr-mulohaza.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о важности и особенностях преподавания математики на английском языке. Математика и английский язык являются важными предметами в современную эпоху, и особенно важно изучать их со школьного возраста. Существуют различные проблемы в преподавании математики в школе. Эти задачи можно решить и применить в школе.

Ключевые слова: *математика, вовлеченность студентов, ограниченные ресурсы, профессиональное развитие, оценка, обратная связь.*

Teaching mathematics at the school level can pose various challenges for both educators and students. Some common problems that teachers may face when teaching mathematics at school include:

1. Student engagement: Some students may struggle to stay engaged and interested in mathematics, leading to disinterest and lack of motivation to learn.

2. Different learning styles: Students have different learning styles, and teachers may find it challenging to cater to the needs of all students in a single classroom.

3. Conceptual understanding: Some students may have difficulty grasping abstract mathematical concepts, which can make it challenging for teachers to ensure that all students understand the material.

4. Math anxiety: Many students experience math anxiety, which can hinder their ability to learn and perform well in mathematics.

5. Limited resources: Teachers may face challenges in accessing adequate resources, such as manipulatives, technology, and supplementary materials, to support effective mathematics instruction.

6. Time constraints: Teachers may struggle to cover all the necessary material within the limited time available, especially if students have varying levels of understanding.

7. Assessment and feedback: It can be challenging to provide meaningful feedback and assessment to students to help them understand their strengths and weaknesses in mathematics.

8. Differentiated instruction: It can be difficult for teachers to differentiate instruction for students with varying abilities and learning needs within the same classroom.

9. Lack of professional development: Teachers may not have access to ongoing professional development opportunities to enhance their own mathematical knowledge and teaching strategies.

10. Parental involvement: Teachers may face challenges in engaging parents and caregivers in supporting their children's mathematical learning at home.

There are several strategies that can be employed to address the common problems faced when teaching mathematics at school:

1. Differentiated instruction: Tailoring instruction to meet the diverse needs of students by providing varied learning activities, using different teaching methods, and offering additional support for struggling students.

2. Student-centered approach: Incorporating hands-on activities, group work, and real-world applications to engage students and make mathematics more relevant and interesting.

3. Professional development: Providing teachers with ongoing training and support to enhance their mathematical knowledge, teaching strategies, and classroom management skills.

4. Use of technology: Integrating technology, such as educational apps, online resources, and interactive whiteboards, to enhance instruction and provide additional learning opportunities for students.

5. Building conceptual understanding: Emphasizing the understanding of mathematical concepts through visual aids, manipulatives, and concrete examples to help students grasp abstract ideas.

6. Positive reinforcement: Encouraging a growth mindset and creating a supportive classroom environment that fosters a positive attitude towards mathematics and reduces math anxiety.

7. Parental involvement: Engaging parents and caregivers through regular communication, providing resources for supporting math learning at home, and involving them in school activities related to mathematics education.

8. Collaborative planning: Encouraging collaboration among teachers to share best practices, develop common assessments, and align instructional strategies to ensure continuity across grade levels.

9. Access to resources: Securing adequate resources such as manipulatives, textbooks, online tools, and supplementary materials to support effective mathematics instruction.

10. Formative assessment: Using ongoing formative assessment techniques to monitor student progress, identify areas of difficulty, and provide timely feedback to guide instruction and support student learning.

By implementing these strategies, schools can work towards addressing the challenges faced in teaching mathematics and create a more supportive and effective learning environment for students.

The effectiveness of instructors' discourse tactics for supporting students' learning and development has been the subject of some well-established research on teacher-student interactions in classrooms.

The efficacy of the intervention program on learning activities and social interaction was evaluated through interviews conducted with teachers and students in the targeted classes. Teachers and students in the focus group of each target class were questioned at the end of the project to find out how they felt it affected the way they worked. Teachers were also given frequent chances to report to researchers any changes they saw in students' speaking and listening skills.

REFERENCES

1. S. Alixanov – “Matematika o‘qitish metodikasi”
2. M. E. Jumayeva, Z. G‘. Tadjiyeva – “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi”
3. R. Thompson, M. Petkova – “Teaching mathematics to English language learners”
4. S.S. Abdurashidova – “Affixoidation as a productive way of word formation in modern English and uzbek” Golden Brain, 1,2, 222-227

O‘ZBEKISTON KITOB GRAFIKASIDA BOLALAR ADABIYOTINI IJODIY TALQINI

Jurayeva Gulmira Zafar qizi

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Dastgoh va kitob grafikasi mutaxassisligi

1-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Maqolada bolalar adabiyotlarga ishlangan illyustrtsiyalarning tomoshabin e'tiborini yanada tezroq torta olishi, hikoyaning mazmun'-mohiyatini osonroq anglay olishining ahamiyati, o'zbekiston kitob grafikasida bolalar adabiyotini ijodiy talqinlari o'rganildi va rassomlar ijodi tahlil etildi.

Kalit so'zlar: *Bolalar adabiyoti, illyustratsiya, tasvirli chizma, muqova, yumoristik ruh.*

CREATIVE INTERPRETATION OF CHILDREN'S LITERATURE IN THE BOOK GRAPHIC OF UZBEKISTAN

Jo'rayeva Gulmira Zafar qizi

National Institute of painting and design named after Kamoliddin Behzod

Specialty of bench and book graphics

1st year graduate

ABSTRACT

The article examined the achamity of the fact that children's illustrations for literature can draw the viewer's attention even faster, more easily understand the content of the story, creative interpretations of children's literature in Uzbek book graphics, and analyzed the creativity of artists.

Keywords: *children's literature, illustration, pictorial drawing, cover, humorous spirit.*

Bugun sekin-sekin bo'lsa ham respublikamizda kitobxonlikka e'tibor paydo bo'lyapti. Ko'plab yozuvchilar tomonidan turli adabiyotlar yaratilib, rassomlar tomonidan rangbarang illustratsiyalar bilan bezab xalq e'tiboriga havola qilib kelinmoqda. Ayniqsa bolalar adabiyotining ko'payib borishi biz bo'lajak rassomlar uchun ham yangi yangi imkoniyatlarni ochib bermoqda.

Hozirda bolalar adabiyoti rivojlanayotgan bo'lsada ba'zi muammolarga duch kelmayabdi desak yanglish bo'ladi. Masalan, kitobxon mamlakatlarda bolalar adabiyoti nashriyotlariga moliyaviy preferensiyalar qo'llanadi. Bu bolalar adabiyoti sonining keskin ko'payishiga sabab bo'ladi. O'z navbatida sekin-asta sifatning oshishiga ham olib keladi. Hozir sotuvdagi kitoblarni ko'rib, ularni yaxshi yoki yomon deb ajrata olmaymiz, chunki solishtirish uchun yetarlicha "bozor" yo'q. Masalan, ertakni Janni Rodarining hikoyasi yoki Anvar Obidjonning she'rlar to'plami bilan solishtirib bo'lmaydi. Rasmga to'la bir butun 32 betlik kitobni 5 dona rasm bilan boyitilgan 100 varaqli ertaklar to'plamiga taqqoslash noo'rin.¹

Ma'lumki kitoblarni tomoshabin e'tiborini qozonishi uchun ko'proq rasmlar bilan boyitilishi kerak deb hisoblayman. Bugungi kunda zamonaviy davr bolalari matn o'qishdan ko'ra asosan sur'atlarni tomosha qilib tezda hikoyaning mazmun mohiyatini anglab oladilar. Ma'lumki, boy va rang-barang illustratsiyalar bolalar adabiyotining tomoshabinlar e'tiborini torta bilishda va rivojlanishida boy manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, badiiy adabiyot taraqqiyoti uning bezagi qiziqarli illustratsiyalariga ham bog'liqdir.

Hozirgi paytda imkoniyatdan kelib chiqqan holda, mazmun-mohiyatiga qarab bolalar adabiyoti ko'pincha grafik imkoniyatlar darajasida ba'zan rangli suratlar bilan, ba'zan oqqora tasvirli chizma tasvirlar bilan bezatilmoqda. Asosan muqova hamda ichki qismidagi suratlarni rangli qilib chiqarish ko'pincha bolalarga atab chop etiladigan badiiy adabiyotlarda qo'llanadi.² Bolalar kitoblari qiziqarli chiqishi rassomning fantaziyasi qanchalik keng va kuchli va rangli ekanligiga bog'liqdir.

---

¹ <https://daryo.uz/2022/04/02/>

² <https://daryo.uz/2022/04/02/>

Bolalar kitoblarda tasvirlangan obrazlarda badiiy-adabiy asar qahramonlari siymosini tasavvur qilishlari, unga ishonishlari lozim. Hikoyani suratlarini bolalar qiziqish bilan tomosha qilishlari natijasida uning mazmunini tushunishlari ham qulaylashadi. Ertak va badiiy adabiyotlarga ishlangan illyustratsiyalarning bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati katta. Bolalarda kitobga qiziqish erta maktabgacha ta'lim davridayoq paydo bo'ladi. Buni biz bolalarning avvaliga shunchaki sahifalarni varoqlashi, kattalar o'qishini tinglashi va illyustratsiyalarni tomosha qilishida ko'rishimiz mumkin. Bolalarda obrazga qiziqish paydo bo'lishi bilan matnga qiziqish paydo bo'la boshlaydi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolada idrok o'ta faol bo'ladi. Bola o'zini qahramon o'rniga qo'yadi, xistuyg'ulari faollashadi, dushmanlari bilan kurashadi.¹

Yorqin rang-barang quvnoq chizgilar tasviri bir umrga yosh bolaning xotirasida qoladi. Bolalar uchun mo'ljallangan kitoblarni bezash uchun rassomdan tasvirlanayotgan narsaga, yosh bolaning fikri va ko'zi bilan qaragan holda yondoshish talab etiladi. Bunday yondoshish orqali muvaffaqiyat qozoniladi. Grafik rassom va o'quvchi o'rtasida badiiy bog'lanish bo'ladi.

Odatda bolalar o'zlariga yoqqan rasmlardan nusxa ko'chirishga urinadilar, bu bilan ular o'zlarining qobiliyatini ko'rsatmoqchi bo'lishga intiladilar. Bu esa grafik rassomlarning hayoti va ijodiy faoliyatini o'rganish nechog'liq ahamiyatli ekanligini anglatib turibdi.²

Ma'lumki mamlakatimizda ko'plab grafik rassomlar samarali ijod qilib kelmoqdalar. Ulardan Q.Basharov, A.Bobrov, I.Ikramov X.Rahmatullaev, M.Kagarov, A.Mamajonov, I.Vohidov, R.Zufarov, M.Odilov, F.Basharova, T.Sa'dullaev, N.Abdullaev, N.Hakimov, O.Vosixonov, X.Sodiqov, E.Nurmonov va misol qilishimiz

¹ KITOB GRAFIKASIDA KOMPOZITSIYA HAMDA ADABIYOT ASARLARINI CHUQURROQ O'RGANISHDA ILLYUSTRATSIYANING AHAMIYATI I.Yuldashev, B.Qurbonova Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 12 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7

² KITOB GRAFIKASIDA KOMPOZITSIYA HAMDA ADABIYOT ASARLARINI CHUQURROQ O'RGANISHDA ILLYUSTRATSIYANING AHAMIYATI I.Yuldashev, B.Qurbonova Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 12 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7

mumkin. O‘zbekiston kitob grafikasi san‘atiga hissa qoshgan rassomlardan biri Iskandar Ikromov ijodini o‘rganish juda o‘rinli. Musavvir yaratgan kitob muqova rasmlari namunalari bilan atroflicha tanishish yaxshi samara beradi. O‘zbekiston xalq rassomi Iskandar Ikromovning ijodiy yo‘li respublika tasviriy san‘at tarixida alohida o‘rin tutadi. I.Ikromov bolaligidan san‘atga qiziqib, uni haqiqiy sehr sifatida qabul qilgan. Rassomning dastlabki ijodiy ishlari karikatura Mushtum hazil jurnali sahifalarida chop etilgan. Shu bilan birga, yosh rassom kitob grafikasi bilan shug‘ullangan.

Yana bir bolalar adabiyotlarini bezashda muhim o‘rinni egallagan rassom Muhamedov Telman Yaminovich O‘zbek xalq ertaklari, Afandi latifalari, G‘afur G‘ulomning «Shum bola», Mirmuhsinning «Me‘mor» asarlariga ishlagan illustratsiyalarida rassomning iqtidori yaqqol namoyon bo‘lgan. Ularda chuqur yumoristik ruh ifodalangan kompozitsiyalar, nozik istehzoli kayfiyat nafis chiziqlarda mohirlik bilan tasvirlangan. Bolalar adabiyotlariga ishlagan illyustratsiyalari bilan tasviriy san‘atga bo‘lgan qiziqishlarini uyg‘ota olgan rassom Anatoliy Andreyevich Bobrovning butun hayoti mazmuniga aylangan.¹

A.Bobrov M.R.Dayoning «Indoneziya ertaklari va afsonalari», qoraqalpoq eposi «Shahriyor», hind qahramonlik eposi «Ramayana», Asqad Muxtoming «Qo‘l izi» she‘rlar to‘plami, Muhammad Alining «Boqiy dunyo» she‘riy romanining o‘zbekcha hamda ruscha nashri, A.S.Pushkinning «Baliqchi va oltin baliq haqida ertak» kitobi, Chingiz Aytmatovning «Asrga tatigulik kun» va «Qiyomat» asarlari, qirg‘iz eposi «Manas» va boshqa ko‘plab kitoblarni badiiy bezagan.

¹ O‘QUVCHILAR IJODIY QOBILYATINI RIVOJLANTIRISHDA ILLYUSTRATORLAR HAYOTI VA IJODIY FAOLIYATINI O‘RGANISHNING AXAMIYATI Sarvar Tursunmurotovich Sobirov Academic Research in Educational Sciences

Galina Li - Bolalar kitobi boyicha rassom, pedagog u 1945 yilda Qirg'izistonda tug'ilgan. 1964 yilda Benkov nomidagi Respublika rassomchilik bilim yurtini tamomlagan. Asarlar Davlat san'at muzeyi va O'zbekiston Badiiy akademiyasi ko'rgazmalar direktsiyasida (Toshkent). Xususiy to'plamlarda chet elda saqlanib kelmoqda.

Bolalar hayotiy tajribasi kam bo'lganligi uchun ham ular ijodiy yondashib tasvirlashi qiyin. Bolalarda ijodiy qobiliyatning rivojlanishi sekin-

asta, bosqichma-bosqich amalga oshadi. Ular rassomlarni o'rganish asnosida ijod qilish uchun oldin tasviriy san'at sir-asrorlarini mukammal o'rganish kerakligi, tinimsiz mehnat qilish kerakligini bilib oladilar. Bundan tashqari yuqorida aytib o'tganimizdek grafik rassom bolalarni illyustratsiya orqali kitobga, adabiyotga, butun borliqdagi voqeylikka olib kiradi va bolalarga bu borada yordamlashadi. Bu jarayonlar bolada idrokning rivojlanishiga olib keladi. Idrok va dunyoqarashning boyligi o'z o'rnida bolada ijodiy qobiliyatning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bolalar kitobiga chizilgan illyustratsiyalardan biriFoto: Dinara Mo'minovaning shaxsiy arxividan

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, bolalar adabiyotini yanada qiziqarli va bozortalab bo‘la olishi uchun uni mazmun-mohiyatini osonlikcha bolalarga yetkazib bera oladiga illustratsiyalar bilan boyitib borilishi kerak. Barcha rassomlar ham bunga jiddiy yondoshmoqlari lozim. Ya bir muhim masala shundan iboratki, bolalar adabiyotini rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash uchun kitoblar nashri uchun moliyaviy yengilliklar berilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qalamtasvir, rangtasvir va kompozitsiya asoslari Bahrom Tojiev, Nasiba Isaxojieva Toshkent – 2011. 55-56 b.
2. Kitob grafikasida kompozitsiya hamda adabiyot asarlarini chuqurroq o‘rganishda illyustratsiyaning ahamiyati I.Yuldashev, B.Qurbonova Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 12 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7
3. O‘quvchilar ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda illyustratorlar hayoti va ijodiy faoliyatini o‘rganishning ahamiyati. Sarvar Tursunmurotovich Sobirov Academic Research in Educational Sciences.
4. <https://daryo.uz/2022/04/02/>

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Musurmonova, G. O. (2024). KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TA'LIM JARAYONINI TASHKIL QILISHNING NAZARIY ASOSLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 4–12. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513080
2	Эшонкулова, З. У. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ СТУДЕНТАМ В АДАПТАЦИИ К СТРЕССОВЫМ ВОЗДЕЙСТВИЯМ ЭКЗАМЕНАЦИОННЫХ СЕССИЙ. GOLDEN BRAIN, 2(2), 13–17. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513103
3	Elmurodova, L. X. qizi ., Mahammadiyev, B. F., & Ibragimova, F. C. (2024). ICHIMLIK SUVINI SAMARALI ZARARSIZLANTIRISH USULLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 18–23. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513113
4	Akramova, P. A., Berdiyeva, Z. F. kizi ., & Makhamadzhonova, M. M. kizi . (2024). ECOLOGICAL FUNDAMENTALS OF NATURE MANAGEMENT IN THE MODERN WORLD. GOLDEN BRAIN, 2(2), 24–28. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513123
5	Бекмуратова, У. А., & Адилбаева, Д. Н. (2024). ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНОГО ПРИЕМА «КУБИК БЛУМА» НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА. GOLDEN BRAIN, 2(2), 29–34. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513132
6	Umirzoqov, G. (2024). IMOM G'AZZOLIY ILMIY MEROSI VA UNING MA'NAVIY-RUHIY ASOSI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 35–40. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513152
7	Yusupova, G. (2024). NAVOIY G'AZALLARIDA NATURALIZM KO'RINISHLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 41–45. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513195
8	Азимов, Ю. (2024). ФИНЛАНДИЯДА ТАЪЛИМНИНГ МУВАФФАҚИЯТИНИ АНИҚЛАВЧИ ОМИЛЛАР. GOLDEN BRAIN, 2(2), 46–51. https://doi.org/10.5281/zenodo.10513227

9

Usmonova, M. A. kizi . (2024). PEDAGOGICAL CONTENT OF SYNERGETIC APPROACH IN PRIMARY EDUCATION CLASSES. GOLDEN BRAIN, 2(2), 52–55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513240>

10

Нематжонова, Н. Б., & Икболжонова, С. (2024). СВОЕОБРАЗИЕ ПРОЗЫ ФАЗЫЛЯ ИСКАНДЕРА. GOLDEN BRAIN, 2(2), 56–59. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513256>

11

To'xtayev, J. X. (2024). CMS PLATFORMALARI YORDAMIDA TA'LIMIY SAYTLAR YARATISH VA UNDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 60–63. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513277>

12

Ziyodullayeva, M. (2024). TURISTIK KORXONALAR FAOLIYATIDA MARKETING TADQIQOTLARIDAN FOYDALANISH XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 64–72. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513289>

13

Nurmamatov, J. T. (2024). UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOGRAFIK XARITA VA ATLASLAR BILAN ISHLASHDAGI MUAMMOLAR. GOLDEN BRAIN, 2(2), 73–79. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513344>

14

Ахмадалиева, Г., & Эшонкулова, З. У. (2024). ЧТО НУЖНО ДЕЛАТЬ ДЛЯ ТОГО ЧТОБ ДЕТИ НАЧАЛИ ЧИТАТЬ?. GOLDEN BRAIN, 2(2), 80–82. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513363>

15

Ergashev, U. E., & Umarov, B. Q. o'g'li . (2024). SUNIY INTELLEKTNING MUAMMOLARI, O'RNI VA ISTIQBOLLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 83–89. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513377>

16

Imomqulov, R. R. (2024). PEDAGOGIKA FANINING ILMIY-TADQIQOT METODLARIDAN FOYDALANISH. GOLDEN BRAIN, 2(2), 90–95. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513393>

17

Aminjonov, S. G. o'g'li . (2024). YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASIDA MA'NAVIY YANGILANISH MUAMMOLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 96–101. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513403>

18

Уралов, Л. М. (2024). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ГЕОЛОГИИ. GOLDEN BRAIN, 2(2), 102–106. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513418>

19

Mahmarahimov, I. B. (2024). RAQOBAT QONUNCHILIGI BO'YICHA DAVLAT XARIDLARINI AMALGA OSHIRISHDA RAQOBATGA ZID HARAKATLARNI OLDINI OLIISHNING HUQUQIY MOHIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 107–115. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513433>

20

Musurmonov, H., Nizomov, B., & Haydarova, Y. (2024). BOSHLANG'ICH SINF JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHISINING PEDAGOGIK FAOLIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 116–121. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513461>

21

Nurmurzayev, Z., & Keldibekov, J. (2024). ULTRATOVUSH DIAGNOSTIKASI BO'YICHA AYRIM KASALLIKLARGA SHOSHILINCH TIBBIY YORDAM KO'RSATISH. GOLDEN BRAIN, 2(2), 122–127. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513479>

22

Umarov, F., & Keldibekov, J. (2024). RADIOLOGIYA –RENTGEN NURLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 128–131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513491>

23

Abdusodiqov, A. A. o'g'li ., & Yormatov, J. N. o'g'li . (2024). KORRUPSIYA -TARAQQIYOT KUSHANDASI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 132–135. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513502>

24

Турсунова, М. (2024). ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ И ЛЕКСИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ НАРЕЧИЙ В СТАРОФРАНЦУЗКАХ ПИСЬМЕННЫХ ИСТОЧНИКАХ. GOLDEN BRAIN, 2(2), 136–139. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513528>

25

Турсунова, М. (2024). НАРЕЧИЕ И ЕГО ЛЕКСИЧЕСКО-СИТАКТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СТАРОФРАНЦУЗКОМ ЯЗЫКЕ. GOLDEN BRAIN, 2(2), 140–143. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513561>

26

Nosirova, S. N. qizi . (2024). ODIL YOQUBOV IJODI MATYOQUB QO'SHJONOV TALQINIDA (Matyoqub Qo'shjonovning "Qalb pokligi" maqolasi asosida). GOLDEN BRAIN, 2(2), 144–146. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513570>

27

Samadova, S. (2024). SOME OPINIONS AND COMMENTS ON LINGUISTIC MEANS OF MAGIC AND WITCHCRAFT IN FAIRY TALES. GOLDEN BRAIN, 2(2), 147–155. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513593>

28

Juraqulova, F. T. qizi ., & Siddiqov, H. B. o'g'li . (2024). O'ZBEKISTONNING JAXONGA TURIZM MAMLAKATI SIFATIDA OCHILISHI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 156–161. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513618>

29

Halimjonova, Z. H. qizi . (2024). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA FANLARARO INTEGRATSIYA. GOLDEN BRAIN, 2(2), 162–165. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513638>

30

Umarova, F. N. (2024). TEACHER PERSONALITY IN THE IMPROVING ENGLISH TEACHING METHODOLOGY. GOLDEN BRAIN, 2(2), 166–170. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513659>

31

Abdumajidova, M. H., & Mamarasulova, M. A. (2024). INKLYUZIV TA'LIM MOHIYATI VA AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 171–174. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513696>

32

Yakubova, N. A. qizi ., Tojiqulova, Y. A. qizi ., & Sotvoldiyev, A. A. o'g'li . (2024). TA'LIMDA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 175–178. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513726>

33

Qoraboyeva, M. R., & Xolmatova, D. G. qizi . (2024). KREATIV PEDAGOG. PEDAGOGIKAGA YANGICHA YONDASHUV. GOLDEN BRAIN, 2(2), 179–182. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513744>

34

Amrullayeva, M. A. (2024). DEVELOPING SPEAKING SKILLS IN THE YOUNG LEARNERS CLASSROOM. GOLDEN BRAIN, 2(2), 183–185. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513762>

35

Sa'dullaev, O. T. o'g'li ., & Umrzoqov, J. B. o'g'li . (2024). DAVLAT QARZI VA UNING SALBIY OQIBATLARI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 186–193. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513777>

36

Mukhtorova, B., & Yuldo'shalieva, M. (2024). EFFECTIVE TEACHING METHODS FOR ESP COURSES. GOLDEN BRAIN, 2(2), 194–204. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513791>

37

Abdurashidova, A. S. qizi . (2024). THE PROBLEMS OF TEACHING MATHEMATICS AT SCHOOLS. GOLDEN BRAIN, 2(2), 205–208. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513904>

38

Jurayeva, G. Z. qizi . (2024). O‘ZBEKISTON KITOB GRAFIKASIDA BOLALAR ADABIYOTINI IJODIY TALQINI. GOLDEN BRAIN, 2(2), 209–214. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10513922>